

CEĻI

RAKSTU KRĀJUMS

XVIII

Folklorā Lingvistika
Literātūra

Veltījums
Kārlim Draviņam
astoņdesmit piektajā dzimšanas dienā
1986. gada 30. decembrī

ASV

1989

Ramave

Kediģējis Benjamiņš Jēgers

KĀRLIS DRAVIŅŠ

PRIEKŠVĀRDI

1986. gada 30. decembrī ramavietis Kārlis Draviņš pār-
kāpa 85. mūža gada sliekšni, reizē atskatīdamies uz vairāk
nekā 50 gadu ilgu zinātnieka darbu.

Draviņa dzīve un darbs var noderēt par paraugu gados
jaunākiem ramaviešiem un citiem latvisko gara zinātņu ko-
pējiem. Tāpēc par Draviņa veikumu sakāmi kādi vārdi.

Draviņš 1938. g. beidza Latvijas Universitātes baltu
filoloģijas nodaļu un tika atstāts zinātniskam darbam uni-
versitātē. 1940. gadā viņš devās uz Tartu (Tērbatas) uni-
versitāti par latviešu valodas lektoru. Tur palika līdz
1944. gadam. Starplaikā (1942. g.) nolika doktora pārbaudī-
jumus Latvijas Universitātē. Trimdu vada Lundā (Zviedrijā),
kur ilgus gadus strādā turienes universitātes Slavu
institutā.

Jau pirmajā studiju gadā Draviņš iepazīstas ar toreizē-
jiem baltu filoloģijas studentiem Alvilu Augstkalnu (sīkā-
kas ziņas par viņu šinī *Ceļu* krājumā sniedz Draviņa dzīves
biedre Velta Rūķe-Draviņa), Jāni Bičoli (vēlāk plaši pa-
zīstamo literātūrvēsturnieku un folkloristu) un Jāni Frei-
mani (folkloristu). Kopā ar viņiem un citiem Draviņš 1929.
gada 1. martā paraksta Latvijas Universitātes filoloģijas
un filozofijas studentu Ramaves (tagad Akadēmiskās organi-
zācijas Ramave) dibināšanas aktu. Kopš tā laika Draviņš
vienmēr augstu cienījis draudzību, vienmēr centies pēc
iespējami labākiem sasniegumiem, kā arī pats nepārtraukti
darbojies, tā īstenodams Ramaves sauksmi: Draudzība, cen-
tieni, darbs!

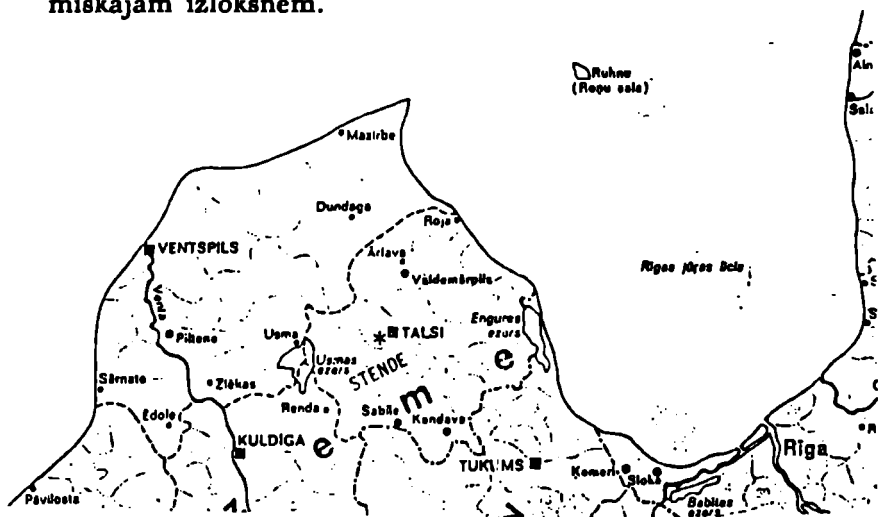
Pieminams, ka Draviņš rediģējis arī krājumu *Ramave 40
gados, 1929—1969* (1971. g.).

Sākumā Draviņu saista mūsu jaunākā rakstniecība. Tai
viņš veltījis savus pirmos zinātniskos rakstus, piem., par
atskaņām latviešu dzejā *Ceļu* 3. (1933. g.) un 4. (1934.
g.) krājumā. Rakstījis viņš arī par Kārli Krūzu L. Bērziņa
rediģētās *Latviešu literatūras vēstures* 5. sējuma (1936.
g.).

KĀRLIS DRAVIŅŠ

STENDES NOVADA FOKLORA*

1. Zemāk sniegtās ziņas attiecas uz 19. gadsimtu un 20. gadsimta pirmo pusi. Stendes pagasts ar tuvāko apkārtni aizņēma Ziemeļkurzemes austrumu daļu dienvidos no Talsiem. Valodas ziņā Stendes novads pieder pie t.s. viegltāmiskajām izloksnēm.

2. Salīdzinot ar citiem Latvijas apvidiem, Stende nevarēja lepoties ar lielu tautasdziesmu bagātību. Kr. Barona rokās bija nonākušas kādas 160 Stendē savāktas dziesmas. Tās bija uzrakstījis Andrejs Hermansons (35) un Arrāju Kārlis (125 dziesmas). Kādus dziesmu tekstus savā laikā bija pierakstījis arī K. Mīlenbachs, vākdams izloksņu materiālus; dažus no tiem iespiedis J. Endzelīns savā grāmatā „Lettisches Lesebuch”:

*Šī apcere ir nedaudz pārveidota nodaļa no autora plašās (vēl nepublicētās) monografijas par Stendes novadu.

7) Āus Stenden. Nr. 1 nach M.

1. taisat dūrs (für duris) Jān[a] nakt[i] līgadam (für
līdz (< līdz) galam! līguodami)
Jān[a] bērn[i] nuosaluš[i], a[r] basam kajīnam.
- Jān[a] bērn[i] gāl (< gālu) ar mazim ratiņim (instr. pl.);
pras[a]; cikst ratiņ[i], rāud meitiņ[a].
ku[r] mēs gāl dabas (für da- 3. lāun[i] lāud[i]s; lāun[a]
būsim)? dien[a]
vilks kazin[u] apeid[i]s (ei slām[a] mān (< mani) le-
aus ē) jīna;
paša (loc. s.) Jān[a] vakara. dieviš (< dieviš) jēni[a] pie
2. meit[a]s mān (< mani) ruociņ[a]s,
meža vēd (< veda) vēd (< veda) mān kalniņa. ¹

Prāvāks skaits Stendes dziesmu tekstu ticis uzrakstīts Latvijas neatkarības gados un nodots Folkloras krātuvei. Daļa no tām publicēta P. Šmita rediģētajā Tautasdziesmu izdevumā. Tautasdziesmu vākšana turpinājusies arī pēcka-
ŗa gados.

Stendes apvidū senāk bijuši arī izcili dziesmu pratēji. Tā par leģendāro Pļavsargu Mārtiņu stāstīja, ka, strādājot attālajās meža pļavās, Mārtiņš vakarā mēdzis atsēsties uz pļavas šķūņa sliekšņa un dziedāt viens pats. Citi pļavnieki noguruši krīt miegā; aust jau rīts, bet Mārtiņš joprojām sēž uz sliekšņa un dzied... Nevienam toreiz nebija ienācis prātā kaut ko no Mārtiņa lielās dziesmu bagātības uzrakstīt. Visai ticams, ka Mārtiņš, toreiz jau vecāks gados, arī pats bijis dziesmu sacerētājs.

Par vēl kādiem citiem tādiem dziesmu pratējiem Stendes pagastā vēlāk nav izdevies nekā saklausināt.

Divās nozarēs 19. gadsimtenī Stendē tautasdziesmas tomēr dominējušas: apdziedāšanās un Jāņu (līgošanas) dziesmas. Tās cik necik kuplākā skaitā bija arī vēl saglabājušās līdz šī gadsimteņa vidum. Tam savs pamats: tās dzied lielākā pulkā, kur dziedātāji mainās (uzsāk dziedāt tas, kas atceras vēl kādu dziesmu), specifiskie sacensības apstākļi spiež piepūlēt atmiņu. Pie tam apdziedāšanās notiek

kādā senā meldijā, kas nosaka dziesmu izvēli un arī no jauna improvizējamo dziesmu pantu formu. To pašu var sacīt par aplīgošanu.

Dažas Stendes tautasdziesmas var būt ļoti vecas, kā rāda tajās pieminētie senie un tagad izzudušie objekti (piem., ledus pieši, augstie žogi, caunu cepures, vara bungas, pūrs, kas ielikts tinē u.c.), kā arī vecie izloknes vārdi (piem., *gūrņaties* 'slinkumā gulšņāt, slaištīties', *pilsats* 'pilsēta', *riņdu dišša* 'darbinieku pērājs muižā klausību laikos').

Stipri vecie ļaudis tautasdziesmas nemēdza dziedāt, bet tikai recitēt. Rūpīgi ieklausoties, varēja secināt, ka vienā un tai pašā tekstā palaikam bija starpība, skatoties pēc tā, vai dziesmu saka vai dzied. Dziesmu teicot stendenieku izloksnē, reizēm, atmetot īsos patskaņus, dažā četrpēdu trochaja panta rindā vairs bija tikai 4 uzsvērtas zilbes, piem.,

viš diē:n siē:n plā:v,
sā:n grei:z sagriēzās.

Dziedot meldija prasīja vairāk teksta zilbju; tad formas pagarināja ar t.s. ritma patskaņiem, piem.:

Mēs uzgājam zirņa (=zirņu) lauku.

Dziesmu ar 2 zilbēm katrā dipodijā (vai, mazākais dažās), piemēram augstāk minētā dziesma:

viš diē:n siē:n plā:v,	x̄	x̄	x̄	x̄
sā:n grei:z sagriēzās utt.	x̄	x̄	x̄	x̄

bija ļoti maz, un arī šais dziesmās novērojams, ka teicēji apzinās, ka tās var teikt arī ar 3, pat 4 zilbēm dipodijā, t.i.

vis^u diē:n siēn^u plā:v...
vai visu diē:n siēnu plā:v...
vai vis^u diēn^u siēn^u plāv^u...
vai visu diēn^u siēnu plāv^u...
vai visu diēnu siēnu plāvu...
u. tml.

Ja dziesmu dzied, tad dipodijas otras zilbes vokāli katrā ziņā dzird, bet ceturtās zilbes vokālis var būt,

var arī nebūt, t.i. — panta schēma iegūst šādu veidu:

vai arī	ẋ x	ẋ		ẋ x	ẋ
	ẋ x	ẋ x		ẋ x	ẋ x

Piem.: a) ...kad pa-cēl^a pūra vāk...

b) ...vārnas gā:l kņubina.

Varianti liecina, ka viens un tas pats vārds var būt gan ar, gan bez galotnes:

mūs Añ·niņ liēlejās...

un Añniņa liēlejās...

Ja dziesmu meldija ir tāda, ka dipodijas trešo zilbi velk garī (tā tas vecajās apdziedāšanās dziesmās), tad šai trešajā zilbē novērojama vai nu intonācijas ierašanās, ja vokālis bijis īss, vai arī intonācijas maiņa. Pēdējā gadījumā, cik iespējams saklausīt, lauztās (^), krītošās (`), sekundāri krītošās (^), stiepti-krītošās (^ :) vai lauzti krītošās (^ :) vietā rodas stiepums, kas stipri atgādina Stendes (un vidus izlokšņu) stiepto intonāciju (^). Cik spēju saklausīt, šis stiepums tomēr ir variabls. Ja zilbi dzied ilgāku brīdi, stiepums ir ļoti skaidrs. Piemēri:

sakot

dziedot

a) Pēterit-s n^obuča
pēļkuo akmeniņ...

Pēteri:t-s n^obučā
pēļkuo akmeniņ...

b) ...mān mīl Prič-s,
mān mīl Kā:ri-s,
mān mīl liēlais
kaīmiņ Jā:n-s.

...mān mīl Prič-s,
mān mīl Kāri-s
mān mīl liēlais
kaīmiņ Jān-s.

c) kaīmiņ meit-s liēlejās...

kaīmiņ meit-s liēlejās...

d) ...sāuc par sōv līgaviņ.

...sāuc par sōu līgaviņ.

e) tu, puisit, putras bā:rdz...

tu, puisi:t, putras bārdz...

Nupat sacītais vēl reizi pierāda, cik pareizs ir prof. L. Bērziņa norādījums, ² ka tautasdziesmu tekstu pētīšanā jādibinās uz teiktām, nevis dziedātām dziesmām, jo pēdējās vienu otru faktu ietekmējušas mūzikas parādības.

Ir kāds īpašs dziesmu tips, kur ļoti skaidri izrunā visas kāda posma zilbes — tās ir dziesmas, kuŗu vārdi pavalda kādas ritmiskas kustības. Pats:

lipu lēpu, lipu lēpu,
ritu brāūkšu Rīga,
paīrit brāūkšu Jēlgava,
paīrit brāūkšu Jēlgava

esot bijusi kāda bērnu rotaļu vai „dōpināšanas” (t.i. jādināšanas uz ceļgala) dziesmiņa. Te nemaz nav vārdu nostrupinājumu, gan tikai vokāļu saīsinājumi.

Laikam līdzīga rakstura bērnu dziesmiņa ir:

tīllu tīllu, buku buku,
kam tu tēv^o n^oobade?
ķīp-s ķē:rn n^oobade,
ķīp lik ciētuma.

Te citās rindās jau reducējumi, bet ļoti skaidra un pilnīga pirmā, varbūt tāpēc, ka, to sastrupinot, iznāktu kaut kas pavisam maz saprotams (jo viensk. vok. vārdam *buks* ir tāpat *buks*!).

Līdzīga rakstura ir vēl dažas citas Stendes dziesmas:

kriku kriku, butelīte,
siīdi man^o vēdēriņ!
ja tu man nesīlides,
ta[d] es tev sasites.

tīllu tīllu, buku buku,
kaīmiņam! cūkas zūd,
kaīmiš, cūk^o meklēdarņs,
struō[d] man^o līgaviņ.
še, kaī-miņ^o? tova cūk.
aduō[d] man^o līgaviņ!

Ļoti skaidru izrunu esmu dzirdējis arī šādā dziesmas pusē, ko veca māmuļa sacīja jokodamās un ritmiskām kustībām vilāja modināmo jaunieti:

guli guli, miēga cūka,
rīta tevi vilinās! (=svilinās!)

(ie izloksnē parasto galotni -as teicēja pastiepa, izrunājot -ās). Katru zilbi pavadīja viena rokas kustība vienā virzienā.³

Daktiļu dziesmas Stendē nav gadījies uzrakstīt nevienas. Iemesls varētu būt tas, ka Stendē plašāk saglabājušās tikai jau augstāk pieminētās senatnīgās apdziedāšanās un tām radniecīgās Jāņu dziesmas un nedaudzās vecās meldijas, bet daktiļiskās dziesmas, (citos novados) visvairāk parastas īpašu rituālo izdarību un kustību dziesmu grupās, ar laiku aizmirsušās.

Daudzas no tām tautasdziesmām, ko dziedāja jaunā paaudze Stendes novadā pēc Pirmā pasaules kara, bija ienākušas no grāmatām un skolām. Tā, piem., senākos laikos nepazīna tādas dziesmas, ko trīsdesmitajos gados arī Stendē dziedāja visās malās, kā „Tumša nakte, zaļa zāle”, „Rozēm kaisu istabiņu” vai „Trīs priedītes siliņā” u.v.c.

Dažādu iemeslu dēļ Stendes novadā 20. gadsimtā nekādas īsti lielas tautasdziesmu bagātības nebija konstatējamas. Par to, kas veicinājis veco tautasdziesmu izzušanu, rakstīts daudz. Jāpatur tomēr vērā, ka dažādos Latvijas apgabalos apstākļi nav bijuši vienādi. Senāku laiku liecību ir maz vai pat pilnīgi trūkst, tā ka daudzi spriedumi šīnī problēmu laukā (arī par Stendi) palick vairāk vai mazāk patīcamu hipotežu līmenī.

Liela nozīme var būt bijusi Stendes novada pāriešanai luterāņu konfesijā. Kā ļābi zināms, protestantismā 16. un sekojošos gadsimtos izpaudās stingri ortodoksas tendences, stipri naidīgas katoļu baznīcai un reizē arī noraidīgas pret vecā pagānisma garā iekrāsoto tautas dzeju. Pēc lielā mēra 18. gs. sākumā ļaužu bija palicis ļoti maz; visai izretinātas būs bijušas veco ļaužu, īsto folkloras bagātību glabātāju, rindas. Ne bez nozīmes būs bijis arī tas, ka sen jau miltus nav maluši mājās, bet dzirnavās, tāpat, ka labību izmīdījuši ar zirgiem, nevis kūluši ar spriguliem — tātad neizkopās ne malēju, ne kūlēju dziesmas.

Par 19. gs. ir jau drošas liecības, ka tad ļaudis bija pārņēmis dziļi reliģiozs, stipri pietisks gars. Dziedāšanu vai svilpošanu svētdienu priekšpusdienā, dievvārdu (vai pātaru) laikā, skarbi nosodījuši, bet dziedāšana arī pat dažādu darbu laikā daudziem šķitusi nevēlama, ja arī ne tāda, ka Dievam tieši nepatīktu. Pat vēl ap kādu 1910. g.

vecāki ļaudis stingri pārmeta jauniešiem, ja viņi uzdziedāja kādu dziesmu no rīta, sakot, piem.: „Kas tā dziēd no rīta! Gān tu dabūsi brēkt (= raudāt) pēcāk!"; „Ko tā vaikstās (= klaigā, bļāustās) no rīta!" u.tml. Tāpat nosodīja jauniešu svilpošanu, īpaši rīta pusē. Nācās dzirdēt pārmetumus, piem.: „Ko tu švilpo (= svilpo) kā sunpuisis!", pat norādījumus, ka tas, kas svilpo, sauc šurp velnu.

Visas garīgās ceremonijas (kāzās, kristībās, iesvētībās, bērēs) notika dziļi nopietnā luterāņu garā, taču tannīs pēc dievvārdiem savā reizē tika daudz dziedāts, atskaitot bērēs. (Tomēr vēl ap kādu 1890. gadu Stendes vecās Ģibuļu saimnieces bērēs esot apdziedājušies „veselu dienu". Nav īsti nosakāms, cik gaŗa šī „diena" bijusi, bet jādoms, ka savas stundas 4 - 5 vismaz, kas liek izdziedāto dziesmu daudzumu vērtēt uz kādiem 300 - 500.)

Lielākās dziedātājas parasti bija meitenes ganos, bet jaunākā paaudze, kas bija gājusi skolā, jau cienīja sentimentālas ziņģes. Sākās arī plašāka literātūras lasīšana, un notika pakāpeniska gaumes maiņa. Vecie laiki bija aizgājuši.

Mazus bērnus glabājot (= pieskatot), tika daudz dziedāts un recitēts, gan pašam bērnglabim savu laiku kavējot, gan mazuli ucinot vai icžūžojot miegā. Daudzas no šīm dziesmiņām bija pavisam nedaudzu toņu intervallā; ciktāl sniedzas novērojumi, tās bija arī tīri latviskas, piem.: Aiju, aiju, aījaja!, Čuču, čuču, mazaīs bērns! (= bērns), Čuču, čuču, kuņkulēn! Daudzkārt nācās novērot, ka auklētāja no kādas dziesmiņas teksta dzied vai saka ne visu to, bet tikai iesākumu, ko tad atkārtu lāgu lāgiem. Šķita, ka pašas aukles dažam tekstam zināja tikai šos pirmos vārdus, ne vairāk, piem.: Čičiņ, pupiņ, kaniņ (= buŗkaniņ?), kāliņ...

Atzīmējams, ka vēlāk ļoti populārā ieaijāšanas dziesma Aijā žūžu, lāča bērni! kļuva pazīstama tikai ap kādu 1912. g.: Ieva Draviņa (dzim. ap 1880.g.) to bija iemācījusies Rendas skolā, dziedot turienes skolotāja vadītā korī.

Daudzas šāda rakstura dziesmiņas vai teksti tika dziedāti vai teikti, bērnu mudinot uz kādām kustībām vai izdarībām, ucinot viņu klēpī u. tml., savā reizē skaitot arī kādu vecu tautasdziesmu pantus, piem., (turot mazo uz ceļgaliem un viņa rociņas kustinot līdz panta ritmam):

Tēs mūs, māt mūs,
Viš máz bē:n (= bērni) mūs,
Dižā meit, tā nau mūs:
Tuo a·dēu ciempuīšām!

Tamlīdzīgi rīkojās, skaitot kādu citu dziesmiņu:

Tīllu, tīllu, buku, buku,
Kām tu tē:u n^obade (= nobadīji)
Ķīps ķē:rn n^obade,
Ķīp lik ciētuma (salīdz. augstāk!).

„Čep, čep 'kuku:l, brāūksim 'bālās (= bāliņos?)” mēdza teikt, bērna plaukstiņas plikšķinot vienu pret otru. Turot mārīti uz pacelta pirksta, lai tā aizlidotu, parasti sacīja: „Spiñn, spiñn, 'vabuōlit, uz kūŗ puš mán 'brūt (resp. 'brūtgañs)?” Populāra bija bērnu jādināšana uz ceļgaliem, skaitot, piem., „Tā jāŗ 'kuñgi, tā jāŗ 'kuñgi...”, tad (palēcienu sparū kāpinot) „tā tiē 'sulaīņ, tā tiē 'sulaīņ...”, beidzot (ar īpaši spēcīgiem palēcieniem) „tā tiē 'ģēģēr, 'lopadi! 'lopadi!”.

Jau kaut cik pieaugušu bērnu aprindās bija pazīstami kādi ātrrunas izteicieni, kuŗus steigā sakot, retajam nesamežģījās mēle, piem., „zil zāl vadmāl!”, „sniēgs sāk snigt!” u.v.c.

Dažādās variācijās bija pazīstami t.s. putniņu jeb skaitāmie pantiņi, visbiežāk lietoti kādās rotaļās brīvā dabā: tie, kuŗus dzirdēja mūsu pusē, gandrīz visi bija pārņemtī no vācu valodas, vārdus, protams, stipri sagrozot, piem., vācu „Anku, dranku, drille, dru, tschetter, faber, fieber, fu...” mūsu izloksnē bija ieguvis šādu veidu: „Añke, drañke, drīlle, drū, četri pāvi, pīve, pū...” Kādam no šiem pantiņiem beigu daļa bija latviska: „Itke, titke, imme motke, ūtēn, kātēn, 'puīk! Es bi 'puīk, mán bi 'puīk, manām puīkām 'akāl 'puīk!” Skaitāmais pants „Di-vi zili baluōdiši aizlaīdās uz 'Eñģelañt...” bija, šķiet, kāds lokālizēts teksts.

Bērniem palaikam mācīja arī putnu valodas atdarinājumus, bet tādu nebija daudz. Tā par slokas dziesmu teica, ka tā esot „Svārk, svārk, 'siksñ!”; kad vanags gaisā met lokus, tad viņš, pēc vistām skatīdamies, kļiedzot: „Kū

(=kur) 'vist?"; medņa dziesma esot: „Pi-dip! 'pi-dip! 'pi-dip! — 'čiku, čiku, čiku, čiku!”

20. gs. sākumā un vēlāk pa Jāņiem tika daudz līgots; teksti visumā bija tādi, kādus varēja dzirdēt arī citos apgabalos, piem.: „Pūš, Jānit, vār taū:r” vai „Pa gads-kārt Jānits nāc” u.tml. Jaunākie laudis, sākot ar apmēram 1870. un vēlākos gados dzimušiem, bija dziedāšanu mācījušies arī skolā — un tur arī kādu skaitu Jāņu dziesmu tekstu.

Visai vecām vajadzēja būt tām senlaicīgajām Jāņu dziesmām, ar kādām vēl 19. gs., īpašā rituālā apstaigājot māju druvas, aplīgojuši laukus. Pie kāda lauka pienākuši, tā labību dziesmā pieminējuši, piem.:

Līgō, Jāniti!
Kuō mēs laba uzgājām?
Mēs uz-gājām Jāņu dāru,
Līgō, līgō!

Līdzīgi dziedājuši: „Mēs uz-gājām rudza (resp. lina, miēža, āūza, pūra (= ziemas kviešu) utt. laūku”.

20. gadsimtā šī lauku aplīgošanas tradīcija bija jau pilnīgi izzudusi.

Arī Stendē varēja novērot, ka pazīstamās aplīgošanās dziesmas tiek pārfrazētas, pielāgojot acumirkļa situācijai, pat sacerētas *ad hoc* gluži no jauna, tekstu piekārtot meldijai. Dažam savā reizē tas izdevās diezgan neveikli.

Apdziedāšanas dziesmu bija liels skaits; parasti tās varēja dzirdēt Jāņos, bet diezgan daudz arī, kad viena gane (retāk gans) izzoboja otru. Veciem tekstiem bieži vien improvizēja jaunas parafrāzes, piem., nopaļājot otru meiču, ka viņai dziesma neskanot, ka viņu neviens puisis negribot, bet pašu dziedātāju mīlot tie un tie — vārdus izvēloties pēc situācijas, piem., „Mān mīl Añš, mān mīl gaŗais kaĩmĩņ Kriš” — u.tml. (salīdz. augstāk!)

20. gs. istās dziedāšanas tradīcijas turpinātājas un kopējas bija ganu meitenes un meitas. Viņu darbs atļāva vaļas brīžus, viņu dziedāšana netraucēja nevienu ar savu pilnskanīgo skaļumu, drīzāk gan citiem šķita pievilcīga. Daudzkārt tika skaļi dziedāts, lai dzidro meldīju varētu

citi dzirdēt, tā māju un arī kaimiņu ļaudis. Dziedot ganam laiks pagāja ātrāk, dienas gaitas nebija pārāk vienmuļas. Daudzām jaunavām bija daiļas balsis, un par dažu tādu teica, ka viņa dziedot un trallinot kā lakstīgala.

Ap 1900.-1914. g. bija visai populāras kļuvušas dažādas garākas dziesmas. Kādu daļu no tām mūsu puses ļaudis bija iemācījušies dziedāšanas stundās skolā, piem.: „Cig ežērs rāms un putni klusu”, arī „Viš ir jaūks vasara, kad mēs ejām klajuma” u.tml. Lielāks skaits bija tādu, kas bija ieviesušās no dažādām iespīestām ziņģu grāmatiņām: tādas bija pērkamas tirgos un dažādos veikalos par lētu cenu — par dažām kapeikām. Bez tam jau kopš kāda 1890. g., ja vēl ne agrāk, bija iesākusies mode rakstīt t.s. ziņģu klades. Vēl ap 1910. g. gadījās redzēt, ka viena meiča tās tapināja no otras, lai norakstītu kādas dziesmiņas, kuŗu viņas krājumā vēl nebija.

Ciktāl izdevies šādās dziesmu klādēs ielūkoties, bijis redzams to ļoti nevienādais saturs. Blakus tautasdziesmām, kas, bez šaubām, nāca no kāda iespīesta krājuma, piem.: „Caur sudraba birzi bridu”, tur bija arī pa kādai dejas dziesmai, arī pavisam gaudulīgas mīlestības romances un zemas kvalitātes pantojumi. Blakus Veidenbauma vai Poruka dzejoļiem tur varēja lasīt milzīgi gaŗo ziņģi par bāreni Antoniju, kādas mednieku, jūrnieku vai dzērāju dziesmas u.tml. Bija arī pa kareivju dziesmai, kas, droši vien, bija tulkojumi no krievu valodas.

Cik gadījās redzēt, nevienā ziņģu klādē nebija ierakstītas obscēnās dziesmas.

Nācās konstatēt, ka šādu dziesmiņu rakstīšanu klādēs stipri sekmēja tīrs kolekcionēšanas prieks. Tā kādai mūsu pagasta meičai bija bieza dziesmu burtnīca, un viņa it lepni sacīja, ka it visām vairāk nekā 120 ziņģēm viņa ziņot meldījas.

Nav ziņģu, bet var domāt, ka ar revolūcionāru dziesmu ierakstīšanu klādēs mūsu meičas būs bijušas piesardzīgas, tāpat ar izsmiekla dziesmām par mācītājiem un baznīcām.

Pēc Stendes studenta Friča Ābeles sniegtām ziņām bijis vēl kāds sacerējums, kuŗu reižu reizēm dzirdēja recitējam, bet kuŗa autors nebija vairs zināms; tas varēja būt radies vēl tikai 19. gs. beigās. Tāds bija t.s. māju pants; tanī kādreizējie Stendes mežsargmāju nosaukumi vai arī kādiem tiem apmēram līdzīgi vārdi bija sarindoti tādā nozīmju se-

cībā, ka izveidojās it kā mazs stāstiņš. Ap gadsimtu maiņu mežsargu mājas Stendē bija: Aizpuri, Kalniņi, Bīržiņi, Dumpīši, Priediņi, Muldas, Kukuļi, Ozoliņi, Dubeni, Puļķi-ši, Šūlas, Seski un Bulli; pats sakāmais pants bija:

Aiz pūr uz kal:n bīrze ar dum̄p
n̄ocērt priē:d, ustaīs muļ:d,
ielic̄k kuku:l iēkša,
uzlic̄k uōza:l dubē:n vīrsu,
ar puļķ aizpuļķe, ar šū:l aizšui,
p̄elic̄k sešk par sâ:rg,
la bu:l:ls neapgâž.

No teksta redzams, ka jaunākos laikos Muldu vārds sa-prasts tieši abras resp. abriņas nozīmē.

Senāk Stendē bijis pazīstams arī kāds cits, tāpat nezi-nāma autora sacerēts teksts, kuŗā apdziedāti pagasta me-zainā gala saimnieki:

Čupads bicži tiesām raujās,
Mistars mājas sievām kaujās,
Jaunais Ūķnieks kaļ un vilē,
Vecais — koka traukus stīpē,
Sliņķis dūšīgs malkas cirtējs,
ziemā zaķiem cilpu licējs,
Būtīltam bij' liela vaļa:
ik dieniņas zvejojot gāja...

Tekstam bijis vēl kāds turpinājums.

Piebilstams, ka Vecais ir Vecūķnieku, bet Jaunais — Jaunūķnieku saimnieks.

Stendē bija labi pazīstams vēl kāds cits nezināma auto-ra sacerējums, kas bija radies kļaušu laiku apstākļos. Tā bija ziņģe par to, ka muižas spirta vātis tiek vestas uz Rīgu un ka, ceļā Odres mežā apstājoties, no tām notecina daļu satura, attiecīgo kaut cik piepildīto trauku (leģeni) noglabā mežā, atceļā izvāc un ved uz savām mājām. Spriežot pēc ceļu virziena, meža rajonu dislokācijas un pašas ziņģes izplatības, šķiet, ka tā sacerēta kaut kur Talsu ap-kārtņē.

Kad es uz Rī:g ār vāti brāūc,
Es Uōdres meža apstājuōs...

Ja kaut kur bija sapulcējušies jaunieši, tur bieži vien tika iests rotaļās. Daudzas no tām bija ar dziedāšanu, dažas ar pavisam vienkāršu tekstu, piem., „Skābi gūrķi, skābi gūrķi, zaļi pētersili”, „Pāvils mums nav mājās” u.tml. No rotaļām, kur visi dalībnieki gāja lokā dziedādami, laikā ap 1908.-1914. g. dažas bija ļoti populāras, piem., „Kumeliņi, kumeliņi, tu man kaūnu padarij”.

Rinda rotaļu dziesmu bija kaut kādu vācu tekstu lokālizējumi, piem., „Mēs ejam, mēs ejam caur Pēterburgas tiltu” (ar variantu: „pa kalniem un pa lejām”), tāpat „Viens kungs pa vārtiem iejāja un satiek vienu ganu meit”, „Es esmu nabags muzikants, un tādu vēl ir daudz”, „Zaļā dārzā biju es”, „Dadži aug, dadži aug uz tām puīšu galvām” u.c. Daži no šiem lokālizējumiem bija pavisam neveikli un visai kļūdainā valodā.

Lielākas pārmaiņas notika pēc kāda 1920. g., kad jaunieši skolās iepazinās ar dažādām latviskām (savā daļā tieši rotaļām picaranžētām) loka dziesmām un rotaļiskām izdarībām.

Kaut gan savā reizē dejoja, iztiekot bez mūzikas, tikai pašiem dalībniekiem dziedot, taču īstā dejošana bija, ja spēlēja kāds vai kādi mūzikanti. Tomēr daudzkārt arī tādās reizēs, jaunības brašumam laužoties uz āru, līdztekus mūzikai mēdza dziedāt (it īpaši puīši) attiecīgo deju dziesmas. Kā no vecāku ļaužu nostāstiem izrietēja, kopš veciem laikiem modes dejas diezgan strauji sekojušas viena otrai. Tamlīdz bija uzradušās un pamazām atkal aizmirsušās šo deju dziesmas.

20. gs. vairs nebija iespējams uzzināt, kādi bijuši pavisam veco deju dziesmu teksti, piem., t.s. krusta dancim, vadžu dancim vai „čigaiņa reītūzām”. Nestāv prātā, ka kādi dziedamie vārdi būtu bijuši anglēzei vai ekusēzei, tāpat šotiņam vai kadriļļai. Dažu 19. gs. deju dziesmiņu vārdus izdevies pierakstīt, piem.:

Ak tu, vēcais Irlauniēks,
Tovu smuku spēlešēn,
Divi žīdi, rešnā Trī:n,
Tovu smuku dancašēn!

Kādai 20. gs. dejai, kuŗā mainījās lēnāki un straujāki tempi, dziesmas vārdi bija:

La tig stāu, la tig stāu
Stefdeniēku vėčas meits!
Gān at-nāks, gān pa-jeņs
Talseniēku vėci ži:d!

Bija kāda deja, kuŗas dinamiskie soļi zināmās taktīs tika apstādināti, to pavadīja dziedot:

Pabrāuc gabāl, pabrāuc gabāl,
'ekrīt grāve, štop!

Dažas danču dziesmas bija diezgan nepieklājīgas, piem., par sievas māti ar likām kājām, kas, septiņus gadus ellē gulējusi, nu tikai nāk uz mājām u.v.c.; kādai vecāku laiku dejai teksts bija ar tendenci uz divdomību:

Rā:d, rā:d, vėcais tēs,
Ku tas ceļš p'e meitām iēt!
— Gār tiēm zīrņim, gār tām pupām,
Gār si-kajim krūmiņim!

Kādas ap 1912. g. pazīstamas dejas dziesmas vēl bija, piem., „Maz maz meitņ kuņģim diēn, nevār kuņģus apdiē-ņēt”; „Gaīlits saka uz vi-stiņ, kūr mēs š'onakt gulesim”; „La tig ripa, la tig ripa siēvas tēva rubuļi!”; „Kīsis brāūca pa ę-zęru rakstētāmi kamanām”; „Vīsas priēk ūn laīmes diēnas aiziēt vēja ātruma”; „Leksim bedre, leksim bedre, redzes, kas mūs āra vilks!” u.v.c.

Īsta jaunu puīšu dejas dziesma bija „Es jaūns puīka, mana liēlas bē:ds: kriēvuōs jaiēt, brūtes mān žēl”. Aken-špicam bija vārdi (stendenieku versijā): „Trād rīd akēn-špič, padaņa a vecuō (arī — gaŗuō, jaūnuō utt., skato-ties pēc situācijas) Prič! Meitņ ta ka spuōliņ griēžās, nezln, kā tiē dārbiņ sviēžās”. Ap kādu 1912. g. nebija vēl aizmirsti t.s. kreicpolkas vārdi: „Skruōdēls seiž uz aku, lāpa sovu praku, smukā meitņ gaŗām iēt, mēta tuō ar lupa-tim”. Kādu dziesmu dziedāja arī, dejojot t.s. „puķīti pa dambi”.

3. Mūsu pusē pazīstamo, īsti veco laiku m i k l u ne-bija, visumā vērtējot, necik daudz. Pieaugušie tās un to atminējumus parasti zināja no galvas; lielāka laužiņanās vienu vai otru uzminēt bija bērniem. Mīklu uzdevējam, sa-

protams, bija patīkami, ja kāda no tām citiem izrādījās ciets rieksts. Kā redzams no publicētiem mīklu krājumiem, daudzas, kuņas pazinām mūsu pusē, bijušas plaši izplatītas arī pa citiem Latvijas novadiem, piem., „Auns vērša ‘vēderā” (= zeķe un zābaks); „Dzelza ‘ķēve, linu ‘aste” (= adata ar diegu); „Maza maza ‘muciņa, divējāds ‘alutiņš” (= ola) u.d.c. Vēlāk dažas jaunas, neparastas mīklas nāca klāt no kādām skolas vai citām grāmatām, tā no J. Dāvja „Skolas drauga”, ko lietoja tuvējā Stendes Ģibuļu skolā.

No vecajām mīklām dažas bij ar nepieklājīgiem, vienkāršā sarunu valodā tomēr dažkārt dzirdamiem vārdiem, kaut arī atminējums varēja būt nevainojams, piem.: „Jo ‘veļk, jo ‘miž, jo ‘bāž, jo ‘pīrž — kas tas ‘ir?” Atbilde: pateku baļļa ar aizbāžamo tapu. Kāds skaits mīklu bija ar seksuāla rakstura atminējumu; citas bija tādas, ka vedināja kaut ko līdzīgu domāt, bet atbilde bija pavisam ordināra, piem.: „Atmēt ‘viē:n cisk, atmēt ‘uōtr cisk, ‘eliēk spalvai:n ‘vidu” (= jūdz zirgu).

Dažkārt gadījās, ka viens vai otrs pats izgudroja un citiem uzdeva kādu mīklu, reizēm it asprātīgu. Nav zināms, ka kāda no tām būtu izplatījusies plašākā apvidū, t.i., būtu kļuvusi par folkloras mantu.

4. Tādu vietu, ar kuņām saistītos kādas t e i k a s, Stendes apvidū bija maz, bez tam attiecīgie nostāsti parasti bija pavisam īsi, daudzkārt pasacīti tikai pāris teikumos. Nekādi teiku stāstīšanas vakari nenotika. Tālu pazīstamas bija teikas par Abavmalas Māras kammuļiem un Svētavotu to tuvumā. Māras kammuļi (= kambaļi) bija kādas alas baltā smilšakmens iezī, Abavas dziļajā lejā, tuvu pie Stepju mājām, Kalču muižas tuvumā. Tur senāk esot dzīvojušas Svētas meitas, kas svētrītos esot pie alām ārpusē sēdējušas un vērpušas. Tad kādreiz Dievs sadusmojies uz Svētajām meitām, uzlaidis pērkona negaisu, kas „izspēris alas”. Pēc tam Svētās meitas pazudušas.

Netālu no Māras kammuļiem bija Svētavots. Pēc veco stendenieku uzskatiem svēts ir tas ūdens, kas tek pret sauli, bet, tā kā Stendes novada virsma noplūk Usmas ezera virzienā un tā tek arī pagasta upes un mazākie strauti, šādu „svētu avotu” Stendē nevarēja būt sevišķi daudz. Svētavotā esot mazgājuši slimās acis. Tanī mesti arī naučas gabali, kas tad iegrimuši dibena dūņās.

Par zīmīgu vietu turēja Sudrabkalnu pie Muneju muižas, bet nekāda īsta teika par to netika stāstīta. Daži sprieda, ka tur bijusi „Pirmā Stende”, citi, ka tur esot aprakta nauda. Zelts esot noglabāts arī pie Cildīgu tilta.

Par kādu citu apslēptas naudas vietu turēja Ņeiku kalnu (gaŗu senu kāpu netālu no Kaleŗu muižas, Ņeiku kroga tuvumā). Senos laikos tur esot aprakta kaŗa kase; pūles to uziet esot bijuŗas veltas. Ņi teika tomēr var nebūt radusies bez pamata, jo kaut kur netālu bijis noslēpts pods ar sudraba naudu, kas uziets ap 1880. g.

Par veco Stendes pili bijis nosapņots, ka tur apglabāta nauda. Tika stāstīts, ka pazemes ejas no vecās pils ejot uz baznīcu, uz rijām un uz Bungu ciemu.

Par event. naudas apslēŗšanas vietu turēja arī Kājcīrti, nelielu meŗgabalu starp Medņiem, Grīvām un Bauvām. Kādreizējais Stūrīŗu (resp. Vēveriņķu) mazmājiņas īpaŗnieks Vilis Kliņķis ap 1902.g. tās ēkas bija pārdevis Stendes muiŗai (Medņķu meŗsargmājas ierīkoŗanai); saņemto naudu, vairāk simt rubļu, viņŗ esot Kājcīrtē noslēpis un pēc neilga laika pats nomiris.

Vairākkārt nācās dzirdēt nostāstu, ko paŗi stāstītāji neturēja par pasaku. Kāda sēņotāja (vai ogotāja) esot meŗā ieraudzījusi sveŗu sievieti, tā teikusi, lai pieduŗot viņai klāt roku. Sēņotāja aiz bailēm nav to drīkstējusi; tad sveŗā iesaukusies: „Simt gāds es i ģuleis, vēl simt ģagūl!” Naudai noskanot, tā uz vietas pazudusi, citās versijās — iegrimusi zemē vai purva dumbŗā.

Ne kā pasaku, bet kā patiesu notikumu mēdza stāstīt arī, ka kāds puisis tikko izglābies jāŗus, kad čūskas riteniski drāzuŗās viņam pakaļ, arī ka kāds puisis mēģinājis čūsku ķēniņam no galvas nolaupīt viņa kroni.

Par daŗām vietām nekādas teikas netika stāstītas, tikai teikts, ka tur spokoŗoties — tā pie vecā Peķķu darvas cepļa u.c.

5. P a s a k u stāstīšana mūsu pusē agrāk esot bijusi plaŗi izplatīta; visvairāk tās stāstītas bērniem. Esot bijuŗas tās gan par spēkoŗiem, gan par velniem, ķēniņiem un gudriniekiem, kas veic visāduŗus darbus un beigās dabū princesi un ķēniņa valsti — tātad apmēram tādu tipu, kādas atrodamas Lercha-Puŗķaiŗa u. c. krājumos.

Piem., daŗkārt nācās dzirdēt stāstu par lielo putnu,

kas nesis puisī pār jūru. Ik pa laiciņam putna knābī bijusi jāmet gaļa; kad tās beigās pietrūcis, puisis izgriezis sev kāju ikrus. Tas ir motīvs no pasakas par Kurbadu, ko savā laikā uzrakstījis Lerchis-Puškaitis.

Pasaku stāstīšana pamazām izbeigusies, mūža dusā aizēnot visvecākajai paaudzei. Gados jaunākie, kas bija gājuši skolā un savu tiesu lasījuši un lasīja kā grāmatas, tā laikrakstus un žurnālus, daudz labprātāk mēdza bērniem pastāstīt kaut ko no izlasītām ziņām, tā par turku kaŗu, Amerikas atraŗanu, ugunsvēmēju kalniem, sveŗzemju cilvēkiem un dzīvniekiem u. tml. Bija sācies jauns laikmets ar citu ievirzi.

Taŗu pasakas neiznīka galīgi, tās tomēr savā reizē tika stāstītas, īpaŗi, ja teicējs bija kāds pienācējs ar svaigu repertuāru. Tā esot bijuŗi daŗi ŷidu tirgotāji (pauninieki), kas, lauku mājās pārnakŗnodami, stāstījuŗi daŗādas neparastas pasakas. Īpaŗa kategorija bijuŗi slīpeŗu cirtēji, kas nedēļām no vietas pārgulējuŗi kādās (parasti meŗsargu) mājās. Daŗs no viņiem, lai atsaucīgāk tiktu uzņemts ciemmājās, bija iegaumējis lielu skaitu visādu pasaku, kuŗas tad varējis stāstīt vai katru vakaru, nemaz neatkārtojoties. Liels pasaku meistars esot bijis kāds vecāks vīrs Kaleŗu novadā — bet nevienam toreiz nenācis prātā ne viņa, ne slīpernieku pasaku bagātību uzrakstīt.

6. Lielus a n e k d o t u meistarus, kādus kādreiz vēlāk dzīvē nācies sastapt (piem., stāstīšanas maestro Jāni Gresti), Stendes pusē nekur nemanīja. Vienu vai otru anekdotisku notikumu daŗs labs gan pārstāstīja, bet īsti izveicīga vāvuŗošana ŷinīs tērgājumos gandrīz nekad nebija dzirdama.

7. Vecās latvieŗu d i e v ī b a s Stendē 20. gs. nedzirdēja vairs pieminam. Dievs bija augstais, kristīgais Debesu Tēvs; Māŗas dienas bija kalendārā, bet tās bija Kristus mātes dienas; Laima nebija pazīstama, un ja kādam vēlēja labu laimi, tad tā tika domāta kā izdoŗanās, apstākļiem labvēlīgi sakombinējoties. Veco ļauŗu uztverē pērkons nebija nekāda dievība; kad negaiss uznāca, to turēja par kristīgā Debesu Dieva dusmu izpauŗanos varenos dārdos. Uzrakstot daŗādus tautasdziesmu tekstus, arī negadījās dzirdēt, piem., tādus pantus kā „Danco Dievs ar Pērkonu, Es ar savu bāleniŗ” u. tml. Aizmirstot vecos latvieŗu die-

vus, bija iznīkušas arī event. pagāniskā kulta izdarības.

Stendes pusē nedzirdēja runājam par dažādajām mātēm, piem., par Ceļa māti, Lauku māti, Veļu māti utt., nedzirdēja arī picminam Dieva dēlus un Saules meitas, vienīgi Svētas meitas, kas svētritos pie Māras kambaņiem esot sēdējušas un vērpušas (salīdz. augstāk!). Ja līgojot pieminēja Jāņa māti, tad ar to bija domāta attiecīgo māju saimniece.

Kaut arī blakus kristīgās ticības uzskatiem aizvien vairāk sāka ieviesties jauno laiku racionālisms un skepticisms, taču joprojām bija paglābušies kādi seni priekšstati par Jumi. Nedzirdēja runājam par t. s. Jumja dzišanu un saņemšanu, nedz arī par viņu pašu kā kādu dievību, taču divkārsšās rudzu un adieņu (= vasaras rudzu) vārpas (jumjus), kad tās uzgāja, aiznesa uz labības klēti un glabāja līdz nākamai ražai. Kaimiņu pagastā Lībagos bija ticējums, ka tam, kas uzgājis kādu jumi (kopā saaugušus riekstus, ābolus utt.), būs laime.

Stārķis bija visai iecienīts putns, un viņu neviens nekad nešāva, bet nenācās dzirdēt, ka viņu dēvētu par svēto putnu vai svēteli.

Veļu miclošana Stendē 20. gs. bija jau izzudusi. Senāk dažās mājās esot uz riju nesuši vārītu gaļu un baltmaizi; teikuši: „Jānes gariņiem!” Agrāk ēdiens nests arī uz baznīcu, bez tam to lējuši virsū kādam blūķim.

Par spoku vietu daudzinaja Cildīgu strauta tiltu (starp Vīcēžiem un Stendes baznīcu): tur esot uziets bērns līķis; tas pats tika teikts par Stendes muižas t. s. Rendas šķūni, kur arī gulējis kāds nozūmēts bērniņš. Bīstama vieta esot bijusi arī Stendes muižas Miķeliša kalna šķūnis (netālu no ūdens sudmalām): tur esot pakāries kāds Miķelis. Daudz spoku stāstu bija par vecu māju un kapsētas vietu Šķickalnu Kāņu novadā; sevišķi dienvidū tur esot rādījušies dažādi ķēmi. Bija uzskati, ka nakts laikā ir bīstami doties gar kapsētu, it īpaši jau iet tanī iekšā; par sevišķi bīstamu spoku vietu turēja Ģibuļu kapus (muižas tuvumā) un mēdza par to stāstīt baigus notikumus.

Bija arī uzskati, ka spokojoties tur, kur vecos laikos ļaudis mocīti grūtos darbos. Tādas vietas esot kādreizējie muižas darvas cepļi, it īpaši bīstama spoku vieta esot vecā Peķu cepļa drupas (upmalā, vidū starp Treidiem un Peķiem). Līdzīga vieta esot Dzelzīte (pašā Stendes muižā,

parkā starp pili un baznīcu): tur cilvēki tikuši grūti nostrādināti kādreizējā dzelzs ceplī.

Tika stāstīts, ka spoki varot parādīties dažādos veidos, gan kā neskaidri saskatāmas cilvēku figūras, gan kā nenoteikta izskata ķēmi, kā kaut kas, kas kustas un pa tumsu virzās virzū. Citi esot dzirdējuši nesaprotamas, neskaidras skaņas vai kunkstēšanu. Glābiņš esot — pārmetst krustu, skaitīt tēvreizi un doties prom, cik ātri vien var paspēt.

Nenācās dzirdēt stāstām, ka kādam būtu parādījies pats lielais Velns (resp. Sātans) vai kādi no mazajiem velniem. Ka viņu ir daudz, par to nenācās šaubīties, par to dziedāja pat baznīcā, cildenajā dziesmā „Dievs Kungs ir mūsu stipra pils”, par viņiem varēja lasīt arī Jaunā Derībā, pie tam daudzās vietās.

Ja kādreiz Stendē būtu bijuši ticējumi, ka eksistē lietuvēni, pūķi, vadātāji, sumpurņi, vilkači vai kādi ūdens gari, tad 20. gs. šādi uzskati bija jau iznīkuši. Daži gan vēl domāja, ka esot tāda bībele, kam melnas lapas un balti burti, kad to lasot, tad nākot šurp spoki (miroņi).

Mazus bērnus mēdza baidīt ar bubuli (resp. ar počaku u. tml.), piem., lai neejot pie akas, ka neiekrīt iekšā un noslikst. Mēdza teikt, ka bubulis ieraušot akā — paši tādām akas garam nemaz neticēdami.

Vecie ticējumi par pareģojumiem bija dziļi iesakņojušies. Tā, piem., pat mazi bērni mēdza teikt, ka nu gaidāmi ciemiņi, ja kaķis laizās, arī, ka būs jāraud, ja niez labā acs u. tml. Tika daudz zināts, jaunākā laikā gan bez nopietnības, ka iznāks saņemt naudu, jo niez kreisā plauksta. Ja niez labā, tad nauda būšot jāizdod. Līdz pat Otram pasaules kaŗam dzirdēja sakām, lai arī jokojoties, ka nu iznāksot bučoties, jo niezot lūpas.

Sprīdumi, ka tas uz laimi, ja kāds trauks saplīst, kā varēja vērot, visvecākajai un vecākajai paaudzei bija sveši, tie varēja būt izplatījušies tikai pēc Pirmā pasaules kaŗa.

Neveiksmes vai pat nelaiemes bija sagaidāmas, pēc daudzu pārlicības, ja pārāva kājas (pastalu vai kādu citu apavu neparcizā kājā) (būs neveiksmīga diena), ja uzvilka vesti (u. tml.) otrādi (ar padrēbi uz āru) (būs kādas ķezas), ja sadeva rokas pāri sliedzīm (būs jākildojas), ja bija bijis priecīgs jau no rīta. Ja kādai meitai istaba palika pa

pusē izslaucīta, tad esot sagaidāms, ka viņa paliks pusprecēta.

Neveiksmi vēstīja zaķis, ja tas pārskrēja pār ceļu, it īpaši jau nu medniekiem un zvejniekiem, tāpat sievietē, ja viņu pirmo sastapa ceļā. Neveiksme bija gaidāma arī, ja kāds bija novēlējis labu medību vai zvejas laimi tam, kas devās uz mežu vai ūdeņiem.

Ticējumu, ka jāsargās no aizkūkošanas, labi pazina, bet jaunākie ļaudis tikai vairs pasmiedamies mēdza teikt, piem., ka nu būšot traki: dzeguze aizkūkojusi (t.i., pavasarī dzirdot pirmo reizi dzeguzi kūkojam, nebijis vēl ēdis, ne arī nauda bijusi kabatā)!

Mūsu pusē daudzi joprojām ticēja, ka zināmos apstākļos var paredzēt kādas personas nāvi; par drošu zīmi turēja suņa gaudošanu, ja tā notika bez kāda cita noģiedama iemesla. Kaut ko ļoti nelabu, varbūt kāda mājnieka nāvi, nākoties gaidīt, ja vista sākot dziedāt kā gailis, arī gaiļa dziedāšana vakara laikā esot uz nelaimi. Par nāves vēstnesi turēja arī dzeni, ja tas atlaidās uz mājām un sāka kaut kur, visparastāk kādas ēkas zelmenī, kalt. Nācās dzirdēt sakām, ka viņš kaļot kādam kapa krustu; parasti steidzās viņu dzīt prom. Arī citu meža putnu ierašanās mājās, piem., ābeļdārzā, īpaši kad vēl nācās dzirdēt viņu balsis, turēja par kādu nelaimes, slimības, pat nāves vēstnesi. Īpaši to teica par pūci (ūpjus tai apvidū nemānīja), arī par dzeguzi, kas dažkārt atlaidās uz mājām un, kādā kokā nosēdusies, kūkoja. To tad vairs neuztvēra kā pirmo pavasarī dzirdamo kūkošanu, kad tikai pa jokam skaitīja „cik gadus vēl nāksies dzīvot”, bet par nelaimes vēsti. Arī vāvere, ja skraidīja pa mājas dārza vai citiem kokiem, nozīmējot kaut ko nelabu; ja mājās bija vājnieks, tad varot sagaidīt, ka viņš mirs.

Nedzirdēja vairs daudzinaš tādās dienas, kad it kā būtu izdevīgi veikt vienu vai otru darbu.

Citos apvidos vērā liekamo Ģertrūdes vai Krusta dienu nemaz nedaudzināja un neievēroja, gan Sveču dienu (2. febr.). Mēdza teikt, ka ap to laiku uznākot sniegputeni, bet nenācās dzirdēt, ka tad būtu kaut kas aizliegts. Tamlīdzīgi, 20. gs. jau bez kādiem aizliegumiem pieminēja dažādas citas zemkopju darba gaitā nozīmīgas dienas, tā Gaveņmāru (25. martu), Jurgi (23. apr.) u.c.

Vecos laikos esot bijis ticējums, ka pa Gaveņmāru ne-

driksot mājās kurt uguni: tad uz kāpostiem metīšoties tārpī. Dižajā Piektdienā esot bijis ļoti jāšargās pārnest kaut ko no meža: tad nākšot čūskas mājās. Dižajā Piektdienā nedrīkstējuši kādam svešam (t.i., kas nav pašu mājnicks) dot pienu dzert: tad govīm tā sākšot trūkt. Kaimiņu pagastā Lībagos bijis ticējums, ka ir bīstami Dižajā Piektdienā kaut ko darīt, kas nav pats visnepieciešamākais (drīkst tikai sakopt lopus un izslaukt govīs). Tur bijusi arī pārliecība, ka svētdienā nedrīkst ņemt rokās adatu un grieznes.

Vecos laikos ticējuši, ka notiks kas ļauns, ja kādā zināmā nedēļas dienā vērpš, sukās matūs, vīs auklas, trīs cirvi vai nazi utj.

Nebija vēl gluži iznīcis vecais ticējums, ka Jāņi ir bīstama diena: var notikt nelaime lopiem un druvām, ja nespeļ pretsoļus skauģiem un raganām.

Visvecākie ļaudis sprieda, ka senāk Stendes apvidū „būrušies par neap-ziņu” (= ļoti daudz). Pieminēja daudzkārt „ļauglābējus”, t.i. personas, kas savas buršanas, vārdošanas u.c. mākslas lietojuši, palīdzēdami cilvēkiem un mājlopiem; viņi būs bijuši kādi tautas dziednieki. Daudzi no viņiem, gan izmantodami dažādu augu novārījumus u.tml., gan glābdami izļuminātos (= izgrieztos) vai salauztos locekļus, arī paši būs ticējuši viņiem zināmo vārdošanas formulu spēkam.

20. gs. joprojām visai populāri bija rozēs pūtēji; pie viņiem pat ārsti esot raidījuši ar rozi saslimušos.

Vēl 20. gs. nebija izzudusi ticība vārdu, resp. vārdojumu spējām palīdzēt slimiem lopiem; pie cilvēkiem, „kam bija tādi vārdi”, piem., vīveļu glābšanas formulas, skrēja, ja šī nelaime kādam zirgam bija atgadījusies.

Sprieda, ka dažādu apvārdojumu formulas zinot arī kādas vecas sievas, daža ar tām pat lūkojot apvārdot (saburt) sava reumatisma vai vecuma kaišu sāpes. Netika dzirdēts, ka kāds tādas saukātu par raganām.

Visvecākie cilvēki zināja stāstīt, ka agrāk ticējuši — esot sievas, kas „skrejot raganās” ar slauceni un slaucot citu govīs.

Vecajiem uzskatiem iznīkstot, 20. gs. neko arī nedzirdēja stāstām par raganu apkaŗošanu vai pat galēšanu (tā par viņu „vēmekļu” dedzināšanu krāsni, kas bijusi pazīstama kādos Latvijas novados, raganas acu izmaitāšanu, ņaujot Jaungada naktī, utt.).

Vecā ticība, ka ar buršanu vien var citiem kaitēt vai pat pieburt kādu lielu nelaimi, bija jau iznikšanas stadijā. Ja kāds no jaunāku paaudžu ļaudīm teica: „Mani kāds būs nobūris!”, tad tas bija vairs tikai joks. Bija uzskati, — ja kādreiz kādiem lopi viens pēc otra gājuši postā („skaugiš tos noskaudis”), tad ļaundāri to būs panākuši ne ar burvestībām, bet ar kādām indēm. Tā nācās dzirdēt, ka vecos laikos ļaundāri esot nāvējuši citu lopus, tiem slepus iedodot aizdedzinātu (gruzdošu) dagli (= melno bērza piepi), ieliktu maizes kumosā. Ja lops to norijot, tad uguns viņa vēderā tomēr neapdziesot, un viņam jānobeidzoties.

Tikai vairs kādi ļoti veci cilvēki zināja pastāstīt, ka cērtamam kokam jāpiezogas klāt, cirvi slēpjot aiz muguras. Kāds no senāku laiku turienes cilvēkiem gribējis nocirst teiksmaino Bībju liepu puduri; sācis cirst, bet kļuvis neredzīgs. Pēc tam neviens šos kokus vairs neesot uzdrīkstējis aiztikt. Bērniem palaikam aizrādīja, lai viņi nelasot grāmatu ēzdami — tad apēdīšot vārdus.

Visai veci ticējumi bija, kādi ēdieni jāvēra kuņģā reizē: kad sēja miežus, tad cūkas aste (lai aug tikpat lielas vārpaši); kad pabeidza aust audeklu, tad biežputra — lai drēbes no šī audekla tik drīz nenovalkājas. Dažās mājās šis ticējums esot ievērots pat vēl 20. gs. 30-gados.

Nedzirdēja runājam, ka Tenis (resp. Svētais Antonijs) būtu kāds aizgādnis cūkām, taču viņa dienā („pa Tuni” = 14. janv.) mēdza vārīt cūkas šņukuru, ko par „tuni” arī dēvēja.

Agrākos laikos ticēja, ka „prūšus” (= prusakus) var iznīdēt maģiskiem paņēmieniem, proti, ka prusaki jāaiznes un jāizber kaut kur ceļu krustojumā. Uzskats, ka krupis lienot pie govīm un izzīšot pienu, tāpat nepatika pret krupjiem vispār, jaunākā laikā bija jau stipri izzudusi. Reti kur, varbūt, sekojot vecajam ticējumam, ka viņi kaitīgi vai pat ir sakaros ar raganām, viņus „aizsita pa gaisu” (uzlika uz kāda dēliša viena gala un spēcīgi sita pa otru). Ticējums, ka ganāmpulks vasarā neizklidīs uz visām pusēm, ja pirmajā ganu dienā ap govīm apskrej trīs reizes ar atslēgu rokās un tad to saslēdz, bija pazīstams, bet ticības tam vairs nebija. Pirmajā pavasara dienā, kad lopus laida ganos, notika rumulēšanās — ganu (un arī citus mājniekus) aplēja ar (skaidru) ūdeni.

Tikai vairs zobojojies tika teikts, ka ligavai laulību laikā esot jāuzmin ligavainim uz kājas — lai par viņu valdītu, tāpat, ka jaunlaulātiem kāzu naktī, ja gribot dēlu, esot zem gultas jāpaliek cirvis.

Tomēr līdz mūsu dienām bija izdzīvojusi senā tradīcija — atvairīt burvju un raganu kaitēšanu druvām, dārziem un kūtīm ar to, ka Zāļu dienā apdraudētās vietās sasprauda pilāgu (= sērmokšļu) zarus. Dažs jaunāks gan to darīja pat smiedamies un jokodamies — lūk, tā jau darījis tēvs, tā vectēvs...

Joprojām arī 20. gs. nopietni vēl ticēja, ka otram var uzlaist kādu kaiti špinkšļojoties (= pesteljojojoties). Bērņus stingri brīdināja, lai neceļ augšā no zemes kaut kādas uzietas lietas, piem., prievītes, drēbju gabalus, kārbīņas u.tml. Tie varot būt špinkšļi (= burvekļi, pesteļi), kas ir apvārdoti un arī aplipināti ar slimību dīgļiem. Ticēja, ka kāds slimotājs varot no savām kaitēm tikt vaļā, ja viņam izdodoties tās uzlaist kādam citam — tam, kas nomesto burvekļi paceļ no zemes.

Tika teikts, ka sāpošas acis esot jāmazgā svētavota ūdenī — un tādi esot tie, kam ūdens tekot pret sauli (skat. augstāk!). Mēness iespaids uz augiem bija novērots; tamlīdz ticēja, ka nedrīkst gulēt mēness gaismā: tad kļūstot mēnessērdzīgs. Bērni jā māca nerādīt uz mēnesi ar pirkstu — tad tas varot nopūt.

Ticēja arī, ka sāpēs galva, ja matus, kas saķērušies matu ķemmē, nesadedzina krāsni, bet met prom.

Virieši nedrīkstot urinēt pret vēju — tad viņi varot dabūt nelabu (t.i. venērisku) slimību. Jaunām meitenēm vajagot ēst maizes knibiņus (kukuļu galus) — tad viņām augšot stāvi pupi. Bērnam, kam mācību gadi bija priekšā, ieteica ēst cūkas šņukuru — tad kļūšot par labu rakstītāju. Izlūzušu piena zobu vajadzēja sviest uz krāsns circeņim, prasot no viņa tērauda zobu un skaitot formulu „Še tev, circen, kaula zobs! Dod man tērauda!”

Vēl 20. gs. bērni daudzkārt dabūja dzirdēt, ka tas, kas grib daudz zināt, ātri kļūst vecs. Jāšaubās tomēr, vai tam jebkad ir ticēts — ar šādu spriedumu varēja atvairīt dažādus bērnu jautājumus un izprašņāšanu lietās, kuŗas viņiem nederēja zināt.

Jaunākos laikos vairs neticēja, ka laba garastāvokļa dēļ rītos no gultas jāizkāpj ar labo kāju pa priekšu.

Bija vēl pazīstama pāršana ar pūpoliem Pūpolu svētdienas rītā, tāpat šūpošanās Lieldienās, lai neēstu knišļi vasarā.

Vēl 20. gs. 40-gados uz maizes kukuļiem, pirms tos šāva krāsni, ar plaukstas malu iespieda krusta zīmi. Ticot, ka no naudas maka nedrīkst izdot vispēdējo naudas gabalu (tad sagaidāms naudas trūkums!), vienmēr centās makā paturēt kādu t.s. zieda naudu. Nācās dzirdēt izteicienus „Zieds vēl jāatstāj makā!”, arī „Sēkla vēl jāatstāj—makā!” Daudzkārt tas bija (cara laikā) sudraba pieckapeiku gabals — tik mazs, ka to viegli varēja atšķirt no izdodamām monētām. Lai nenotiktu nelaime, ka aiz pārskatīšanās to izdod, daudzkārt to glabāja īpašā maka nodalījumā. Tādos pašos nolūkos daži savos naudas makos nēsāja līdz zivju zvirņam (īpaši lielās).

NORĀDES

- ¹ J. Endzelin, *Lettisches Lesebuch; grammatische und metrische Vorbemerkungen, Texte und Glossar*, Heidelberg 1922, 106-107.
- ² L. Bērziņš, *Latviešu tautas dzejas metrika* (Latvijas Universitātē lasīts kurss), *Latviešu tautas dziesmas* (Latv. liter. vēst. I, 248).
- ³ Sal. K. Draviņš, *Stendes tautas dziesmas*, Filologu Biedrības Raksti XIX, Rīgā 1939, 204-212.

The folklore of the area of Stende

The area of Stende (Latvia) is very rich in folksongs, riddles, tales, fairy tales, anecdotes and folk beliefs. Some of them are being presented here by the author for the first time.

VELTA RŪĶE-DRAVIŅA

Ramaves dibinātājam ALVILAM AUGSTKALNAM
1987. g. būtu bijis 80 . . .

„Ja gribi arī sev pašam ko labu, tad no manis vajaga izšķilt. Es esmu tā kā šķiltavām krams, kas gan ir lielākā godā, itkā viņš būtu svarīgākais, nepieciešamais, bet pats neko nedara — tik gaida, lai pret viņu šķiļ — un arī dzirkstele — tā atlec no tērauda.”

(Alvis Augstkalns vēstulē (no Vecpiebalgas Lodēniem) Ramaves draugam Jānim Bičolim 1929. gada 16. jūnijā) ^{1, 2}

Valodniekam, seno rakstu pētniekam un dialektologam, latviešu un leišu valodas un kultūras kopības veicinātājam, LU Filoloģijas un filozofijas studentu Ramaves dibinātājam ALVILAM AUGSTKALNAM 1987. gada 2. septembrī būtu palicis 80 gadu. ³ Tomēr nežēlīgais liktenis bija lēmis citādi.

1940. gada 1. novembrī pēkšņi tika pārrauts jaunā talantīgā un darbīgā valodnieka mūžs.

Tai 1940. gada rudenī Ramave zaudēja gan savu godabiedru profesoru Jāni Kauliņu, gan dibinātāju Alvilu Augstkalnu. „Studentu Avīzē” 1940. gada 2. numurā (15. novembrī) iespiestas šādas ramavietes Veltas Rūķes aizgājējiem veltītās piemiņas rindas:

„IN MEMORIAM.

Š. g. [1940. g.] 23. oktobrī miris L.V.Ū. vēstures un filoloģijas fakultātes prof. Dr phil. h. c. J ā n i s K a u l i ņ š. Nelaiķis dzimis 1863. gadā Sausnējā. Viņa mūžs — latviešu zemnieka sūra darba ceļš uz izglītību. Pamatskolas izglītību pie mātes mājā ieguvis, J. Kauliņš iestājas Vietalvas draudzes skolā, pēc tam Cimzes sēminārā Valkā. Jau sēmināra laikā apdāvinātais censonis pievērsās savas dzimtas izloknes pētīšanai, uzrakstīdams tautas dziesmas ar Sausnējai īpatnējām dēbitīva formām ar ju-. Šīs tautas dziesmas vēlāk publicē Bīlenšteins Magazīnās XVII, uzrakstītāja vārdu gan neminot.

Par mājskolotāju strādādams, Kauliņš gatavojas abitūriņai un iztur to 1887. gadā. Šai laikā viņa valodnieka talants jau vairs nav svešs, un toreiz ievērojamais valodnieks Becenbergers uzaicina viņu sniegt ziņas par dzimto izlokni. J. Kauliņš to arī dara, un viņa v ē s t u l c s, tās tikai nedaudz nogludinot, Becenbergers iespiež savā žurnālā Beiträge zur Kunde der idg. Sprachen, XII, 214-239 un XIV, 116-151 ar virsrakstu „Ueber die (lettsche) Mundart von Saussen und Fehteln (Livland)”. Pirmo reizi latviešu valodnieka raksts tiek publicēts zinātniskā ārzemju žurnālā.

Slāpes pēc izglītības nav rimušas. 1888. gadā J. Kauliņš dodas uz Tērbatu, kur studē klasisko filoloģiju, rosīgi piedalīdamies literāriskā pulciņa „Pīpkolonijas” dibināšanā un „Pūra” izdošanā. Jau „Pūra” I krājumā iespiests Kauliņa raksts „Domas par vēsturi”.

Pēc Tērbatas laika turpmākie gadi paiet ceļojumos un

strādājot gan par mājskolotāju, gan citās vietās. No 1920. gada, kad Jāni Kauliņu ievēlēja par L.Ū. fil. un filoz. fakultātes docentu, sākas jauns ražīgs pedagoga un zinātnieka darba posms. Kauliņa interese dziļa un ļoti plaša. Lasīdams lekcijas pedagogijas vēsturē un valodu metodikas, viņš neaizmirst arī valodniecību. Ceļos un Filologu biedrības rakstos tiek iespiests krietns skaits rakstu par valodas jautājumiem, kuŗu starpā jo sevišķi izceļami dzimtās izloksnes pētījumi un sēmasioloģiskie apcerējumi. Tai pašā laikā tiek publicēti arī pedagogiska satura raksti. Kā īsts skolotājs J. Kauliņš ir daudz darbu un pasākumu ierosinātājs, mudinātājs un sevišķi jaunās paaudzes atbalstītājs gan ar gudru padomu, gan materiālu pabalstu. Pats ļoti pieticīgi dzīvodams, Jānis Kauliņš no savas darba algas iekrātu lielāku summu novēl Universitātei zinātniskās pētniecības sekmēšanai.

Prof. Jānis Kauliņš paliks atmiņā kā zinātnieks, kā mūžam garīgi možs un jauneklīgas darba enerģijas pārpilns audzinātājs un kā skaidrs, pilnīgi nesavtīgs cilvēks.

Š. g. [1940. g.] 1. novembrī miris L.V.Ū. vēst. un filol. fakultātes lektors cand. phil. A l v i l s A u g s t k a l n s. Pārāk agri nobeidzies īss, bet bagāts, intensīvā darbā, asas paškritikas un šaubu ugunīs dedzināts mūžs. A. Augstkalns dzimis 1907. gadā Lizumā skolotāja ģimenē. Pirmie zinātniskie darbi publicēti jau studiju laikā. Ir apbrīnojams darba zinātniskums, daudzpusīgums un darba daudzums, ko veic 23 gadu vecais valodnieks. V e c l a t v i e š u r a k s t u filoloģiskam apskatam veltītas vērtīgās „Piezīmes par veclatviešu rakstiem” FBR X (1930), 97-112, „Par vecajām tēvreizēm” IMM. 1930. 3. nr., 309-311, „Veclatviešu rakstu apskats” RKr XX (1930), 92-119. Tai pašā laikā d i a l e k t o l o ģ i j a i veltītie asie „Novērojumi par izlokšņu aprakstiem” IMM. 1930. 9. nr., 195-212, f o l k l o r ā — vēl tagad viens no pamatīgākajiem pētījumiem savā nozarē „Leišu daiņu pantmērs” Ceļos I (1931), 17-45, v a l o d a s p r a k s e s j a u t ā j u m o s — vairāki raksti žurnālos.

Kad 1932. gadā A. Augstkalns beidz L.Ū. Filol. un filoz. fakultāti, Ūniversitāte atstāj viņu gatavoties zinātniskai darbībai. Studiju nolūkos jaunais valodnieks kādu laiku pavada ārzemēs. Turpmākajā zinātniskā darbībā no pirmā laika daudzpusīguma noskaidrojas zinātnieka galvenā inte-

rese — tā ir mūsu vecie teksti. Arvien jauni veclatviešu un vecleišu tekstu atradumi un pētījumi tiek publicēti gan FBR, gan Ccļos, gan IMM un RKr, gan ārzemju žurnālos.

1934. gadā A. Augstkalns izdod nelielu, bet vērtīgu grāmatu „Mūsu valoda, viņas vēsture un pētītāji”.

Nākamajā gadā parādās otra grāmata „Leišu valodas elementi latviešu ģimnazijai”. Kad 1935. g. nodibina IM Latviešu valodas krātuvi, Alvils Augstkalns kļūst par tās pārzini un paliek šai amatā līdz pēdējai dienai. Zinātniskā darbība neatslābst, bet pieaug.

Darbs Valodas krātuvē, zinātniskais darbs archīvos un pie grāmatām, doktora eksāmeni Īniversitātē, pareizrakstības komisiju sēdes, mācības spēka uzdevumi Vēstures un filoloģijas fakultātē, pienākumi pret ģimeni un pēdējā laikā arvien pieaugošās nedibinātās šaubas par sava darba vērtīgumu — viss tas saēd gados tik jaunā zinātnieka veselību un tuvina viņu traģiskajam solim.

Ar spējīgā valodnieka Alvila Augstkalna nāvi baltu valodniecībā tiek ierauts robs, ko grūti aizpildīt.”

1933. gadā, J. Endzelīnam veltītajā jubilejas krājumā „Filoloģijas materiāli”, ievadot pārskatu par J. Endzelīna publikācijām, Augstkalns izteicis atziņu, ka „pareizākā z i n ā t n i e k a biogrāfija esot viņa darbu apskats” (5. lpp.).

Kaut ko līdzīgu varbūt varētu gaidīt arī tagad no atskata uz Alvila Augstkalna mūža devumu. Tomēr viņa mūžs bija par īsu, lai visu, kas iecerēts, novadītu līdz iespīestam tekstam. Toties periods ap trīsdesmito gadu sākumu bijis pārbagāts ar darbiem, ar iecerēm, plāniem un pasākumiem Ramaves un visas baltoloģijas nākotnes labā. Kā A. Augstkalns toreiz pats savu stāvokli raksturojis:

„Es tūliņ saskaitīšu, cik dzīves man jādzīvo:

- 1) mana paša laime, tā sakot „ģīmenes dzīve”
- 2) folkl. krātuve
- 3) paša nedisciplinētie zinātniskie darbi
- 4) Ramave — žurnāls
- 5) biedrība?
- 6) Īniversitātes eksāmeni: nav jau daudz! un tomēr
- 7) sekcijs!

Gandrīz katrs punkts būtu īsti piepildīts tik, ja tas būtu mans vienīgais. Divi ir tādi, kuģiem es nekā grozīt

nevaru, nevaru nekā atņemt; un pēdējais ir tādā novārtā, ka pavisam vairs nevar tā palikt. Viss, ko es varu pārstrādāt, un kas nepieciešami jāgroza, ir tas, kas saistās ar Ramavi [...]” (vēstulē Jānim Bičolim 1929. gada 2. janvārī).

Atsevišķus posmus toreizējo meklējumu, nodomu, sekmīgu darbu un zaudējumu virknē izgaišmo Alvila Augstkalna vēstules, kuņas viņš toreiz rakstījis J. Bičolim un kuņas saglabātas Līvijas Bičoles ģimenes archīvā. No tanis ietvertajiem faktiem šeit varam izlobīt īsas piezīmju drumslas tikai par diviem darbības laukiem. Tie ir

1) Alvila Augstkalna studiju braucieni uz Vāciju un Lietuvu (Augstkalns bija pirmais īsti spējīgais latviešu valodnieks, LU absolvents, ko universitāte komandēja šādos ārzemju braucienos),

2) Nodomi, priekšlikumi, darbošanās sakarā ar jaundibināmo filoloģijas un filozofijas studentu Ramavi un tās darbība baltu filoloģijas nozarē.

I

No 1931. līdz 1933. gadam A. Augstkalns papildinājās Leipcigas, Minchenes un Kauņas universitātēs.

Vēstulē Jānim Bičolim no Leipcigas 1931. g. 7. novembrī Augstkalns raksta par pirmajiem iespaidiem šai slavenajā Vācijas universitātes pilsētā:

„Leipciga zināms ir viena pamatīga pilsēta, un skatāmo vietu ir diezgan, īpaši ja esi nopircies savu Reiseumri. Bet es gandrīz nekur neesmu bijis, t.i. esmu bijis 1) Zooloģiskā dārzā, kas zināms rudenī izskatās nabagāks nekā īsti ir, 2) vienā kinītī, kas pats par sevi ir apmēram tāds pats kā Rīgā labākie, tikai filma gan laikam gluži nebojāta un projekcijas aparāti labāki, ergo — labāka skatīšanās. Teātrī iet Kōpenikas kapteinis; ja Rīgā būtu redzējis, tad būtu gājis arī še, bet tā lāga negribas. Šillera Marija Stjūarte ir uz repertuāra, drīzāk varbūt kādu vakaru aiziešu uz to. Par universitāti lūkošu kādreiz apdomājies uzrakstīt, varbūt kādu atklātu vēstuli Ramavei. Es klausos tik pie Ģerūļa un Trautmaņa un pie citiem neviena ar neesmu bijis. Te ir vairāk leišu studentu: K. Alminauskis — ģermānists, raksta disert.[āciju] par leišu

patap.[inājumiem] no vācu valodas, A. Konce — vēsturnieks, arī raksta disertāciju; Pr. Meškauskis — baltologs, laikam par etnografijas speciālistu nolemts, vairāki tautsaimnieki. Meškauskis bijis šoruden vienu mēnesi Rīgā (samaksājis par istabu Merķeļa ielā 70 latul).

Man istaba maksā 35 markas, tā pieder pie lētākās šķiras, cenas svārstās no 30 līdz 45 un 50. Ēdiens pēc tautsaimnieka (nupat nolīcis eksāmenus) domām divtikdārgs kā Lietavā. Alus lielā godā, bet man ir tādas aizdomas, ka manai garšai tas nebūs tik patīkams, cik patīkams tas manai acij — dikti smuki izskatās (jautājums: starp *nature morte* gleznojumiem es neatceros nekad redzējis stikla alus kausu, kamdēļ? Vai tad nav vērts) — un tātad — neesmu vēl mēģinājis.”

Pēc mēneša (1931. g. 4. decembrī) seko nākamā vēstule, kuņā A. Augstkalns sīkāk pastāsta par savām studijām:

„Salasās visu darbu diezgan arī te. Izstāstīt vien tos jau iznāktu gaŗa pasaka, tā ka spalva nogurtu. Lai paliek, kamēr varēs sākt rādīties augļi. Klausos tikai Ģeruli (sešas stundas, t.i. 3 x 90 min., vecleišu teksti — seminārs) un Trautmani. Citu profesoru klausītavās neesmu iegājis, varu sacīt, ka neesmu redzējis. Tikai vienā akadēmijas sēdē biju. Paidagogs Lits ir šo semestri rektors, redzējis neesmu. Par vācu studentiem maz zinu, kaut ko varu redzēt slavu seminārā. Par Latviju zinu tik, cik man kāds atraksta, jeb atrodu leišu avīzēs. Vācu avīzēs, cik nu es viņās ieskatos, neesmu redzējis Latvijas vārda. [...] Sveicini Ramaves sabiedrību.”

1932. gada 7. un 9. janvārī rakstītajā vēstulē parādās jaunas ziņas par paredzamo braucienu uz Lietuvu:

„[...] Vasaras sēmestris (laikam Mūnchenē), sākot ar maiju. Pa starpu Lietavā, mājā laikam tik pāra dienas. [...] Jāsāk atkal stingrāk mācīties leitiski — jāsāk runāt, lai Kauņā nebūtu mēms. Ģeruļam jāraksta par Forma Chrikstima tulkotāju. Blakus tam rodas plaša kritika par Skardžus disertāciju. Daudz paša darbu, visi vēl priekšā. Un es taču pat pie Trautmaņa tikai klausos dažas stundas, neko nestrādāju. Ja būtu icsācis ar vairāk profesoriem (piem. Herteli — āriešu fil. un Funkeru — salīdz. gr.[amatiku]), tad laikam nemaz nevarētu iznest.”

Vēstulē pieminēto recenziju par Skardžus grāmatu viņš tomēr nenosūta iespiešanai. 16. janvāŗa vēstulē lasāmas

pārdomas: „Par Skardžu nedrukāšu, tik gribu nobeigt, ko esmu uzsācis, neatstāt pusceļā. Tā nevar būt nekāda īsta recenzija, tik kļūdu recenzija, un to nevar publicēt, lai nedotu rokā muļķiem ieročus pret krietnu vīru. Tā ir kolēģiālītašes lieta.”

Plašs izklāsts par Leipcigas universitāti, tās bibliotēku un studijām dots 1932. gada 16. janvāra vēstulē, daļai atbildot uz Jāņa Bičola daudzajiem jautājumiem:

„Tavu jautājumu jūŗa man atkal atgādina, ka būtu varējis sarakstīt īstu āŗzemju korrespondenta vēstuli par sevi un to, ko redzu ap sevi, bet tas arī prasa darbu, un laiks paiet, laiks paiet.

No Magazīnām institūtā ir tikai dažas, rādās tās, ko vēl tagad var pirkt jeb nesēn vēl varēja. Varbūt univ. bibl. jeb citā kādā ir ar — bet nezi. Necsmu pa tām meklējies. Tā viegli aiziet stundas, bet man jau nav darba bads ar to pašu, kas ir pie rokas. Ir to jau ar visu pa šo semestri neizstudēt. Institūta bibliotēkā būs kādi pāra tūkstošu virsrakstu. Baltu valodniecības literātūra ar pietiekošu pilnību, Prūsijas un Lietavas vēsture un citas reālijas (cik par to ir literātūras), ir arī latviešu lietas (bet kas pāri par nepieciešamiem pamatdarbiem, tam tad ir arī liels gadījuma raksturs, šis tas no H. Vēbera bibliotēkas — no tās arī tas sakāmvārdu krājums. Āŗpus Latvijas katrā ziņā cienījams krājums. Retums: Brīŗzemnieka *tautas dziesmu* izdevums), daiŗa literātūra. Par citu bibliotēku bagātību priecāties (arī tikai to sajust) vajaga ilgāka laika un ne tik tuvu savā priekšā nosprausta mērķa; jā arī cita mērķa. Tad labāk priecāties par lielisko universitātes bibliotēkas lasītavu. (Institūtam sliktas telpas. Tik nedaudz cilvēku, cik te ir, zināms var iztikt, bet ja būtu kādi desmit, tad būtu jāsmok nost.)

Leiŗos paredzu bagātas dienas. Galvenais no āŗpuses būs sevišķs Ģeruŗa kurss leiŗu izlokŗņu aprakstītajiem, izlasītiem jauniem leiŗu studentiem (10, bet tā kā iznāks aizķert arī jau pagājuŗā gadā sāktā kursa beigās, tad varu cerēt jau tur dzirdēt ar labu komentāru 20 leiŗu izlokŗņu pāŗstāvjus.) — 3 stundas katru pēcpusdienu, bet pāŗējais laiks Ģerulim brīvs, tātd varu cerēt, ka patiesībā viss tas būs vēl vairāk vērtēis. Ģerulis piesolījās būt par mentoru. Bez šaubām nonāksim arī ļaudīs, kaut gan galvenais būs pilsētā. Varbūt atradīsies laiks jau šini reizē paka-

vēties Karaļaučos pāra dienas uzskatīt visas leišu (u. c.) grāmatas, lai vismaz būtu redzējis savām acīm. Tāpēc gri-bētu arī 1586/87. g. gr. šifru pie rokas, ja viņa tur ir. Mūncheni man sasolīja Ģerulis un laikam jau tur noiešu. Drīz varbūt varēs zināt, ko tur lasīs (Leipcigas vas. s. lekciju saraksts šodien jau iznācis). Bernekeri Ģerulis slavē, tik viņš esot slims (jau vajāšanas mēnijā), tāpēc neko nevarot rakstīt. Indoģermānistiku tur lasa Zommers, starp dzīvajiem indoģermānistiem laikam pats pirmais. [...]

Ziemā varbūt varēšu laisties Parīzē un tad vēl jāredz Göttinga. Līdz privātdocentūrai jau nu būs gadi trīs dro-ši."

1932. gada 21. jūnijā Alvils Augstkalns raksta jau no Mīnchenes:

„Par Mūnchenes laiku jau nu neklājas celt neslavu, bet tīri rādās pēc manām ziņām, ka ļoti līdzīgs Latvijai. Bija ļoti jaukas saules dienas, bet tās esot ar Latvijā biju-šas.

Pilsēta skaista, man liekas arī lepnāka un itkā bagātā-ka par Leipcigu. (Pie tam mākslas lietas un vietas es ne-cesmu meklējis). Parkiem bagāta, un viens pats Englischer Garten jau ir ko vērtcs. Par saviem profesoriem varbūt ci-turciz parakstīšu. Fosleri diezi vai dzirdēšu — lekcija uz mata saskan ar Bernekeru. Citu slavenību ar nevaru pa-manīt. Nav Šimbrižam īpaši slavu institūtā študierēju. Uz vasaras beigām atkal leišos taisos slavenos suvalkiešus paklausīties — Ģerulis prezidenta Smetonas uzdevumā pētīs leišu rakstu valodas priekšzīmīgo izrunu. [...]"

Bet, pašā Vācijā tieši vērojot tur notiekošās politis-kās maiņas un vispārējo starptautisko stāvokli, Alvils Augstkalns laiku ap 1932. gadu — šķiet — pārdzīvojis stipri nervozā garastāvokli:

„Ja tik tā pasaule tiešām nepajūk, lai nedod Dievs. Citādi nūdien jāsaka, ka tā ir par daudz bīstama lieta sū-tīt baltu valodnieku uz ārzemēm, tūliņ kaŗš. Cik tur trū-ka, ka pasaules kaŗā Būga būtu palicis viņpus robežas."

Tādēļ saprotams, ka, uzskicējot saturu savai iecerēta-jai grāmatai par latviešu valodas vēsturi un tās pētītā-jiem (grāmata nāca klajā 1934. gadā ar virsrakstu „Mūsu valoda, viņas vēsture un pētītāji"), Augstkalns turpat tā-lāk vēstulē satraukti runā par eventuālā kaŗā apdraudētās

Mums nav ^{vairā} ne leišu avīzes - institūtam nav
naudas. Nekā neziņam no pasaules avīžu izdevumiem.
Kerandū ar' pēc tā.

Ned un tā veic pasauļi!

Ta tev vajaga jeb tu taisi programmu, tad
zini pirmo punktu: Sargāt Latviju!

Un otru: Glābt latviešu tautu, ja Latviju
(valsti) vairs nevar glābt.

Kad fūš zināt, cik tā vēl ir nopelna
lēta, un latvijā jau aizsācās!

Vecie to saprot un - rīņojas par savu
ādu - Vislabākais līdzeklis veicināt briesmas. Mūgās
valstis jau tā ir ļoti iedroši apstākļi launumam,
kas beidz veģlāki neitralizējas.

Jau nūc nedoma nekā. Ned kad viņi kas
domājusi, ka nūc nevar citādi būt kā tikai
latviju valsts, atradīnīz briesmās, un - viņi taudēļ
jau aizsācās eļf pēdējām? Un kas būs, ja
tie atradīnīz mēn valsti atkal? Vai viņos nūcīs
ar tautas nāksme?

Ļūn eļf pēdējām varēn kēn vajadzīga -
varēt jūt kurš katrs dienu. Latvija
varēn atrasties Beļģijas stāvoklī un no
vīnā tad atkarīnīz visas pasaules liktenis:
ja Vāciju rāktos pilsonu kēn un sākams
amija deivās palīga komūnīstiem. Tā nav
tikai kombinācija.

Alvils Augstkalns kopā ar Lietuvas valodniekiem
Pirmajā rindā pirmais no kreisās A. Augstkalns, vidū — prof. G. Ģerulis (Ģerulis)

Divdesmito gadu vidū LU baltu filoloģijas studenti, lai apmierinātu savas sabiedriskās un profesionālās intereses, bija nodibinājuši savu LU Filoloģijas studentu biedrību.

Ap 1928. gadu šai grupā radās ierosinājumi izveidot kādu slēgtu organizāciju, kurā varētu apvienoties LU filoloģijas studenti ar līdzīgiem centieniem. Domas bija dažādas, arī priekšlikumi dažādi. Alvils Augstkalns, pēc visa spriežot, šos jautājumus centās izpētīt un izanalizēt visos sīkumos. Vēstulēs pavid viņa prātojumi gan par pilnīgi patstāvīgu jaunu „korporāciju”, resp. slēgta rakstura akadēmisku organizāciju, kas apvienotu baltu filoloģijas studentus mūža draudzībā un audzinātu tos savā garā, gan par atsevišķu baltu filologu sekciju jau pastāvošajā filologu biedrībā, gan par iekļaušanos kādā vecākā lielākā studentu organizācijā, kuŗas mērķi būtu tuvi un pieņemami.

LU Filoloģijas un filozofijas studentu Ramaves formālais dibināšanas akts parakstīts 1929. gada 1. martā. Taču pārdomas, ierosmes, priekšlikumi par baltu valodu studentu uzdevumiem, to organizēšanos savu interešu sekmēšanai — aizņēmuši studentu prātus jau vairākus gadus pirms tam. Viss tas atbalsojas arī Augstkalna vēstulēs Jānim Bičolim. Arī korespondencē no Vācijas plašu vietu aizņem pārdomas un padomi par ramaviešu daudzajiem aizsāktajiem projektiem — kursiem, gadagrāmatām „Ceļi”, par J. Endzelīnam 60 gadu jubilejā gatavojamo svinībrakstu krājumu u. c.

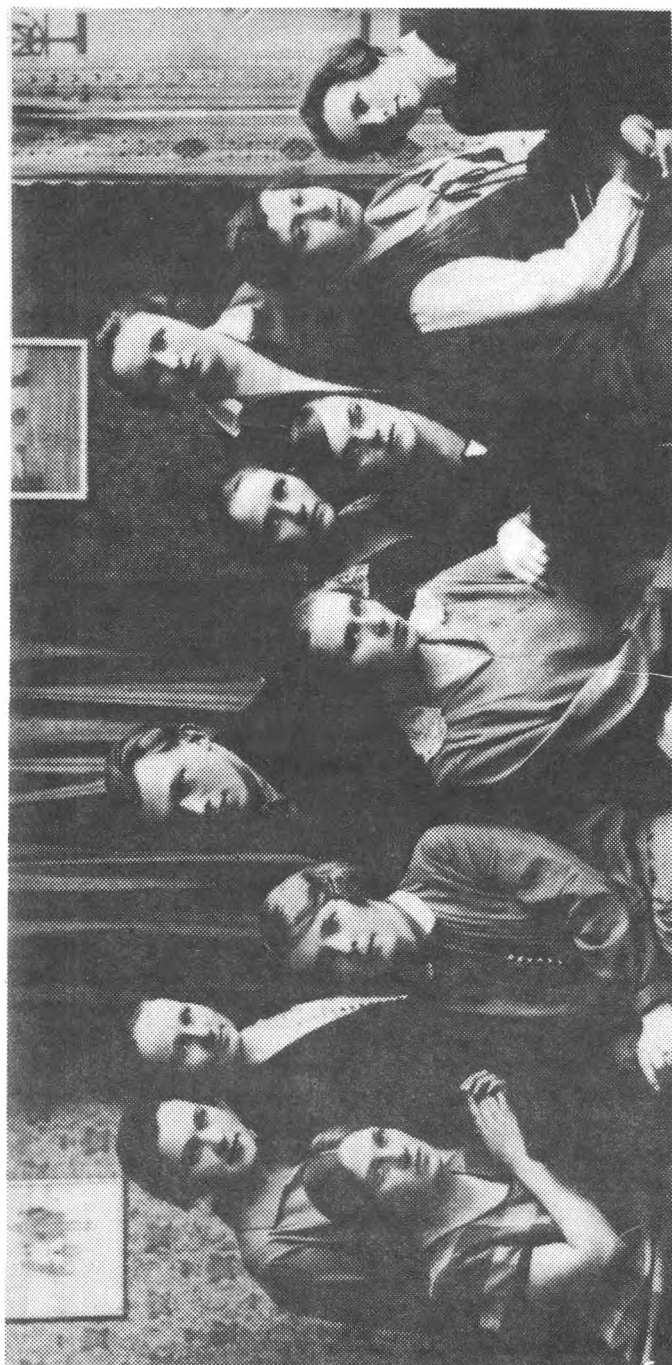
Kopš 1928. gada Augstkalns bija arī t.s. inspektora postenī Izglītības ministrijas Pieminekļu valdes Latviešu folkloras krātuvē (Valdemāra ielā 36a), ar uzdevumu pārzināt Apvidu vārdu krāšanas darbu. Šim uzdevumam Augstkalns sagatavoja un pārraudzīja LU baltu filoloģijas studentus, kuŗu vairums vēlāk kļuva par Ramaves aktīviem locekļiem un plašu apvidus vārdu vārdnīcu autoriem. Alvila Augstkalna darba pienākumos ietilpa darbu ievadišana darbinieku dzīves vietās dažādos Latvijas nostūrēs, un toreizējos satiksmes apstākļos braucieni uz tik tālām vietām nebūt nebija viegli un ērti. Vienā šāda brauciena reizē, sēžot S/S „Kaijas” I klases universālsalonā, 1928. gada 22. augustā, viņam ir vairāk brīva laika, lai plašākā vēstulē aprakstītu, kas pēc viņa domām būtu gaidāms no baltu valodu studenta:

„[...] No 10. IX tikai būšu Rīgā — tad jau būs netikai jāspriežas, bet arī noteikti jārikojas. Es domāju vispirms tā: pirmajā svētdienā (23. IX) sarikojams iepazīšanās referāts jaunajiem kommlitoņiem. Mans temats: Baltu filoloģijas students. (Varētu pat Latviešu students, bet te ir gadījums citāds nekā „v. k. sekc” [= valodas kultūras sekcija (?)], virsraksta dēļ vien jau citās nodaļās immātrikulētie neatrausies. Jeb — Latviešu filoloģijas students?) Būtu jāpasaka mūsu idealoģija(!): valodas kultūra (*īpaši*, jo citur nekur viņai nav pārstāvju) un visa gara kultūra. Kā mums jāgrib, lai mūsu zinātnei (zinātnēm) būtu pienācīga vieta mūsu tautas gara dzīvē — un mūsu valsts dzīvē; kas mums jāstrādā, lai iemantotu tiesību un spēju pēc tās tickties. Tai pašā reizē arī praktiskās lietas: kādus priekšmetus pierakstīties (un mācīties!), arī lekc. naudas un pierakstīšanās tehnika, viss kas pirmziemniekam ir ļoti reāla problēma. Tātad iepazīšanās, informācijas (arī par biedrību) sarikojums.

Sekcijas pirmajai sēdei es domāju 1) īsu ziņojumu par notikumiem valodas kultūras frontē šovasar (pozitīvi — Aps. J. [= Apsīšu Jēkaba] jauni raksti un J. E. [= Jāņa Endzelīna] Dažādas valodas kļūdas un arī agrāk (Melngailis. Arī Luhke?), 2) apspriede par rīcību, pēc kuņas nospriežams pilnīgi reāls plāns, ko mēs šoziem darīsim (un tikai tik liels, ka var paveikt), 3) reglamenta grozījumi. Kāpēc tie tik drīz? — Lai var nohektografēt (varbūt — ar priekšvārdiem, ja tu uzraksti) un izplatīt.

Arī sekcijai gribētu īpašu iepazīšanās sapulci, ja var tevi lūgt sagādāt šās sapulces vielu.

Biedrībā vispār jāliek vispirms pamati biedriskai dzīvei. Ja ko varam darīt telpu un pastāvīgo vakaru ziņā, tad tas nav atliekams nevienu dienu. Par biedru sapulci mēs apspriedīsimies gan savā laikā. Tik: ja nebūs iepriekš gatavi nodomi (ko mēs teiksim katrā dienas kārtības punktā, katrā sapulces brīdī) un priekšlikumi, tad atkal nekas neiznāks. Es domāju, ka no valdes sastāva jālaiž laukā mani un arī Freimani (dēbitīva rekciija?). Varbūt tā: prs. [= priekšsēdētājs] Ekm.[anis], prs. b. Malvess, sekr.[etārs] J. V. B. [= Jānis Bičolis] (citādi man nebūtu žēl tev ne priekšsēdētāja, bet sekretāram jānāk rakstīt. Ergo: piem. Malvesis — neder). Grabis jāvēl valdē — jeb kādi papildu amati jādibina?

Alvils Augstkalns (vidū) ar Folkloras krātuves darbiniekiem

Ak jā, statūti! Es par tiem pirms sava atvaļinājuma nevaru runāt. Žurnālu jeb rakstu krājumu es lāga negribu atbalstīt. Motīvus varētu tu pats jaust. Ja jūs sāksit ko organizēt, es neko neteikšu — var jau būt, ka kādu cilvēku tu varēsi pievilkt tuvāk. Tu tam izdevumam tici, tu viņu rīko un, ja gribi, angažē arī mani par līdzstrādnieku. Mazs rokraksta žurnālis kā iekšējās dzīves forma — ļoti jauki! Citādi labos rakstus var drukāt Zeiferts, Ausējs un Grīnis — vairāk lasītāju un honorārs ar. Biedru grāmata. Vajag reglamenta: prasīt maz, biografijas objektīvos datus, skolas, skolotājus. (A propos: sekcijā varētu no jaunajiem kommlitoņiem lūgt ziņojumus, kā viņi mācījušies latviešu valodu savā vidusskolā.) „B. gr.” [= Biedru grāmata] nedrīkst būt augsts sliekšnis biedrībā ienākot. Bez tam jāuzzin, cik noslēpumainas tās ziņas jātur. No otras puses jāatļauj rakstīt visu, kas vien kādam uz sirds. Prasīt pēc mērķiem, nodomiem, novērojumiem, novēlējumiem varētu otrā grāmatā: Vecbiedru gr.[āmatā] jeb tai pašā grāmatā aktīvā biedra laikmetu nobeidzot, no universitātes šķīroties.”

Ne visi jaunie studenti spēj pārredzēt visas sarežģītās problēmas; arī par pašiem darbības veidiem visi nav vienis prātis.

1929. gada 2. janvārī Alvils Augstkalns no Zaķu salas atkal raksta Jānim Bičolim, starp citu:

„Mīlais draugs,

Kam man patiesībā nekāda iemesla nebūtu — salīdzināties ar citiem mūsu biedriem, kad gribu domāt par mūsu Ramaves ideju, tās taču vispirms man nāk prātā. Man tā vien liekas, ka mana paša interese ir nopietnāka kā jebkuŗam citam — varbūt taisni tāpēc es tiešām esmu nolēmis lietu paskubināt līdz noteiktam izšķīrumam cik vien var drīz. [...] man vienumēr ir bijis prātā un mani padarījis skeptisku: cik mums būs to biedru, cik uzticīgi, cik darbīgi un cik spējīgi, cik gatavi? Cik vienprātīgi? Tas viss līdz kādai provīzōriskai skaidrībai ir jāzin, pirms var dibināt. [...]”

Pēc diviem mēnešiem Ramave ir nodibināta.

1931. gadā Rīgā iznāk Ceļu pirmais sējums — rakstu krājums L. Bērziņa sešdesmitās dzimšanas dienas piemiņai. To rediģējis Alv. Augstkalns, bet izdevusi Latvijas Ūniversitātes filoloģijas un filozofijas studentu Ramave.

Krājuma nobeigumā (79. lpp.) dots paskaidrojums par jaunās organizācijas nosaukumu:

„Mūsu biedrība saucas nevis pēc prūšu Rōmovas, bet tautas dziesmās satopama vārda *ramave*, kur pēc visām zīmēm *a* ir *iss*.”

Tai laikā dzimst doma arī par „*Ramaves mazo bibliotēku*” — „oktāva formāta par dažiem desmit santīmiem burt-nīciņa. Tur varētu iet populāri raksti, veci un jauni stāstiņi utt.” (1931. g. 3. decembra vēstulē).

Sirdij tuvu vienmēr stāvējusi arī lietuviešu valoda, literatūra, kultūra vispār. Tādēļ viegli saprotama ir Alvila Augstkalna interese par iespējām ar Lietuvu un lietuviešu valodu iepazīstināt Latvijas Universitātes studentus, bet īpaši jau tos, kas pulcējās ap Ramavi. Līdz mūsu dienām saglabājusies lapiņa ar uzmetumu par īpašu lietuviešu valodas studiju grupu, ko mācītu Augstkalns, par šādu kursantu vēlamām priekšzināšanām, par eventuālajiem dalībniekiem un kursu norisi. Piem., par dalībniekiem:

„1) *Daudz* nav vajadzīgs, pat nav vēlams. Nav nekas iebilstams pret brīvklausītājiem, kas tikai klausās un apmierinās ar to, ko jau nu patur. (Tomēr jāvēlas, lai šai šķirā būtu tikai tie, kas spiesti kavēt; un lai nebūtu uz 2 akt.[īviem] dalībniekiem 20 brīvklaus.[ītāji]). Bet ir nepieciešami vismaz daži kārtīgi dalībnieki, kas nekavē stundas (izņemot, saprotams, nejaušus gadījumus) un kas arī strādā, gatavojas.

2) Vajadzētu būt noklausījušiem Plāķi un Raulinaiti [universitātē tolaik lektors Raulinaitis mācīja lietuviešu valodu pēc t. s. dabiskās metodes, kamēr prof. J. Plāķim bija kurss par lietuviešu valodas gramatiku, VRD.], vismaz dažus elementus un kādu vārdu krājumu ieguvušiem. Zināmas priekšzināšanas tiktu pieņemtas. Mūsu darbu, saprotams, piemērotu tam līmenim, kāds izrādītos pastāvīgajiem dalībniekiem.”

Par mācību grāmatu Augstkalns bija plānojis ņemt Kaman-tauska chrestomatiju (vai kādus citus tekstus), un par šādu kursu nolūku tai pašā uzmetumā viņš minējis:

„1) veicināt leišu valodas un kultūras pazīšanu, 2) iegūt sev pārdarīšanas piedzīvojumus.

Ne kursi, bet personīgi pazīstamu kommitoņu kopēja darba stunda, kurā es esmu tas, kam visvairāk zināšanu par jautājumu. Nedrīkst būt reklāmas, svešiniekiem par to ne-

kas nav jāzin, un dalībniekiem nav jāpiešķir tam sevišķas nozīmes.”

Lapiņa parakstīta 1933. g. oktobrī, un priekšlikums par vēlamo laiku tādām darba stundām min otrdienas, gan ar piezīmi „ja mana veselība pastāv”.

Spriežot pēc sarakstes ar J. Bičoli, Ramaves studentu starpā tai gadā pietiekami plaša interese nerodas; bet 1935. gadā Ramaves apgādā iznāk Alv. Augstkalna grāmatiņa „Leišu valodas elementi latviešu ģimnazijai”.

Bažu pilnā piezīme par veselības stāvokli ap 1933. gadu nav vienīgā. Tādas parādās sarakstē ar J. Bičoli jau 1932. gada pašā sākumā („Es esmu noguris un nevaru glīti parakstīt, par ārieni nebūtu ko bēdāties, bet tas zīmējas arī uz domu gaitu”), līdz 1933. gada janvārī, kad viņš no ārzemju studijām atgriezies Latvijā, vēstulītē no Tērvetes sanatorijas lasāmas satrauktas rindas „Es dzīvoju savā vajā, šo to daru un gaidu no Dieva veselības. Līdz marta beigām taču jau laikam nodzīvošu”.

Vēl marta vidū, kad joprojām Augstkalnam turpinās intensīva sarakste par dažādajām publikācijām un citiem pasākumiem, vēstulēs tiek pieminēta slimība, piem. (14. martā):

„Par citām lietām es nerakstu — tagad esmu *uztraucies*; ja daudz rakstītu, tad arī *nogurtu*” un

„Par vārda lauzēju jau es esmu kļuvis, par mironi vēl nevēlos būt: vismaz mani *draugi* gan zinās, ka bez plaušām katram cilvēkam ir arī sirds un nervi, un tas arī nemaz nav tik nezināms, kuŗas 3 organ. sistēmas visvairāk cieš no tbc. indēm”.

Viņa veselība nav tik pārmērīgi stipra, lai, bez satricinājumiem, ilgstoši izturētu pārmērīgi plašo un prasīgo pienākumu un darbu slodzi. Tai reizē krīze tiek pārvarēta; nākamajā reizē iznākums vairs nav tik laimīgs.

Bet garās vēstules ap 1932. gadu, kas rakstītas J. Bičolim sakarā ar ramaviešu svinībrakstu krājumu Jānim Endzelīnam, atļauj mums iegūt diezgan sīku ainu par grūtībām, kādas bijušas jāpārvar, bet arī par entuziasmu, kas spārnojis tā laika LU baltu filoloģijas studentus.

Arī šo grāmatu izdeva LU Filoloģijas un filozofijas studentu Ramave.

Intensīva sarakstīšanās ar Jāni Bičoli par šo jubilejas krājumu sākas jau 1932. gada sākumā. 7. janvāra vēstulē:

Rakstnieka Antona Austrīņa vakars LU Filoloģijas un filozofijas studentu Ramavē 1934. gadā
Otrajā rindā vidū Antons Austrīņš, no viņa pa labi Ramaves godabiedrs prof. Kārlis Kārklīņš,
pa kreisi — Āronu Mafiss un Ramaves godabiedre prof. Anna Ābele. Alvīls Augstkalns — augšē-
jā rindā otrais no kreisās, viņam blakus pa labi (drusku zemāk) — viņa dzīvesbiedre Lizete
Štengēle-Augstkalne.

„Jā, par Endzelīna jubileju ar Ģeruli tūlī jārunā. Bet kas no studentiem Endzelīnam būtu vismīļāks un pilnīgi drošs, ka iegūtu viņa atzinību, to es jau esmu teicis — filoloģiski materiāli: vārdnīcas materiāli, izlokšņu mat.[eriāli], vietu vārdi, uzvārdi. Un ja to no mūsu kommitoņiem nevar izdabūt laukā (jo iekšā viņiem ir, dažam stipri daudz), tad citādu rakstu krājums, kur piedalītos daudzi, tīri vai maz iespējams. [...]”

16. janvāra vēstulē pārdomas turpinās:

„Par Endzelīna krājumu. Strādāt jau nu ārkārtīgi vajadzētu, sevišķi mums diviem tas ir goda pienākums. Tā ir Endzelīna sēkla, ka mums rūp zinātne. Tur klāt nāk paša dziņa un citi cienījami vīri, ko pazīstam no grāmatām, bet no dzīvajiem kas stāsies viņam blakus! Un ja no citiem nevaram neko spontāni izaicināt, tad ar varu jāizplēš, nu labi — tad tā būs Endzelīna sēklas sēkla. Ja dabū rezultātu, no kā nav jākaunas, tad vissliktākā gadījumā varam arī manuskriptu nolikt viņam priekšā, ja nevar izdot.

Endzelīns ir cilvēks ar savu zināmu interešu aploku, tas ir jāievēro redakcijā. Es domāju, ka principā varētu būt runa par visdažādāko folkloru (un citu ko) — apsvecot tikai pirmā un pēdējā vietā, vai Endzelīns to labprāt redzēs. Jāatturas no tā, kas *viņam* varētu izlikties lieks, neklājīgs. (Eventuāli tas varētu zīmēties arī uz dažu valodniecisku darbu, ne tikai taisni uz tām citām nozarēm.) Tiem citiem tas nebūtu jāsaka. Lai dod, ko var, — redakcija redzēs.

Un labāk ātrāk, jo tad varēs parādīt ar sava paša materiāliem, kāda viela varētu būt derīgāka, ka būtu vēl vērtes pameklēt.

Citus kustināt vajadzētu tūlī un katrā izdevībā, sevišķi no kā tiešām var ko cerēt.

Jā. No Misiņa varbūt varētu izdabūt cits vieglāk laukā to, ko pats viņš neraksta. Ja izdabūtu daļu no tā par tautas dziesmām, tad tas varētu iet arī Endz. krājumā (lai nu ar abi sanīdušies!). [...]

Vēl viena ideja par Endzelīna krājumu. Kancāna Valdis varētu papūlēties, vai nevar uzrakstīt stāstu no tautas dzīves un tautas valodā, proti savā izlokšnē. Un jūs trīs Zemgales augšzemnieki (Birži, Aknīste, Kaldabruņa) varētu sastādīt kopā kādu daļu materiāla, kas jūsu izlokšnēs vienāds, kas dažāds, tā sakot: pie kā jums būtu jāturas, ja

jums būtu vajadzīga viena sava apriņķa rakstu valoda.”

Nākamajā pusgadā darbi ap jubilejas krājumu pavirzījies jau tiktāl, ka 21. jūnijā Jānim Bičolim Alvils Augstkalns var priecīgi rakstīt:

„Ziņas par rakstu krājumu iepriecina, un tiem, kas to organizāciju jau tik tālu novadījuši, nākas gods, t.i. acimredzot tas gods nākas tev [= Jānim Bičolim, VRD].”

Vēstulē Augstkalns spriež par vēlamo formātu grāmatai, norādīdams gan uz Filologu Biedrības Rakstiem, gan uz Endzelīna paša publikācijām. Visvairāk viņa domas tomēr kavējas pie rakstu krājuma satura. No vienas puses, piesaisot lielāku skaitu paša profesora studentu:

„Tā kā runa ir par E.[ndzelīna] skolēnu krājumu un kr.[ājums] ir domāts Latvijai, nevis pasaules zinātnei (jeb z.[inātnes] pasaulei), tad līdzīgu pašu pētījumiem var būt vietas arī derīgiem referējumiem. A. Bērzkalna jdzēi to vajadzētu teikt. Ergo: ja nav sava — ir dzirdēts, ka folkloras literātūrā ir šis tas tāds, kas ir uz mums attiecas. Par žēlabās mirušo puisī — un E.[ndzelīns] taču ir izskaidrojis Pūt vējiņi! (To gabaliņu — paša E.[ndzelīna] — man gandrīz gribētos redzēt iekšā krājumā.) Varbūt ka es dabūšu kādus Endzelīna „domu graudus”.”

No otras puses, Augstkalnu visu laiku tirda iecere padarīt jubilejas krājumu par starptautiski plašāku izdevumu:

„Žēl, ka nevar ārzemniekus angažēt. Daudzi ļoti labprāt dotu. Par Ķeruli, Frenkeli, Hermani, leišiem nav nemaz jārunā. Būtu arī vēl citi.”

Pēc nepilna mēneša (1932. gada 8. jūlijā) runa jau ir par veltījuma tekstu Endzelīna jubilejas krājumā, bet joprojām nav apklususi doma par autoru pieaicināšanu no citām zemēm:

„Veltījuma parakstīšana tādā veidā nav gluži pa manam prātam. Ja nospricē, es neatsakos, bet citādi — gan jau varēšu ar tevi parunāt. Par ārzemju kr.[ājumu] nekā nevar galvot, ja atkal satikšu Ķeruli (gaidu vēstules, vai varēšu ar viņu braukt uz leišiem), tad zināšu. Ja nē, tad mēs organizēsim pasaules zinātnes krājumu pēc 10 gadiem! (Uz 60 gadiem ne katrs dabū, vairākums uz 70, 75, 80!). Par biografiju runāt vajag, vai izdodas vai ne.”

Pēc 10 gadiem Ramavei nekādu pasaules zinātnes krājumu tomēr nav iespējams organizēt — LU Filoloģijas un filozo-

fijas studentu Ramave ir slēgta, Latvijā plosās karš, un paša Alvila Augstkalna vairs nav dzīvo starpā. Bet viņa iecere nav mirusi. To realizē citi, kaut arī ne pēc 10 gadiem, bet pēc krietni ilgāka laika. Tas tad vairs nav Jāņa Endzelīna tiešo jauno studentu krājums, bet radies tiešām plašajā zinātnes pasaulē, šā vārda īstajā nozīmē. 1959. gadā Rīgā J. Endzelīna 85. dzimundienas atcerei tiek publicēts „Rakstu krājums. Veltījums akadēmiķim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei”, ko izdeva ZA Valodas un literatūras institūts, bet Amerikā 1960. gadā iznāca viņam veltītais „In honorem Endzelini”. To Čikāgas baltu filologu kopas uzdevumā bija sakopojusi un rediģējusi Alvila Augstkalna kādreizējā darbabiedre un akadēmiskās organizācijas Ramaves godabiedre Edīte Hauzenberga-Šturma.

NORĀDES

- ¹ Citātos no vēstulēm atstāta Alvila Augstkalna toreizējā pareizrakstība, starp citu, adverbu formas tā, kā ar lauztās intonācijas zīmi, ū Vācijas vietvārdu formās, „itkā” u. c. vārdu rakstījums kopā, forma „Lietava”, tāpat arī atsevišķu vārdu vai vārdu kopu izcēlums ar pasvītrojumu, resp. kursivējumu.
- ² Rakstam izmantotas Līvijas Bičoles saglabātās A. Augstkalna vēstules Jānim Bičolim, kā arī fotografijas Augstkalna ģimenes arhīvā.
- ³ Šis A. Augstkalna atceres gadā paredzētais raksts tehnisku iemeslu dēļ var tikt iespiests tikai tagad.

The founder of Ramave Alvilis Augstkalns would have been 80 years old in 1987 . . .

As a tribute to the memory of Alvilis Augstkalns (1907-1940) who on September 2, 1987, would have been eighty years old and who during his short life managed to produce many scholarly articles of undiminished value, the author presents unknown facts about him, taken mostly from his letters to J. Bičolis.

Neparasta 1904. gada
latviešu valodas mācību grāmata
J. Rūķis, Sistēmatisks diktāts, Limbažos 1904

Latvijas skolu vēsturē J. Rūķa latviešu valodas mācību grāmatas līdz šim tikpat kā nav pieminētas. M. Lācis apcerējumā „Latviešu mācību grāmatas 1585-1917”, ko 1968. gadā Rīgā izdeva LVU Vēstures un filoloģijas fakultātes Latviešu literatūras katedra, gan atzīmē, ka „[...] latviešu valodas mācībā ievērojami pieaudzis izdevumu daudzums, bet arī to lielākā daļa iznākusi 19. gs. 90. gadu sākumā, kad vēl nebija samazināts stundu skaits latviešu valodai kā mācību priekšmetam. Sevišķi maz grāmatu izdots laikā no 1891. līdz 1905. gadam, kad pārkrievošana sasniedza augstāko pakāpi” (50. lpp.).

Savā pārskatā M. Lācis piemin gan šā gadsimta sākumā publicēto P. Abula „Latviešu valodas mācību pilsētu un lauku skolām. Divās daļās” Rīgā 1902, kā arī M. Ķurzēna grāmatas — „Latviešu valodas metodika. I. Rakstu darbi, II. Valodas mācība. Rokas grāmata skolotājiem”, kas iznāca Cēsis 1901. gadā, bet nevienu no J. Rūķa darbiem. Jāpiemēta, ka 1904. gadā Cēsis tika publicēta arī J. Rūķa „Pareizrakstība iesācējiem”.

Par J. Rūķi, šo latviešu valodas mācību grāmatu autoru, ziņas ir ļoti trūcīgas. Tā kā uzvārds „Rūķis” Vidzemē bija ļoti rets, jādomā, ka tā ir tā pati persona, kas 1910. gadā minēta par redaktoru nedēļas laikrakstam „Cēsu Ziņas”. Šī „sabiedriski politiskā avīze” paguva iznākt gan tikai nedaudzus gadus (1910-1913): pirmais redaktors bija J. Rūķis, izdevēji A. Bērziņš un J. Zariņš. Bet jau ar 1911. gada 8. numuru (10. III) par redaktoru parakstās A. Bērziņš un ar 1912. gada 46. numuru (15. XI) — J. Zariņš. Iemesls, acīmredzot, tas, ka „Rīgas apgabaltiesa 1911.g. 10. febr. piesprieda red. J. Rūķim 1 dienu aresta par rakstu „Ķeizara svētki Rīgā” (1910. g. Nr. 19). Numurs arī konfiscēts.”¹

Par redaktora J. Rūķa kristībvārdu tiek minēts „Jānis”, tāpat arī šeit apceramās skolas grāmatas autors būtu

Jānis Rūķis, kas varētu būt dzimis ap 1870—1880. gadu (par „Cēsu Ziņu” vēlāko redaktoru Arturu Bērziņu zināms, ka viņš dzīvojis 1876-1914). [Pēc grāmatas *Latviešu zinātne un literatūra 1911* (Rīgā 1968) 8048. ieraksta Pēterburgas tiesu palātā 1911.g. 11. okt. par piederību pie LSD partijas apsūdzēts arī Cēsu pag. skolotājs Jānis Rūķis. Tāpēc, liekas, nav šaubu, ka *Cēsu Ziņu* redaktors un *Sistematiskā diktāta* autors ir viena un tā pati persona. Red. piezīme.]

Mazliet neparasts ir apceramās skolas grāmatas virsraksts. „Sistematiskais diktāts” īstenībā nav tikai diktējamu tekstu krājums, bet īsa koncentrēta gramatika, praktiska valodas, izrunas un rakstības mācība. Tā kā piemēriem izmantoti biežākie ikdienā lietojamie vārdi un teikumi, to var dēvēt arī par (sava laika) latviešu vārdu pamatkrājumu.

Grāmatā lietotā terminoloģija daudz neatšķiras no tās, ko sastopam mūsu dienās, ar pāris izņēmumiem. J. Rūķis nerunā par patskaņiem un līdzskaņiem, bet viņam ir „īsas, stieptas un grūstas patskaņas un līdzskaņas”. Personu vārdi un vietu nosaukumi ir nevis „īpašvārdi” (kā mūsu dienās), bet „pašvārdi”, un apostrofam ir dots latvisks termins „noīsinātājs”.

Vielas izkārtojums un nodaļu grupējums ir pilnīgi brīvs no jebkuņiem teorētiskiem paskaidrojumiem un noteikumu izklāstiem. Tai ziņā šo mācības grāmatu varētu nosaukt par paraugu visi tie metodiķi, kas — tāpat kā savā laikā Kaspars Biezbārdis 2 — domā, ka valodas mācību grāmatas gan jā sastāda pēc valodas likumiem, bet šie likumi mācību grāmatās nav jāapraksta.

„Sistematiskajā diktātā” ir divas daļas, kas arī tikai tā ir nodēvētas: Pirmā daļa un Otrā daļa. Pirmā aptver grāmatas pirmās 26 lappuses, otrā — 27. - 32. lpp. Īstenībā 1. daļu varētu saukt arī par Skaņu un formu mācību, bet 2. daļu par Teikumu mācību. Sīko nodaļu virsraksti savukārt paši par sevi dod pārskatu par visām svarīgākajām kategorijām latviešu gramatikā:

- 1) Vienkāršu patskaņu un līdzskaņu sakopojumi.
- 2) ai, au, ei, o, ie, ui. 3) ģ, ķ, ļ, ņ, ŀ. 4) ž, š, st, dz, dž, č. 5) a — ā. 6) e — ē. 7) i — ī. 8) u — ū.
- 9) Atkārtojums. 10) ll, mm, nn.

Lietas vārds. 11) Pašvārdi. 12a) ns, bs, ps. 12b) gs, ks. 12c) ds, ts. 13a) zs — ss. 13b) sts, š. 14) ājs, ējs. 15) am, ām, Ēm. 16) a, c, i, u — â, ê, î, û. 17) as, cs, is — âs, ês, îs, ôs. 18) Atkārtojums.

Īpašības vārds. 19a) ns, bs, ps. 19b) gs, ks. 19c) ds, ts, cs. 20a) zs, ss, sts. 20b) š, šs, žs. 21) ais, (ājs).

22) äks, äkais, (äjs). 23) a, as, à, às. 24) â, âs, ôs, (â, às). 25) am, àm. 26) Atkārtojums.

Skaitļa vārds. 27) ais, (äjs), dz. 28) à, às, â, âs.

Vietnieka vārds. 29) ds, ts. 30) am, àm. 31) Atkārtojums.

Darbības vārds. 32) àt, èt, ít, üt. Tagadne. 33) c, (ns, ds, ts). 34) à, è, (â, ê). Tagadne un pagātne. 35) as, às, (às). 36) am, àm. 37) at, àt. Nākotne. 38) às, ès, (às, ès). 39) is, os, (is, ôs). 40) a, (sa). 41) Atkārtojums.

Divdabja. 42) ts, (c).

Satiksmes vārds. 43) p, pp. 44) t, tt. 45) r, rr. 46) s, ss. 47) Atkārtojums.

Noisinātājs (').

Otrā daļa. 1) Stāstāmie teikumi. 2) Jautājamie teikumi. 3) Izsaukamie, vēlamie un pavēlamie teikumi. 4) Uzruna. 5) Iesprausti vārdi un teikumi. 6) Atkārtots teikums. 7) Savilkts teikums. 8) Priekšmeta teikums. 9) Apzīmētāja teikums. 10) Papildinātāja teikums. 11) Apstākļu teikumi: a) Vietas teikums. b) Laika teikums. d) Kārtas teikums. 3 e) Cēloņa teikums. f) Nolūka teikums. 12) Pieļaujams teikums. 13) Nosacījuma teikums. 14) Sakārtots teikums. 15) Periods.

Rakstība, kā jau šā gadsimta sākuma grāmatās, ir ar gotiskiem burtiem un pēc tā laika pareizrakstības rēgulām, atzīmējot patskaņu gaŗumu tikai saknes zilbēs un galotnēs, bet ne piedēķļu zilbēs. Pie tam saknēs gaŗums apzīmēts ar *h* aiz attiecīgā patskaņa burta, bet galotnēs lietotas divas zīmes virs patskaņa, proti, lokātīva galotnēs lauzuma zīme (piem., *mahjâ*), bet citās galotnēs — gravis (piem., *mahjâm*). [Abas šīs zīmes autore aiz viegli saprotamiem iemesliem savā rakstā gandrīz visur aizstājusi ar tagad parasto gaŗumzīmi. Red. piezīme.]

Vielas izkārtojums un grafiskie palīglīdzekļi ir skaidri un pārdomāti. Piemēra formās vienmēr ar trekniem burtiem izceltas tās vietas, kas īpaši jāievēro, gan diktātu rakstot, gan izprotot katras formas gramatisko un satura nozīmi. Arī citādi skopās norādes ar vienkāršiem līdzekļiem atvieglina skolēnam iegaumēt rakstības normas. Tā, piem., 8. lappusē doti piemēri, kas izrunā beidzas ar *-ps*, bet etimoloģiski var būt rakstāmi vai nu ar *p* vai ar *b*. Pie vārdu pārņem *zobs* — *zobi*, *kaps* — *kapi* autors pievienojis piezīmi „abi vārdi reizē diktējami”; vienskaitļa un daudzskaitļa formas saistījums šeit palīdz skolēnam iz-

Jānis Rūķis, kas varētu būt dzimis ap 1870—1880. gadu (par „Cēsu Ziņu” vēlāko redaktoru Arturu Bērziņu zināms, ka viņš dzīvojis 1876-1914). [Pēc grāmatas *Latviešu zinātne un literatūra 1911* (Rīgā 1968) 8048. ieraksta Pēterburgas tiesu palātā 1911.g. 11. okt. par piederību pie LSD partijas apsūdzēts arī Cēsu pag. skolotājs Jānis Rūķis. Tāpēc, liekas, nav šaubu, ka *Cēsu Ziņu* redaktors un *Sistematiskā diktāta* autors ir viena un tā pati persona. Red. piezīme.]

Mazliet neparasts ir apceramās skolas grāmatas virsraksts. „Sistematiskais diktāts” īstenībā nav tikai diktējamu tekstu krājums, bet īsa koncentrēta gramatika, praktiska valodas, izrunas un rakstības mācība. Tā kā piemēriem izmantoti biežākie ikdienā lietojamie vārdi un teikumi, to var dēvēt arī par (sava laika) latviešu vārdu pamatkrājumu.

Grāmatā lietotā terminoloģija daudz neatšķiras no tās, ko sastopam mūsu dienās, ar pāris izņēmumiem. J. Rūķis nerunā par patskaņiem un līdzskaņiem, bet viņam ir „īsas, stieptas un grūstas patskaņas un līdzskaņas”. Personu vārdi un vietu nosaukumi ir nevis „īpašvārdi” (kā mūsu dienās), bet „pašvārdi”, un apostrofam ir dots latvisks termins „noīsinātājs”.

Vielas izkārtojums un nodaļu grupējums ir pilnīgi brīvs no jebkuņiem teorētiskiem paskaidrojumiem un noteikumu izklāstiem. Tai ziņā šo mācības grāmatu varētu nosaukt par paraugu visi tie metodiķi, kas — tāpat kā savā laikā Kaspars Biezbārdis 2 — domā, ka valodas mācību grāmatas gan jā sastāda pēc valodas likumiem, bet šie likumi mācību grāmatās nav jāapraksta.

„Sistematiskajā diktātā” ir divas daļas, kas arī tikai tā ir nodēvētas: Pirmā daļa un Otrā daļa. Pirmā aptver grāmatas pirmās 26 lappuses, otrā — 27. - 32. lpp. Īstenībā 1. daļu varētu saukt arī par Skaņu un formu mācību, bet 2. daļu par Teikumu mācību. Sīko nodaļu virsraksti savukārt paši par sevi dod pārskatu par visām svarīgākajām kategorijām latviešu gramatikā:

1) Vienkāršu patskaņu un līdzskaņu sakopojumi.
2) ai, au, ei, o, ie, ui. 3) ģ, ķ, ļ, ņ, ŀ. 4) ž, š, st, dz, dž, č. 5) a — ā. 6) e — ē. 7) i — ī. 8) u — ū.
9) Atkārtojums. 10) ll, mm, nn.

Lietas vārds. 11) Pašvārdi. 12a) ns, bs, ps. 12b) gs, ks. 12c) ds, ts. 13a) zs — ss. 13b) sts, š. 14) ājs, ējs. 15) am, ām, ēm. 16) a, c, i, u — â, ê, î, û. 17) as, cs, is — âs, ês, îs, ôs.
18) Atkārtojums.

Īpašības vārds. 19a) ns, bs, ps. 19b) gs, ks. 19c) ds, ts, cs. 20a) zs, ss, sts. 20b) š, šs, žs. 21) ais, (ājs).

22) āks, ākais, (ājs). 23) a, as, à, às. 24) â, âs, ôs, (â, âs). 25) am, àm. 26) Atkārtojums.

Skaitļa vārds. 27) ais, (ājs), dz. 28) à, às, â, âs.

Vietnieka vārds. 29) ds, ts. 30) am, àm. 31) Atkārtojums.

Darbības vārds. 32) àt, èt, ìt, ùt. Tagadne. 33) c, (ns, ds, ts). 34) à, è, (â, ê). Tagadne un pagātne. 35) as, às, (às). 36) am, àm. 37) at, àt. Nākotne. 38) às, ès, (às, ès). 39) is, os, (is, ôs). 40) a, (sa). 41) Atkārtojums.

Divdabja. 42) ts, (c).

Satiksmes vārds. 43) p, pp. 44) t, tt. 45) r, rr. 46) s, ss. 47) Atkārtojums.

Noisinātājs (').

Otrā daļa. 1) Stāstāmie teikumi. 2) Jautājamie teikumi. 3) Izsaukamie, vēlamie un pavēlamie teikumi. 4) Uzruna. 5) Iesprausti vārdi un teikumi. 6) Atkārtots teikums. 7) Savilkts teikums. 8) Priekšmeta teikums. 9) Apzīmētāja teikums. 10) Papildinātāja teikums. 11) Apstākļu teikumi: a) Vietas teikums. b) Laika teikums. d) Kārtas teikums. 3 e) Cēloņa teikums. f) Nolūka teikums. 12) Pieļaujams teikums. 13) Nosacījuma teikums. 14) Sakārtots teikums. 15) Periods.

Rakstība, kā jau šā gadsimta sākuma grāmatās, ir ar gotiskiem burtiem un pēc tā laika pareizrakstības rēgulām, atzīmējot patskaņu garumu tikai saknes zilbēs un galotnēs, bet ne piedēkļu zilbēs. Pie tam saknēs garums apzīmēts ar *h* aiz attiecīgā patskaņa burta, bet galotnēs lietotas divas zīmes virs patskaņa, proti, lokātīva galotnēs lauzuma zīme (piem., *mahjâ*), bet citās galotnēs — gravis (piem., *mahjâm*). [Abas šīs zīmes autore aiz viegli saprotamiem iemesliem savā rakstā gandrīz visur aizstājusi ar tagad parasto garumzīmi. Red. piezīme.]

Vielas izkārtojums un grafiskie palīglīdzekļi ir skaidri un pārdomāti. Piemēra formās vienmēr ar trekniem burtiem izceltas tās vietas, kas īpaši jāievēro, gan diktātu rakstot, gan izprotot katras formas gramatisko un satura nozīmi. Arī citādi skopās norādes ar vienkāršiem līdzekļiem atvieglina skolēnam iegaumēt rakstības normas. Tā, piem., 8. lappusē doti piemēri, kas izrunā beidzas ar *-ps*, bet etimoloģiski var būt rakstāmi vai nu ar *p* vai ar *b*. Pie vārdu pārņem *zobs* — *zobi*, *kaps* — *kapi* autors pievienojis piezīmi „abi vārdi reizē diktējami”; vienskaitļa un daudzskaitļa formas saistījums šeit palīdz skolēnam iz-

šķirt, kad vārda etimoloģija liek rakstīt balsīgo līdzskani, kad nebalsīgo. Līdzīgs apsvērums bijis tur, kur pāros sastatītas formas ar *-ts* un *-ds*; *-ks* un *-gs*.

Skaņu mācība.

Mikstinātais *ŗ* ir atzīmēts, bet nebūt ne vienmēr tais formās, kur šo skaņu gaidītu pēc 1939. - 1944. gadu prakses. Tā, piem., ar *ŗ* rakstīti atsevišķi vārdi kā: *jūŗa*, *buŗa* (*kuŗim balta buŗa*), *grūti/grūt*, *kaŗeivji* (*kaŗeivji nāk no kaŗa*), *kuŗ* (*kuŗ cep, tur pil*), *no kuŗienes*. Turpretim ar cieto *r* ir arī: *baro* (no *barot*) (31). 4 Nodalījumā ar mikstinātiem līdzskaņiem gan dots teikums *Kaŗim gaŗi naŗi*, taču tagadnē no „ķert” gaidītā mikstinājuma nav: *kaŗis cimdiem peŗu neŗer* (3). Ar nemikstināto *r* rakstītas arī tagadnes formas *aram* (20), *dzeram* (21), *ŗķiras* (20), kā arī lietvārdi locījumos, kuŗos sistēmas dēļ mikstinājums būtu gaidāms (piem., *namdari*, *pavasara dienas*). Savukārt infinitīvs „aŗt” ir ar *ŗ* (ja tā nav rakstu kļūme): *kas negrib liekties, tam grūt aŗt* (30).

Pretēji mūsdienu noteikumiem, ar gaŗu patskani *r* priekšā rakstīti vārdi *bārgs*, *gārdš* un *vērgi*, bet citādi skaņu kopās *-ar-* un *-er-*, kas runājamas ar lauzto intonāciju, patskanis ir īss.

Daži vārdi, kuŗu etimoloģija tolaik vēl likusies skaidra, rakstīti pilnā formā, bez tā saīsinājuma, kas parasts tagad, piem., *paldievs* (=paldies): *mēs tagad, paldievs Dievam, esam veseli* (28).

„Sistēmātikajā diktātā” J. Rūķis ievērojis arī zilbju intonācijas. Sagrupējot līdzīgi skanošus vārdus trīs ailēs — ar īso patskani, ar gaŗu stieptu un gaŗu nestieptu patskani — jau ar pašu sadalījumu ir norādīta vārdu dažādā izruna, piem.:

Vilis — vīle — (drēbju) vīle.

Autors tātad neizšķīŗ trīs, bet tikai divas intonācijas (pēc viņa terminoloģijas: stiepto un grūsto), un laikam pats viņš nāk no Vidzemes divu intonāciju apgabala. Atsevišķos vārdos, kuŗus vienā izlokšņu daļā runā ar stiepto, citā — ar nestiepto intonāciju, vārda novietojums norāda arī, kuŗš variants bijis pazīstams grāmatas autoram. Tā „vāriŗ” tur ievietots ailē ar grūstām patskaņām, lai gan dažos apvidos latvieŗi šo verbu izrunā ar stiepto intonāciju.

Formu mācība.

Lietvārdu grupā pārstāvētas visu celmu formas.

Dzīva, liekas, bijusi *i*-celmu kategorija: *ass, nakts, klēts, sirds, balss, pirts, atbalss, auss, dzelzs, debess, ilks, valsts, nāss, zoss, uguns, smiltis, vēstis*. Toties *birze* parādās kā *ē*-celma vārds.

No sieviešu dzimtes *u*-celmiem piemēru teikumos sastopam *dzirņus* (tautasdziesmas rindā *Vai jūs mazas varēsiet tautas dzirņus ritināt*). Kā vīriešu dzimtes *u*-celmus sastopam vārdus *lietus, tirgus, medus, vidus*, bet ne *krogs* un *kāss* (23). „Suns” arī nominatīvā tiek locīts kā *ijo*-celms: *sunis lēc par sētu* (19), bet ir „rudens vakars”.

Viens otrs lietvārds lietots ar citādu galotni nekā parasts mūsu dienās, piem., *grieza* (=grieze) *grieza rudzišos* (12), *ciņa uzturas* (=uztura) *dēļ pastāv starp visiem dzīvniekiem* (6).

Vienskaitļa datīvā galotne lietvārdos ar *-is* ir vai nu *-’am* vai arī *-im* (kas ir norma mūsu dienās), piem., *cirvjam, kaŗeivjam, suņam*, bet: *karalim, kuŗim*. Seniskākā galotne *-’am* toreiz bija vēl plaši izplatīta ne vien daudzās izloksnēs, bet arī iespīestās grāmatās, piem., Rūdolfa Blaumaņa darbos.

Ģenitīvs no personas vārda *Atis* veidots bez līdzskaņa mīkstinājuma: *Ata*.

Konjugācijā atzīmējamas vairākas īpatnības.

Formāli nav šķirtas imperatīva un indikatīva formas: abos gadījumos daudzskaitļa 2. personas formas beidzas ar *-at, -aties*, piem., *sākat! darat! godājat! mīļojat! klausaties!*

Nedz tagadnē daudzskaitļa 1. un 2. personā, nedz arī refleksīvajās formās nav šķirti *o*-celmu verbi no *ā*-celmiem: *mēs aram, sējam, runājam, zinām; jūs ēdat, rakstat; (viņš, viņi) šķiras, klājas, vijas, kaujas, smejas, skatas, lielas, laizas, mācas*. No „turēt” tagadne ir „tura”: *viņa tura maizi labajā rokā*; no „vajadzēt” — „vajaga” un „vajag”. Piemēros nēstopotam neviena piemēra ar tagadnes *ijo*-celmu verbiem: no „sālīt” tagadne ir nevis „sāli”, bet „sāla”: *māte sāla gaļu*. Dialekta iezīmes parādās dažu verbu tagadnē: no „pirkt” tagadne ir nevis „pērķ”, bet „pirk”: *pogas pirk duŗiem*; no „list” — senākā forma „lic”: *asniņš lied iz zemes*. Parunā „jo kaŗi glaud, jo kupri ceļ” forma „glaud” (ja tā nav iespieduma kļūda „glauda” vietā), varētu būt darināta no infinitīva „glaudēt” (izloksnēs tāda forma tiešām ir konstatēta).

Nākotnē daudzskaitļa 2. personas formām ir galotne *-siet* (nevis *-sit*): *varēsiet*.

Pagātne no „būt” ir gan „bija”, gan „bij”. No „ie-

viesties" darināta pagātne „ievietās”: *tīrumā ievietās nezāles* (22). ME s.v. *ieviest* šādu pagātņi kādā citā piemērā mēģina skaidrot kā „vielleicht mit dem -t- von vieta, Stelle". J. Rūķa dotais piemērs rāda, ka saistījums ar „vietu" šai pagātnes formā varbūt nemaz nav nepieciešams.

No piemēriem ar prefiģētajiem verbiem skaidri redzams, cik dzīva nozīme vēl bijusi priedēklim *at-*: *kas padarīts, to nevar atdarīt; ēd tu tagad pie manis, vēlāk es iešu pie tevis atēst.*

Pagātnes aktīvais divdabis sieviešu dzimtē beidzas ar *-usi* (nevis *-use*, kā daudzās izloksnēs un bieži vien vēl gadsimta sākumā iespīestajās grāmatās).

Pronomenu locīšanā atzīmējama īpatnējā daudzskaitļa datīva forma no „šī": tāpat kā „tām", tāpat arī „šām": *šām divām sētām* (18).

Apzīmētāja teikumus ievada „kas" (nevis „kuŗš"), piem.: *vadzīs, kas pārāk piekrauts, lūst; tam ganam nevar ticēt, kas pie vilka kūmās stāv.*

Pieturas zīmju lietojums nedaudz atšķiras no tagadējām normām. Salīdzināmā „kā" priekšā vienmēr likts kommat: *trīc, kā apses lapa; priecājas, kā bērns par klinģeri.*

Lietota vēl biedruzīme = : *Jaun=Piebalga un Vec=Piebalga, Liel=Salace, Vakar=Eiropa, Ziemeļ=Amerika, ne=ej!*

Dažos vārdos atšķiras rakstījums kopā vai atsevišķi (šādas svārstības pastāv līdz mūsu dienām). Tā koprakstījumā ir „nevien": *saule nevien gaismu dod, bet viņa arī silda.*

Sintakse.

No sintaktiskajām konstrukcijām sevišķi izceļas plašais ģenitīva lietojums: nolieguma teikumos, piem., *no vilka neizmācīs lopu suņa* (22), *visu zivju nevar izzvejot* (25), *iz pirksta nekā nevar izsūkt* (28), *kam nav zobu, tas ir bezzobis* (25), *kaķis cimdiem peļu neķer* (3), *kāju aut nemācēju* (26), *kā nevar celt, tā nevar nest* (3), *neviena nevajag mēdīt* (5), *es ļaunuma nebīstos* (31); pie „vajag": *drēbju vajag izvējot* (25); pie „meklēt": *kā meklēja, tā dabūja* (3), lai gan citā vietā tas pats teikums minēts ar akuzātīvu — *ko meklēja, to dabūja* (30).

Ģenitīvs lietots arī pie „pilns", pie tam pirms, gan pēc attiecīgā lietvārda: *kanna piena pilna* (7), *maiss pilns labības* (9), *pilna klēts baltu vadžu* (9).

Ģenitīvs stāv arī pie „daudz": *viņam izejot daudz naudas* (25).

„Dēļ", tāpat kā pēc mūsdienu gramatikas normām, stāv a i z attiecīgās ģenitīva formas: *cīņa uzturas dēļ* (6).

Lokātīvs, liekas, bijis visai parasts nolūka lokātīva funkcijā: *kaķis aizgāja pelēs* (22), *puiši aizbrauca sausā malkā* (15). Toties laika apzīmējumos nereti lietots nevis lokātīvs, bet akuzātīvs/ instrumentālis: *pavasaru lapas plaukst, turpretī rudeni tās birst* (32), *vasaru karsts laiks; rudeni laiks vēss* (13); *ziemu aukstāks laiks, nekā rudeni* (14) (gan arī ar lokātīvu: *ziemā auksts laiks* (13)).

Starp komparātīva konstrukciju piemēriem sastopam divus paveidus:

1) Nom + nekā + Nom: *ozols stiprāks, nekā bērzs* (14)

2) Nom + par + Ak/Instr: *zelts dārgāks par sudrabu* (14), *tērauds cietāks par dzelzi* (15).

Superlātīvs darināts ar *vis-* + komparātīva forma ar noteikto galotni, vai arī komparātīva noteiktā forma viena pati, bez pastiprinājuma ar *vis-*, piem., *avota ūdens ir vissskaidrākais* (14), *saule visspožākais spīdekļis* (15), *dimants viscietākais ķermens* (15); *pavasars jaukākais no visiem gada laikiem* (15). Turpretim nav neviena piemēra ar „pats” + komparātīva forma, kas pēdējā laikā (krievu valodas parauga ietekmē) sāk dominēt latviešu valodā.

Teicienos, atbildot uz jautājumu, kā kuŗu sauc, sastopam divkāŗšo akuzātīvu, piem., *mani sauc Andreju Liepiņu; Lejas=Priedenu saimnieku sauc Jāni Kauliņu*. (Modernajā valodā šādos gadījumos dominē nominātīvs). Tomēr nodalījumā par īpašvārdiem minēts arī teikums par mājas vārdiem, kur nav divkāŗšā akuzātīva, bet ir nominātīvs: *mūsu mājas sauc Kalna=Priedeni*.

Piemēra teikumos sastop abas prepozīcijas — *no* un *iz* —, katru ar savu nozīmi, sal.: *kalpone izpēra putekļus iz drēbēm* (25), *iz pirksta nekā nevar izsūkt* (25), bet: *no vilka neizmācīts lopu suņa* (22), *pavasars jaukākais no visiem gada laikiem* (15).

Cēloņa palīgteikumus ievada „tāpēc ka”, bet ir arī piemēri ar „jo”: *labība nedīgst, tāpēc ka zeme par daudz sausa; gauži raud skolas bērni, tāpēc ka grāmatā sīki raksti, ko nevar drīzi salasīt; visiem jāmirst, jo visi ir grēkojuši*.

Saiķļu pāŗi *gan - gan* un *tāpat - kā arī* lietoti ar līdzīgu nozīmi: *bēdas sastopamas tāpat nabaŗu būdiņās, kā arī baŗāto pilis* (29), *stādiem vajadzīgs gan lietutiņš, gan siltie saules stari* (29).

Tagad vairāk parastā *kamēr - tikmēr* vietā grāmatā sastop *kamēr - tikām*: *kamēr dzīvo, tikām mācies* (31).

Pieļaujamos teikumus ievada „jebšu”: *jebšu nāves ielejā man būtu jāstaigā, tomēr es ļaunuma nebīstos* (31).

Vārdu krājums.

Visvairāk uzmanības saista „Sistematiskā diktāta” vārdu krājums.

30 nelielās lappusēs ietilpināts ļoti bagātīgs ikdienā lietojamo vārdu krājums. Tas aptver toreizējā lauku dzīvē parastos darītāju, darba rīku, darba veidu, apkārtējās vietas, dabas utt. apzīmējumus.

Dažādu darba veicēju grupā vien ir vairāki desmiti tādu vārdu: *zemnieks* un *zemkopis*, *dārznieks*, *mednieks*, *skārdnieks*, *namdaris*, *dzirnavnieks*, *kalējs*, *mucenieks*, *skolotājs*, *vēstnesis*, *pļāvējs*, *arājs*, *dziedātājs*, *kaņeivis*, *trauku mazgātājs*, *kapātājs* u.c. Diktātos skolnieks iepazīstas ar kādiem 20 Latvijas putniem; tur ir *vanags*, *strazds*, *grieza*, *paipala*, *žagata*, *balodis*, *vārna*, *dzērve*, *dzenis*, *dzeguze*, *ūpis*, *pūce*, *lakstīgala*, *zīle*, *silis*, *meža pīle*, kā arī mājputni *pīle*, *zoss*, *vīsta* un *gailis* (arī: *ola* un *šaumala*). No kokiem minēti gan lapu koki: *ozoli*, *bērzi*, *liepas*, *kļavi*, *vītoli*, *apses*, *kārklī*, gan skuju koki *egles* un *priedes*. Līdzīgā veidā plaši pārstāvētas arī citas vārdu grupas, piem., radu un saimes locekļu vārdi: *tēvs*, *māte*, *māmiņa*, *māmuliņa*, *vecāki*, *aukle*, *krustmāte*, *vectēvs*, *vecie tēvi*, *dēls*, *dēliņš*, *meita*, *brālis*, *brālītis*, *bāleliņš*, *māsa*, *meitene*, *meitenīte*, *skuķis*, *puika*, *puisis*, *saimnieks*, *saimniece*, *kaimiņš*, *ciemiņš*.

Piemēra teikumos ietilpināts arī krietns skaits toreiz parasto kristībvārdu: sieviešu vārdi *Anna*, *Marija*, *Emma*, *Grieta*, *Minna*, *Jūle*, *Milda*, vīriešu vārdi *Jānis*, *Kārlis*, *Juris*, *Vilis*, *Dāvis*, *Andrejs*, *Krišs*, *Eduards*.

Vārdu un izteicienu krājumam, ko J. Rūķis izmantojis piemēros, uzspiests spilgts vidzemnieku zīmogs. Vienkārt, uz to norāda Vidzemes izloksnēs pazīstami apvidus vārdi, piem., *kasīt sienu*, *kļavs*, *gārša*, *panas* (= paniņas), *vīzas* (= ledus vižņi), *kuls*. Otrkārt, vairākkārt tiek pieminētas Vidzemes upes *Daugava*, *Gauja*, *Salaca*; *Alauksta ezers*, kā arī pilsētas, pagasti un draudzes Vidzemē: *Rīga*, *Sigulda*, *Krimulda*, *Turaida*, *Cēsis*, *Valmiera*, *Valka*, *Vecpiebalga* un *Jaunpiebalga*, *Lielsalace* un *Mazsalace* (ar -e!). Mīklai, kuņas atminējums ir atspole un audkļa dzijas, latviešu folkloras krājumos sastopam vairākus variantus, kušos dzeltenais zirdziņš brien pa jūru vai citu kādu ūdeni, bet šeit vārdā saukta tieši Gauja: *dzeltens zirdziņš Gauju brien*.

Treškārt, gramatikas piemēros ietilpināta informācija, kas atspoguļo veco vidzemnieku tradīcijas, sal. *Minna*

plauj sienu; plāvējam asa izkaptis, arī plāvējām asas izkaptis; meitas kasa sienu; meitas plauj atālu. Minētie piemēri tik labi neiederētos Zemgales vai Kurzemes vidē, kur sievas un meitas nemēdza piedalīties plaušanā. Savukārt „Andrejs auž” (10) norāda, ka starp audējiem (kaut vai Piebalgas apkārtnē) sievietes nebūt nebija vienīgās šā darba pratējas.

Diktātu tekstos parādās arī dialektāli iekrāsoti un tagad mazāk pazīstami vārdi kā: *dzelkšņi* (= aso dadžu paveids), *žekšis*, *pulgot*, *staigs* (staigas plavas, pretstatā cietām plavām), *dēstīt kartupeļus*, *kārkt* (vārna kārc), *trenkt* (gans trenc lopus), *dūcis* (= duncis), *glāzēt* (=iestiklot; *šīds glāzē logus*), *mesli* (valdniekam dod meslus), *veģis* u.c.

Liels skaits piemēru ņemti no mūsu tautasdziesmām — gan visa dziesma, gan vesela divrinde, gan īsāki dziesmu fragmenti, piem., *ko jūs man iedevāt, bagātie bāleliņi? baltu vistu iedevāt, to apēda vanadziņš; ai, mazās meitenītes, kam jūs lielas neaugāt, vai jūs mazas varēsiet tautas dzirņus ritināt; velc, pelīte, saldu miegu mazaļam bērniņam; apaļš puika es uzaugu, apaļš mans kumeliņš; dzēnis kala krustu sausā eglē; pūt, vējiņ, dzen laiviņu!*

Bagātīgi izmantoti arī sakāmvārdi un parunas. Daži piemēri: *kamēr kāposti izaugs, gaļa paliks veca; gudrība labāka par zeltu; jauna slota labi slauka; muļķis kā puļķis: kuņ dzen, tur lien; taisns kā āža rags; gods iet pa ceļu, negods pa ceļa malu.*

No tautas pasakām izraudzīts piemērs ar iespraustu teikumu: *pāriet mājās, ko tur nu slēpt jāsaka, stāsta karalim, kādas nelāga lietas šodien piedzīvojis.* Grāmatas 28. lpp. atkārtojumam ņemta vesela pasaka/teika par sauli un lietu.

Samērā daudzi teksti izraudzīti no latviešu mīklām; visas tās saistās ar cilvēka ķermeni, apkārtējo dabu un laukos parastiem darbiem, kas tā laika jauniešiem varēja būt labi pazīstami. Varbūt arī tādēļ aiz attiecīgā piemēra tikai retos gadījumos pievienots norādījums (Mīkla) vai arī dots mīklas atminējums. Izmantotās mīklas ir:

Mute ir, zobu nav. (Krāsns)

Pilna laiviņa baltu kundziņu. (Zobi mutē)

Divi teļi, četras astes. (Pastalas)

Pilna kūts baltu vadžu. (Zobi mutē)

Tēvs griež rikām, māte aprikām. (Arklis un ecēšas)

Gaļa bļodā, bļoda zupā. (Laiva ūdenī)

Dzeltens zirdziņš Gauju brien. (Atspole un audekla

dzijas)

Liels gaŗš vīrs, šķērsām kreklis. (Bērsz)

Kas raud bez acīm? (Migla). 5

Tomēr nereti piemēra tekstiem avots meklējams arī rakstnieku darbos un citās agrāk publicētās latviešu valodas mācību grāmatās. Tā, piem., 16. lappusē iespīestajam gabaliņam „Pļavas” pievienota atzīme „Pēc „Skola”, kas laikam attiecas uz A. Laimiņa grāmatu „Skola. Lasāma grāmata mājām un skolām”, kuŗas 1. sējums iznāca Rīgā 1901. gadā, bet otrs — 1902. gadā. Ja citēts kāda rakstnieka vai dzejnieka darbs, aiz piemēra iekavās parasti atzīmēts autors, tomēr ne vienmēr. Tā 13. lpp: *cilvēks lai ir glīts, palīdzīgs un labs* (Auseklis); *gar padebešiem dzērves slīd uz silto zemi jautros baros* (Plūdonis). Normāli norāde uz autoru ir gadījumos, kur citēts vesels dzejolis vai gaŗāks fragments, piem., Lapas Mārtiņa dzejolis „Dzīmtenci” (18) vai Frīdenberģu Jāņa dzejolis „Senčiem” (23), tāpat sintakses daļā dotie teikumu perioda piemēri no Ata Kronvalda un Ed. Veidenbauma sacerējumiem.

Tur, kur oriģinālteksts nedaudz saīsināts, piemērojot to gramatikas mācības vajadzībām, norādīts, ka teksts adaptēts, piem., „Pēc Doku Ata” (29). Dažā labā citā gadījumā autors tomēr nemaz nav atzīmēts. Tā 28. lpp. nodalījumā par uzrunu „Vai skola vēl tāļu, veco krustmāt?” piemērs ir ņemts no brāļu Kaudzīšu „Mērnieku laikiem”, bet norādes uz šo darbu trūkst.

Līdzīgi trūkst Aspazijas vārda pēc teikuma *Nāc man līdz, es zīnu malu laimīgu!* (27). Citēto darbu autori ir Aspazija, Esenberģu Jānis, Ed. Veidenbaums, Auseklis, brāļi Kaudzītes, Lapas Mārtiņš, Plūdonis, Doku Atis, Frīdenberģis, Atis Kronvalds.

Viens otrs piemēra teikums ņemts arī no Bībeles, lai gan tādu nav daudz: *mīļojat savus ienaidniekus, darat labu tiem, kas jūs ienīst!*

Izmeklējot piemērotus tekstus rakstības vingrinājumiem, „Sistēmātikā diktāta” sastādītājs, pēc visa kā spriežot, centies pareizrakstības rēģulas iekļaut tekstā, kas arī sava satura pēc iederētos skolas mācību programmā. Latvijas tautskolu agrīnajos posmos tā bija plaši izplatīta tradīcija: ar lasāmo un rakstāmo tekstu izvēli veidot un nostiprināt jaunatnē pozitīvu attieksmi pret dabu, apkārti, savu zemi un tautu, kā arī vienlaikus sniegt precīzus faktus par daudzām dzīves parādībām.

Tieši tādēļ arī šai mācību grāmatā izraudzītie teikumi, kas domāti pareizrakstības nostiprināšanai, reizē dod ļoti bagātu i z z i ņ a s materiālu skolniekiem. Daži piemēri: *nevis saule griežas ap zemi, bet zeme ap sauli; ze-*

mes ēna ir vienmēr apaļa, tātad zeme ir apaļa; zemes lodei var apbraukt apkārt; tērauds cietāks par dzelzi; zelts dārgāks par sudrabu; pulksteņa Isais rādītājs rāda stundas, bet garais rādītājs minūtes; egles un priedes ir skujkoki; staigās plāvās aug asa ūdens zāle; plūdu ūdens plāvas apmēslo auglīgām dūņām un gļotām; līni zied ziliem ziediem; zirgs derīgs kustoms; vilks rījīgs; lapsa viltīgākais kustoms; svaigs piens veselīgs; lakstīgala dziedātājs putns; nobriedušās vārpas nokārušas galvas; divdesmit piektā decembrī mēs svinam Ziemassvētkus; gada pēdējā diena ir trīsdesmit pirmais decembris; ja pirkstus nosaldēsi, tad tie sāpēs; visās miesas kaitēs griezies pie ārsta. Šāds praktisku izziņu materiāls, kas ietilpināts piemēra teikumos, „Sistēmatiskā jādiktātā” ir ļoti bagāts.

Informāciju par darba laikiem, par pircējiem un pārdevējiem skolnieks var iegūt no tādiem piemēriem kā: *no darba jāmet miers, jo baznīcā nozvanīja svētvakaru; pogas pirk duļiem; brālis nopirka kālu reņģu.*

Otru piemēru grupu veido teksti ar i d e o l o ģ i s k u pamattoni, kur teikums, kas ilustrē kādu gramatikas rēģulu, pauž mudinājumu, padomu, spriedumu par morāles normām. Daudzkiert cildināts darba tikums. Te iederas daudzi no latviešu sakāmvārdiem, arī tautasdziesmas, piem.: *no miega maizi necep; darbam svētība, slinkumam lāsts; mūžs Iss, tāpēc steidzies labu darīt; amats netop lamāts; cilvēks lai ir glīts, palīdzīgs un labs; kas mīlestību sēj, tas mīlestību plauj; godājat savus vecākus! vai jūs viņus arī agrāk godājāt? mēs godājām savus vecākus jaunībā un godājam viņus arī tagad; godīgs cilvēks arvien runā patiesību; godā citus, tad citi tevi godās; kam labs draugs, tas bagāts.*

Neuzbāzīgi, bet emocionāli spēcīgi ir patriotiskie apakšotņi daudzos piemēros. Starp teikumiem, kas dod izziņas materiālu par Latviju, nav neviena piemēra, kas skolniekā mēģinātu iepotēt domu par to, cik viņa zeme maziņa, neglīta vai apspiesta. Taisni otrādi. Tur ir tādi teikumi kā: *Rīga ir lielākā un ievērojamākā Baltijas pilsēta; Daugava liela upe; Gaujas leja ļoti jauka; Krimulda, Sigulda un Turaida ir ievērojamas ar saviem dabas jaukumiem; cik jauki dzimtenes kaļņi! cik skaists dzimtenes mežs! dzimtene vismīļākā vieta pasaulē; Dievs, svētī dzimteni!*

1904. gadā, kad Limbažos iznāk J. Rūķa „Sistēmatisks diktāts”, Latvijā pārkrievošanas vilnis vēl ir spēcīgs, skolās ir maz stundu latviešu valodai. Bet jūt jau tuvojamies 1905. gada revolūcijas vētru. Šai laikā Vidzemes skolās latviešu valodas stundās skolotāji no šīs latviešu valodas pareizrakstības grāmatas var diktēt un skolnieki mā-

cās rakstīt arī tādus pareizrakstības vingrinājumus kā Fridenbergu Jāņa dzejoli „Senčiem” (23):

*Dusat saldi zemes klēpt,
Senči slavenie.
Jūsu vārdu allaž cildīs
Darbi dižanie.*

*Dusat saldi! Ne par velti
As'nis izlējāt:
Dēlu dēliem brīvu gaitu
Vērgi gādājāt*

un Lapas Mārtiņa dzejoli „Dzimtenei” (18):

*Par visām zemēm pasaulē
Visdārgākā tu, dzimtene,
Ar savām zaļām birstalām,
Ar savām druvām bagātām.
Kas tevi karsti nemīļo,
Nav vērts, ka tevi apdzīvo.*

Bet grāmatas pēdējā lappusē, kā piemērs teikuma periodam, ir iespiests Kronvalda Ata patētiskais patriotiskais aicinājums:

Kuŗ Dieva saule tevīm pirmreiz atspīdēja, kuŗ debess zvaigznes tevīm vispirmāk atspulgoja, kuŗ debess zibeni tev vispirmāk Viņa visspēctbu parādīja un Viņa vētras tev, svētās izbailēs aizgrābtam, caur dvēseli šalca: tur ir tava mīlestība, tur ir tava tēvzeme. Un lai tur būtu plikas posta klintis, vai tukšas salas, lai tur mājotu ar tevi kopā nabadzība, raizes un bēdas: — tev būs šo zemi mūžam mīļu turēt, tev nebūs to aizmirst, bet savā sirdī paturēt (32).

Cik man zināms, vienīgais J. Rūķa „Sistematiskā diktāta” eksemplārs ārpus Latvijas glabājas Helsinku universitātes bibliotēkā, un tas pats ir jau tik sadzeltējis, ka var sabirst kuŗu katru brīdi. Tādēļ tas šeit tiek faksimilā publicēts par jaunu, jo tam ir vērtība kā sava laika dokumentam Latvijas skolu vēsturē un arī kā avotam, no kuŗa var iegūt vienu otru papildu ziņu par vārdu formām, kādu trūkst pat Mīlenbacha un Endzelīna Latviešu valodas vārdnīcā.

NORĀDES

- ¹ Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija, Fundamentālā bibliotēka. K. Egle, V. Lūkina, Ā. Brempēle, V. Jauģiets, *Latviešu periodika 1768-1919, Bibliogrāfija*, Rīgā 1966, 74.
- ² Par K. Biezbārdi sal. M. Sočņevs, A. Jansons-Saiva, *Kaspars Biezbārdis sabiedriskās domas un kultūras vēsturē*, Rīgā 1986, 139.
- ³ Treizējā alfabēta secībā, rakstot ar gotiskajiem burtiem, pēc b) seko d).
- ⁴ Iekavās liktie cipari norāda attiecīgo lappusi „Sistēmatiskejā diktātā”.
- ⁵ Šeit esmu visām mīklām pievienojusi atmiņejumus pēc vēlākām mīklas krājumu publikācijām.
- ⁶ Helsinku universitātes bibliotēkā glabājas arī otra J. Rūķa latviešu valodas mācību grāmata *Pareizrakstība eesahzejeem. Sastahdijis J.Ruhķis*, Cēsis 1904 (26 lpp.). Spriežot pēc informācijas uz šās grāmatas vāka, J. Rūķim tai laikā atkārtotos izdevumos bija iznākušas arī divas krievu valodas mācību grāmatas: *Pis'mennyja upražnenija v russkom pervonažal'nom pravopisanii*, 3. izd. Cēsis, pie J. Ozola, un *Obrazcy sistematičeskago diktanta dlja mladš. otd.*, 2. izd. Rīgā, pie J. Brigadera.

An unusual Latvian language textbook from the year 1904:

J. Rūķis, *Sistēmatisks diktāts*, Limbaži (Latvia), 1904

J. Rūķis' textbook of dictations for teaching Latvian spelling uses a very ingenious method of presenting the rather rich Latvian vocabulary of his time. This — now extremely rare — booklet is reproduced here in its entirety with introductory comments by V. Rūķe-Draviņa.

[„Sistematiskā diktāta” kopijā, kas šeit reproducēta, gandrīz visur izzudis pārsvītrojums burtam s (ʃ) un tas izskatās kā burts z (ʒ).] Arī pārsvītrojumi mikstinātajiem līdzskaņiem ne visur redzami. Red. piezīme.]

Sistematisks diktāls.

Ēstahdijā

J. Rubkis.

— 248 —

Limbačhos 1904.

U. Pauzļča apgādāts un drukāts.

1

Հանձնարար Գրքից թիվ 26. ցերեկային 1004 թ.

Pirmā daļa.

1. Wreukahršdu patškanu uu lihdsškanu sakopojumi.

Pabam laba šlawa. Gudriba labata par šeltu.
Ša mekleša, ta dabuša. Šas meļo, taš fog. Šur zep,
tur pil. Šo dod, šo grib. Šo pelnīšis, to dabušiš.
Wute ir, šobu naw. Šad notīziš, tad wiši gudri.
Ša newar zelt, ta newar nest.

2. ai, au, ei, o, ee, ui.

Wenam malše, wtram raiše. Nauda grib
škattama. Šanna šlota labi šluka. Šu meģa
malši neģep. Šintai meitai maš darba. Šuifa
štralda pa lauku. Šini šeeb šileem šeebeem.
Waišite šatampa šeena laškam. Šri weģam tošam
pecaug šari. Šwetti, draugi, šwetti beedri!

3. g, k, l, n, r.

Wuškam mulka alga. Šunam šuna tiziba.
Šugiš peld pa ūpi. Šakiš zimdecu pelu neter.
Šaunam šami darbi. Šo šaki glaud, šo kupri zel.
Šaiminam labi weģi. Šakim gari nagi. Šaglam
šagla alga. Šebelai septinas beenas. Šilna laiwiņa
balta kumšim. Šogam šannas enģeš. Wuškis ša
pulkiš: tur dšer, tur leen. Weli šatrs pulgo.
Šitkeš un reģeš ir šiwis. Šufiš aba šeleš.

4. ſch, ſch, ſ, ds, dsch, tſch.

Œhaġatas un baloſſchi ir putni. Dſeniſ un dſeguſe ari putni. Dlai ir tſchajumala. Maſ tſchutſt, taſ melo. Spradſchi kaitigi. Wajadſiba peeſpeeſch pelnit. Diwi teli, tſchetraſ aſteſ (Mihla). Pogaſ pirt dutſcheem. No peeſſchu tſchakarneem tezina darwu. Dſelſſchneem un dadſcheem aſaſ adataſ. Daſcheem toteem ſtaiktaſ lapas. Eſſchi un tſchetri ir deſuit.

5. a — ah.

Ihſas patſkanaſ. Steeptas patſkanaſ. Gruhſtas patſkanaſ.

Gyna.	Grabhwa.	Grabhellis.
Wara.	Wahrna.	Wahrnt.
Watt.	Wachte.	Wahjt.

Mahdi man nguni! Wiſi manj radi raud. Kam tu manj mahni? Mana mahſa maſa. Tew gari wati. Gauz winq mahſti! Murpneekſ nopirka ahdu. Eſ adu zimbud. Wakar ſipri ſata. Wachte ſahla galu. Eſ mahſti laſit. Brahjſ paſandeja naudaſ maſu. Koka lapa ſala. Wachte laſſpa ſeti. Klauſi, to wezati ſata! Wakar ſahſa ſeemi pſgut. Na mahſa taiſa teegetuſ. Dſignawneekſ mala rubſud. Suris gana taſaſ. Wakar bij kaſſaſ. Karewji nahſ no tara. Muſcha kaſtra uſ medu. Ne tſchaka, ne graba. Puikis grahba mittuſ. Wachte kaſſa peenu. Meitaſ kaſa ſeemi.

6. e — eh.

Ihſas patſkanaſ. Steeptas patſkanaſ. Gruhſtas patſkanaſ.

Dert.	Dſehrive.	Dſehreenſ.
Wel!	Wehli! (no wehlet).	Wehj.
ſreſſis.	ſrehſta.	ſrehſis.

Upiteſ ſellaſ. Mahſa nopirka putu ſehſſaſ. Gailitiſ zehla araſinu. Puika atrada naſi uſ zela.

Meitene telju lehja. Gaušas leja laži jauka.
 Zemkopis sehja labibu. Winam rehtaina seša.
 Wehlu tew labu laimi! Es watar wehlu atmenus.
 Wel scho atmeni wehl! Waldnecekam dod mešlus.
 Puifchi wed mešlus. Wahte nopirka brehbi. Kam
 tu drebi? Pele tekà pa semi. Kaimini mani pehla.
 Neweena newasaga mehdit. Medneeks bisa medit.
 Kas tewi mahzija lažit? Wezee telwi sen aijniguschji.
 Walbi wehli! Weši katre pulgo. Kareiwjam rehta
 nedara kanna. Ehi birje glujchi reta.

7. i — ih.

Išfas paškanas. Steeptas paškanas. (Gryhitas paškanas.)

Wtia.	Wthle.	Wthle (brehblu).
Ste.	Sthle.	Sthla.
Wt.	Wtht.	Wtht (nahf. breng).

Wni seco fileem sebecem. Es makschereju in
 iswilku ihni. Voki ihiti. Kur tu iki grabmatu?
 Wisbulitim šli seedi. Medneeks noschahwa šhli.
 Es ptuu garu pihuj. Mitenej rit. Mihit eeschu in
 pišsehtu. Waldneeks dod ihkunnus. Upe meš ihkunnus.
 Wehršis apgahša šli. Waj tu eši redsešid ihli?
 Kalesi wihleja dješš. Mahša wihleja lakatu.
 Wjolei šihgas. Zaur mešchu dšeu ihgas. Uj
 křitku rakita. Es křitku in šaplehu šchihwi.
 Raudari kaiša pšli. Šuus notehra pšhli.
 Weenu brehbi lektus ihst, otu šaule špšhd. Waj
 tu bredi zaur upi? Pa upi eet wišas. Wezthiwš
 walfasa wihšes.

8. u — uh.

Uhsas patstanaš. Steeptas patstanaš. Uruhtas patstanaš.

Upe.	Uhtis.	Uhdens.
Kuls.	Kuhla (no kulti).	Kuhlis (labības).
Krujt.	Kruhmi.	Kruhliš.

Pa npl pelb pihlēš, Medneekš noschahwa
 uhpi. Zeli put. Puht wehju, džen laiwiniu
 Tehwš nopirka fuoli miltu. Plahweja ņeen kuhli.
 Tu wakar kuhli rudsuš. Dleesneekš trin duhzi.
 Schuweja nopirka duzi pogu. Zirnetliš notehra
 mufchu. Muhfchu dšihwo, muhfchu mahzees. Gani
 tuhra ugumi. Mura ir tawa mahja? Semneeki
 ehb ruiju maifi. Tehwam dandf ruhtpu. Paus
 tofu pušču! Šš pušču stabuli. Wezi laudis
 teiz, ka efot redsejušču puhti. Mahsa nopluhza
 pufti. Kugim balta bura. Durwis sobuš bulhra.
 Zuturš kuhst pamafam. Melo, ka anfiš ween kust.

9. Akahrtojums.

Pahziš mešča ņwehrš. Katiš iflazis peemu.
 Man pašuda našis. Sirgam leelas nahšis. Dgleš
 wehl ņwehlo. Mišwel to akmeni! Salmneekš pawehl
 puifim strahbat. Zuhka apgahša ņili. Pa ņkurstent
 nahf ņili duhmi. Pužes un uhpsi ir putni. Nitnam
 ņunam ņaplehtsa ahda. Apņeen ņcho wahti 'ar wati'
 Zihua usturas behl pastahw ņtarp wiņeem dšihwneekš.
 Eatiš, kuhf, gut aif žina! Wakar plahwa ņeemu.
 Ta plawa jau noplanta. Brahtis nopirka kahlu
 rengu. Šš apfalu kumelinu.

10. u, uu, uu.

Puuta strehba papaš. Kalpone spobrina pannaš.
Mintta plauj seenu. Podneeki mintta mahluš. Anna
slauz goviš. Kanna peena pilna. Bali, bali, griku
bruvai Meita ees uš balli. Wina aptina šhalli
ap galvu. Šhiš felliš leeš meliš. Gunna nopirka
kemmi un krelleš. Tehvam silas brilleš. Dahrneekš
sehj dilleš. Zuhka ehd no fileš. Zinni leeto škahrneeki.
Noroz scho zinni! Wana maife naw nekahda manna.
Eš nuke tā usrakstiju nulli.

Leetas wahrds.

11. Paschwahrđi.

a) Jahwis un Dahwis ir wihreeschu wahrđi.
Marisa, Zuhle un Greeta ir seeweeschu wahrđi.
Mani sanz Andreju Deepinn, bet manni drangu
Krišchu Burmai. Behšis, Balmeera un Balka
ir pilsehtas, Wina atrodas pee Baltijas juhras.
Daugawa, ir upe. Gauja istel no Mautsta esera.
Arimulda, Sigulda un Turaida ir eewehrojamas
šaweem dabas šankumeem. Wldfemi, Starfemi
un Jaamijū sanz par Baltiju. Dseefmina mana
šdomata, walodijna Deewa dota. Wezo latweeschu
deewi biša: Behrlons, Bihkols un Potrimps.
Ar Deewu, Salaza, kas manuš brahtus eekš
wikru šahupilšheem aijaši! (Musellid). Deewš,
šwehti Dštnteni!

b) Muihu mahjaš ņauz **Ņatna=Vreedeni**.
Vejaš=Vreedeni ņaimneeku ņauz **Ņahut Ņaulinu**.
Ņann=Veerbalna un **Vež=Veerbalna** ir **Ņidņemes**
pagasti. **Veel=Salaze**, **Waf=Salaze** un **Ustj=**
Dwinņka ir **drandņeš**. **Wafar=Ģropa** atrodaš
no mums uš wafareem. **Seemel=Amerika** un
Deenuidus=Amerika ņaweenotāš ņaur **Ņidus=**
Ameriku.

12 a. us, 6s, ps.

Ņuiņeņš — ņuiņeni.*) (ņhdeens — ehdeeni.
Ņileeņš — pileeni. **Ņobš** — ņobi. **Ņapš** — ņapi.
Ņtabš — ņtabi. **Ņtopš** — ņtopi. **Ņahrps** — ņahrpi.
Ņrobš — robi. **Ņops** — lopi.

Ņtoleni rakņta. **Ņtolenš** rakņta. **Ņur** pawedeens,
tur ņamolš. **Ņredņeņš** laulibaš ņihue. **Ugunš** nauw
puņe. **Wahņai** ņahp **ņobš**. **Ņtopš** ir tranņš. **Ņirwjan**
iĆbirņiš **robš**. **Ņo** tu ņahwi, tā **ņtabš**? **Ņops** eh
ņahli. **Ņudenš** ir gada laiņš **Ņalps** ņalpa welnš.
Ņarbs daritaju mahza. **Ņlanam** ņainiitram ir **ņaņlenš**,
ņelenš un **ņihlenš**. **Ņahrps** graunņ ņoku. **Ņruņta**
ņtabš un **Ņriņtuš** **ņapš** teel tureti par ņwehteem.

12 b. gs, ks.

Ņogs — logi. **Ņokš** — lofi. **Ņeeņš** — deegi.
Ņploņš — aplofi. **Ņarogs** — ņarogi. **Ņraunš** — tranfi.

Ņuagš luhņņ dahwanāš. **Ņirgš** mahjaš ņuņtonš.
Ņņtabai leelš **logš**. **Ņaiņuš**, tā ņirga **loņš**. **Ņam**
nagš, tam maiņe. **Ņhiš** launš leelš. **Ņailiš** wiņtu
ņungš. **Ņurkš** ir **ņilwekš**. **Ņeewš** **ņilweku** **ņarwš**.

*) abt wahrdt reifē diņtejami.

Taisnõ, là ahšha ragg. Teepõ kofš weegli lofamõ.
Vleeng nabaga manta. No kungš leet, to kalpõ
bara. Kur basniza, tur krogš naw tahju.

12 e. ds, ts.

Grandš — grandi. Nads — rabi Nats — rati.
Dds — obj. Natts — nattis. Nlehtš --- Nlehtis.
Pirts — pirtis.

Galš ir istabaš leeta. Njai nobega juntš.
Bafaras natts ihša. Parahš naw brahlis.
Behrnam behrna prahtš. Zindš silba roku.
Eduardš wihreeschu wahrš. Pilna Nlehtš baltu
wadšhu. Bads šlinkuma brahlis. Nmatam selta
pamašš. Štur podš stahw, tur melnumš paleef.
Godš eet pa zelu, negodš pa zela malu. Štam
wahja širdš, taš lai šargaš no karštaš pirtš.

13 a. šs, šs.

Behršš — behrši. Maišš — maiši. Dahršš —
dahrši. Balšš — balšis. Ašš — ašis. Atbalšš —
atbalšis.

Winam štana baišš. Eofšš peld pa upi.
Man šahp aušš. Nij dahrša aug behršš. Šchis
dahršš peeder šaminam. Kur dšelšš, tur ruhša.
Waišš tihš. Wezaišš grofšš pašudis. Štam peeder
šchis kaušš? Debešš ššaidri šila. Šeeminam bij
ššchakšš širgšš in pulštens pee ilšš. Maišš pilus
labibaš.

13 b. šs, šh.

Kruštš — krušti. Maštš — masti. Walštš —
walštis. Zelšh — zeti. Telšh — teti. Šumelšh —

lumeli. Zarinsch — farini. Zelinſch — zelinj.
Waninsch — ganini.

Brahlam ſahp pirtſts. Wads ſlinka' ahrſts.
Schis ir ſkolnecka rakſts. Krecwija leela walſts.
Mummelſch ſkraida. Wehlſch puhſch. Eſtrantinsch
tſchalo. Kugim ſlaikš maſts. Bloſts peld pa upi.
Putninsch gul uſ farina. Sneedſinsch' ſniga,
putinaja. Muhsu pagast' naw leelš. Tas kraſts
ſtahwš. Schis ſtahſts loti jaušs. Uſ kapa kruſts.
Belſch nebija wiſai garſch. Kails, kà pirtſts.

14. ajs, ejs.

Stolotajs — ſkolotaji. Zelotajs — zetotaji.
Dceedatajs — djeedataji. Kalejs — kaleji. Wahjejs —
gabjeji.

Stolotajs mahza. Krajs ar. Kalejs kal.
Wranzejs branž. Andrejs auſch. Katrs ſawaš
laimes kalejs. Wanags laupitajs putnš. Pim
wilzejs well linnš. Zirga metletajs atrada ſubuscho
ſirgu. Seena plahwejs beidſa plant. Nawetajs
iſraweja nejahleš. Wanags galaš kapatajs.
Strajdinsch najchu pužetajs. Zališs tranku maſgatajs.
Kalis kreima laiſitajs.

15. am, àm, èm.

Meitai — meitàm. Mahjai — mahjàm
Veepai — leepàm. Upei — upèem. Abbelei — abbetèm.
Mahtei — mahtèm.

Mitàm beija wilna. Mofam ſtipraš jaſneš.
Pahr upèm taiſa tiltuš. Zuhneeki branž pa ſubràm.
Kalejam meluas rofaš. Nojèm ſkaiſti ſeedi.

Puhzēm asi nagi. Eemii brauz rogavām un
tamanām. Darbam svehtiba, slinkuniam lahstis.
Stolucekam jabuht paklausigam. Skolotajs eedewa
skolucezēm burtnizās. Tchwō greesch ritām, mahte
apritām. Branzejam nokrita zepure. Branzejām:
ap galvām bij balti lakati. Plahwejam asa istaptis.
Vri plahwejam asās istaptis.

16. a, e, i, u — â, ê, î, û.

Kaiminam weza mahja. Mahjâ dšihwo zilwefi.
Daugawa leela upe. Upē škaidrō uhdenš. Eiwis
dšihwo uhdenî. Meita neš uhdenš. Muscha kakra
uš medu. Muscha cestiga medû. Masee špecjch
khept, leese širdi. Širdî asiniš. Veez rokaš
khepvî, kar sobuš wadšî. Puika škreen pa ledû.
Širgi celušša ledû. Mutē meduš, širdî leduš.
Kaš pratâ, taš mehles galâ. Šalpone kurina
ugunî. Mebaš pirkstuš ugunî. Me katrō, taš pirkî
dšimis, maht pirkî kurinat. No meeņa maiši nezep.
Meeņâ redš šapnuš. Meita eet uš tirgu. Puischi
bija tirgû. Maš roka, taš mutē. Šala blodâ,
bloda šupâ. — Zilwefš laiwa, laiwa uhdenî. Puht
ragâ, brauz mahjâ.

17. as, es, is — âs, ês, îs, ûs.

Kaiminam jannaš mahjaš. Mahjâš dšihwo
zilwefi. Upēš dšilaš. Upēš dšihwo šivis. Binam
štipraš kruhtis. Širdš puht kruhtis. Mesehōš
dšihwo šwehri. Puhtēš aug dobes. Tahšneetš
taiša dobes. Kad azis šahp, taš duhmeem waina.
Šwešchi duhmi azis kosch. Tšchigam kruhmōš

nenofersi. Prahts debests, deguns pelnods. Greesa greesa rubsichods, paipalina fahrstinods. Eserods, dihtods un juhras dsihwo siwis.

18. Atkahrtojums.

Wihst.

Gaisma siwisht. Naktis ehwas nosuhd. Saule uslej un nes gaismu wisai pasaulei. Wehsich aisdjen miglu. Nafas plites spihguto sahle. Putnini preezigi dseed un swilpo kofds un fruhods. Krajs atstahj gulas weetu un cet pee darba. Gainsich isdsen gowis no kuhts. Lopini dodas us ganibam. Zahnitis, Stahlitis un Wildina wehl gut. Drihs ari tee zefees augschâ un teits mahlei: „Vabriht!“

Shpashibas wahrds.

19 a. us, bs, ps.

Melns pods — melni podi. Dseltenš deegs — dselteni deegi. Vabs darbs — labi darbi. Slihs kalns — slihi kalni.

Melns darbs, balta maisē. Tams kofš weegli lokams. Dseltenš sirdsiusch Wanju breen. (Wihkla). Vabs draugs, reta manta. Mshsu sirgš klibš. Mahjai slihs juntš. Nudeni bija miglains un lectains laisš. Meitai raibs lakats. Vabs naw bef lamma.

19 b. gs, ks.

Smags wesomeš — smagi wesumi. Uszihligš strahdneekš — uszihligi strahdneeki. Vihks lokš — lihi loki.

Dailigs, tã satis, manigs tã satis. Schis kofš lihš. Bahrgš kungš ilgi newalda. Sirgš derigs

kustons. Schodeen jank. laik. Wilt. rijig.
Schids wiltig. Schid grebsend dahrg. stad
wainig, tas bailig, Swaig peen wescig.
Taw brahlid flink skolneet.

19 c. ds, ts, js.

Gahrds ehdeen — gahrbi ehbeeni. Zeets
reeft — zeeti reefti. Wezs tehws — wezi tehwi.

Zeema kufulid gahrds. So dahrg, jo lab; ;
jo lehts, jo flifts. Zann ar spehtu, wezs ar
prahtu. Behnam falds meeg. Stalks breedis
dsehra pee upes. Wezs mesgl grubti raifam.
Slifts behrens tehwan ruhfts abold. Amats netop
lamats. Nam lab draug, tas bagat. Bilweto
lai ir glihts, palidsig nu lab. (Mufeklis).

20 a. fs, fs, fs.

Afs sobens — asi sobeni. Deefs mesch —
beefi meschi. Ihsf sikhuntis — ihfi sikhunti. Sihfts
toks — sikhiti toti. Mihfts spilwens — mihfiti
spilweni.

Schid najis loti afs. Drahlid wehl mafs.
Wafaru fayfts laik. Zeema aukfts laik. Schid
falus angfts. Dindeni laik wehfs. Belsch tagad
faujs. Dindens wafars klufs. Ihsfts draug reta
manta. Siche ang beefs mesch. Wafs, mafs
wihrinsh, afs, afs zirwitis. Angfts tung, angfts
sirg.

20 b. sh, sh, sh.

Dsilsh esers — dsili eseri. Mihsh draug —
mihli draugi. Tufshs pagrabs — tufshi pagrabi.

Gaišchš laiks — gaišchi laiki. **Epošchš** itars — spošchi stari. **Dišchš** ošols — dišchi ošoli.

Mušfu ešers **ošilšch**. Meitai **košchš** wainagš. Miš dahrsa aug **dišchš** ošols. **Dušchš** traufš itan. Yeels **garšch** wihrs, šchhehrsam fretls. Nur **šlapšch**, tur wairat leet newajaga. Pa **lobšinu** **špošchš** šantes itars. **Apošch** puifš es ušangu, **apalšch** mans **fumelinšch**. **Meegigš** **šalšch** ašuinšch) leed is semes.

21. ais, (ajs).

Yabš tehws — **labaiš** tehws. **Mugštš** **kofš** — **augštaiš** **kofš**. **Dšilšch** **grahwis** — **dšilaiš** **grahwis**.

Wezaiš **arajš**. **Wihlaiš** **školotajš**. **Yabaiš** **mahžitajš**. **Mžihtigaiš** **kalpotajš**.

Školotajš **mahza**. **Školotaiš** **dehlš** **gudrš**. **Dehštitiš** **kofš** **notaktiš**. **Kofu** **dehštitojš** **ta** **wetā** **dehšta** **žitu**. **Yopu** **barotajš** **dod** **širgeem** **šeenu**. **Barotaiš** **wehršiš** **notantš**. **Štahštitiš** **notikums** **ir** **pateesiba**. **Pašaku** **štahštitojš** **behruceem** **mihlšch**. **Šehnotajš** **fehno**. **Širga** **wektetajš** **štahštija**, **ta** **judušchals** **širgš** **atraftš**. **Mumataiš** **wahršš** **išgaiša**. **Mumatajš** **išteiz** **šawaš** **domas** **štaidri**. **Mawetajš** **raweja** **nešahles**. **Mrawetaiš** **tihrumš** **atkal** **preaudšiš** **nešahlēm**. **Šulkštēna** **iššals** **rahditajš** **rahda** **štundaš**, **bet** **garaiš** **rahditajš** **minutes**. **Mahditaiš** **želšch** **wed** **uš** **pilšehtu**.

22. aks, akais, (ajs).

Seltš **dahrgakš** **par** **šudrabu**. **Meegš** **šaldakš**, **nekā** **mednš**. **Ošols** **štiprakš**, **nekā** **behršš**. **Šeenu** **auštakš** **laikš**, **nekā** **rudeni**. **Uhdens** **wiłowefeligakš** **ušchreens**. **Mwota** **uhdens** **ir** **wiššfabrakš**. **Satiš** **wiššailigakš** **kustonš**. **Yabš** **mudinatajš** **ir** **pubdarba** **baritajš**. **Meheušš** **špošchakš**, **nekā** **šwaigšnes**. **Šaule**

wišspošakais spihbekšis. Tehraudš zētaks par
dželji. Dimantš wišzētakais termens. Guletajs
šapno. Papsa wiltigakais kustonš. Pawafars
šaukakais no wišēem gaba laikeim. Šplatijums ir
wišplafakais. Zelotajs zeto. Nihtš gudrats,
nekā watarš. Pakštigala dšēdatajs putnš.

23. a, as, ā, ās,

a) Man jaunā grahmata. Mana jaunā grahmata
pašudusi. Gudriba labakš par šeltu. Šči ir mana
labakā draudšene. Wešeliba wišdahrgakā manta.
Yabam laba šawa. Yabā roka špehzigaka, nekā
kreijā. Špehzigakā puše ir arween ujwaretaja.
Pele kahriga. Šahrigā pele nokerta. Ššintene
wišmihlakā weeta pašaulē. Niiga ir leelakā un
cewehrojamašā Baltijas pilšehta.

b) Ššaiminam jaunās mahjas. Wina jaunās
mahjas ššaištās. Ššaištās pušes nowihtuščās. Ššur
aug wišššaištakās pušes? Mahšai labakās drehbes,
nekā brahlam. Labakās mantās ir ari dahrgakās.
Mahjas ir gan leelas, gan masās. Leelās meitas
ausch, masās wehrpi. Wahrpas šan nobreeduščas.
Nobreeduščas wahrpas nokahruschās galwas. Ššuras
ir wišššilakās šušras?

24. ā, ās, āa, (ā, ās).

a) Ššeniš kala krusu šausā eglē. Šausā
egle nozirja. Ššam peeder šči leelā mahja? Leelā
mahjā dšihwo dandš laušhu. Ššahwā kalnā gruhš
uššahpt. Ššo ššahwā kalna redj pilšehtu. Wehš
nometamees mihšitā jahlē. Šausā malta pahrdota.
Ššuššči aišbrauza šausā maltā. Yabā roka ššipra.
Wina šura maiši labajā rokā. Wehšš cepuhta
wainadšim leelā dšilā Daugawā.

b) Nebaltāš beenas rakstītāš akmeni. Nebaltāš beenas meklejam palihgu. Augstōš kalnōš aufjōš gaisōš. Vēš aijuhbsu raibn safi rakstītāš lamandāš. Zautāš pawafara beenas pacet ahtri. Zautāš pawafara beenas ejam pastaigatees. Vēhž wehtras jaltāš pcedes un flaitāš egles guleša nolauštas pec semes.

25. am, am.

Veelām kofam rešui sari. Veelām juhrām leeli wifui. Vabām mahzibām jalkansa. Vabām kofam labi angli. Sargees no launām mehlem. Mofām wajaga buht arweem tihram. Ari krestam jabuht arweem tihram. Uzihtigām strahdneekam un uzihtigām strahdneezem darba netruhest. Samiās grahnatas arweem derigatāš par wezajām. Skolneekam jabuht paklaufigām un uzihtigām. Ari skolneezem jabuht paklaufigām un uzihtigām. Putni rndeni zelo uš siltām semem. Siltām laikam nahkot tee attal atgreeschas. Vēš apaudsīs asām abatām.

26. Akahrtojnms.

Plawas.

Plawas mehds buht gan zeetas, gan staiņas. Staiņas plawas ir tā saujamās purwa plawas. Staiņas plawas aug asa uhdens sahle. Wistabakās ir upmalu plawas, kas pawafarōš pahrpulhst. Pluhdu uhdens plawas apmehflo angliģām duhnām un glotām. Te tad aug beeja sahle ar dajchadām flaitām pulitēm. Staiņš isskats tahdai plawai. Upmalās audsīs feens fmaršho patihkami. Šchis feens ari garšchigatāš un sahligatāš, nekā zeetais purwa feens.

Wēhž „Stola.“

Staitla wahrds.

27. ais, (ajs), ds.

Pirmais djiunawās, pirmais mat. Dewini amati, desmitais bads. Krabjotais trahso grihdu. Dezembris diwpađsmitais mehuesio. Peektais ritenis teefs. Tu esi pirmais skolneefs, bet wiušch pehdejais. Diowenbris weenpađsmitais mehnefis. Yiuu stahditais pahrahza. Echodecu tichetpađsmitais apritis. Pabais draugs, kà žaurais trauts. Wada pehdejā deena ir trihadesmit pirmais dezembris.

28. à, às, â, âs.

Košs nekriht uš pirmā zirteena. Pirmā deenā Deews radija gaisum. Deena rofa tukšcha, otrā neka. Treščā štundā mums buhs lasišchana. Echi jau ir otrā štunda. Nedelās septitā deena ir seštdeena. Nihht buhs demitā šwehtdeena preeksch. Yeeldeenām. Mans brahlio demitā gadā. Desmitā gadā es sahtu eet skolā. Trijās nedelās man jabeidj darbs. Echi jau ir treschā nedela. Mana mahja tagad treschā gadā. Pağahja pirmā deena, peenahza otrā. Košch weenā pirtjā, košch otrā, — abi sahp. Pehz jēstās deenas nahk šwehtdeena. Diwdesmit peektā dezembri mehš šwinam Seemasšwehtus. Jit deenu ir no diwdesmitpeektā dezembra lihds gada beigām?

Weetneeka wahrds.

29. da, la.

Parahdi, kahds tew spalwas kahts. Kahds kungš, kahds kalps. Behrnam behrnia prahts. Pats gans, pats wilts. Tchwš tanpigš, dehs

tahds patš. Stahds kubliusch, tahds wahziusch.
Schitahds darbs neder nekam. Stahds putnš, tahda
špahwa. Pšastalnecki danzo, žits ar furpēm, žits
ar sefēm, žits ar bašām kahjām.

30. au, am.

Manam tehvam dandš grahmatu. Manam
pušēm škaišti seedi. Tawam pušēm zeeta seme.
Winam wajag labas kopschanas. Tawam brahšam
dandš darba. Winam wajag palihga. Šš sawam
grahmatam apliku papirus. Tehš palihdš sawam
tehvam. Schahdam tahdam teufam newar tizet.
Tawam mahjam leeli logi. Waj tawam tehvam
ir mahja? Kas dandš grib, tam mas teek. Tam
egšēm dandš tšheekurn. Scham diwam sehtam
jarok jami stabi. Kuram mehnesim wišmasak deenu?
No kuram mahjam tu nahž skolā?

31. Atkahrtojnms.

Dšintenei.

Par wišam jemēm pašankē
Wišdahrqakā tu, dšintene,
Ar sawam jalām birštām,
Ar sawam druwdam bagatām.
Kas teui karši nemihšo,
Naw wehrš, ka teui apdšihwo.

Epas Mahrtiusch.

Darbibaš wahrds.

32. ai, ei, it, ut.

Dabš mahža strahdat, auštumš tezet. Akšš
allam newar želu rahdit. Wišu newar dabut, to
ažš redš. Ššt lehti, pelnit gruhti. Veelu akmeni

gruht kustinat. Ma grib wistu mahzlt. Pret
straunij gruht peldet. Ar gudru prahstu war wisu
padarlt. Wisi newar wecuâ krehsâ sehbet. No
ligsdas war redset, fahds putus eelschâ. Par to
pirkstus dedsinat, tad ir stangas. Kas zuhtai dos
kartupelnis dehiltt. Kas dauds grib sinat, tam ne-
wajag dauds gilet.

D a g a b n e.

33. z, (us, ds, ls).

Behrkons ruhza. Behrkons ruhza. Man sa-
plihsa lega ruhst. Pirz jihnulil Pirts — saines
weseliba. Wahrna tup us fahrtz un fahrz. Gans
trenz lopus. Dite fuhz medu. Kaiminam janna
fuhst. Statrai labibai sawads grandis. Schihus
brauz. Schi ir fahpiga wahlis. Veetus fahst liht:
wahz seenu kopâ. Sunis lehza par sehtu. Mand
nasis lehts. Wilki lauz. Mahte sanz meitu.
Puisis leez losus. Muscha fihz firnekla tihtla.
Eihus dahrga preze. Starâ leelgabali duhz. Welz
tu, es bihdishu. Wehls wakarâ. Mehuesis uslez
un aizina us dusu. Ealds meegs aptampj zilwetu.
Wirses wehjd lehui schatz.

34. â, ê, (â, ê).

a) Sudrais staignâ ar apdomu. Eirgâ eegrina
staignâ purwâ. Meita fija miltus. Mandaris dsen
wadji fija. Pirms domâ, tad runâ. Tawa runa
man patifa. Sawâ runâ tu isteizi prahtigas domas.
Muzeneels stihpâ unzu. Kalejs taisa stihpâ zauru-
mu. Statrâ leetâ padoms der. Schi leeta ir
dahrga. Veetâ to ar apdomu. Wirsch ir leelâ

godâ. Godâ fawus wezafus. Godigâ zilweks
arween rindâ pateesibu.

b) Mufte aufle behrnu. Mahte mutê behrnu.
Mutê sobi. Eihneeks sibtê. Djola sibtê teelo
kodols. Malejs wihlê dielji. Ewejneefam nebij
faufuma ne wihlê. Meita wihlê lakatu. Ichwan
leela pihpe. Winſch eebahſch pihpê tabafu, aiſdedji-
na to nu tad pihpê. Skolens sijnê mahju. Sias
tawâ sijnê rakſtito? Gelej glahſê peenu! Echids
glahjê logus.

Tagadue nu pagahue.

35. as, âs, (âs).

Mihla darbi ſchirâs. Traugi wakar ſchirâs.
Stolenns eedala ſchirâs. Tew agrat labi klahjâs.
Kâ tew tagad klahjâs? Klajâs weetâs puhſa ſtipri
wehji. Brahlis pirmat maſgajâs nu tagad attal
maſgajâs. Apini wijâs ap meeteem. Tſchubſka ap-
wijâs ap lahju nu eedſehla. Wijâs eepihtu roſchu
ſeedi. Samnee gaili kaujas, wezee ſkatas. Mufte
ſtahtija paſazinu nu behrni gabrdi ſmechjâs. Wini
wehl tagad ſmejas. Mans brahlis tagad nodarbojas
ar ſentopibu. Wezee latweeſchi nodarbojâs ar ſen-
kopibu nu ſweju. Veelas kâ gailis laktâ. Veelas
meitas auſch, maſâs ada. Veelâs upês leelas ſiwie.
Tur ſenlaidôs uf kalna pilb ſtalta lepajâs, pahr me-
ſcheem nu pahr lejâm lihds juhrai ſtatijâs.

36. am, âm.

Mehs tagad ſtrahdajam nu ari wakar ſtrah-
dajam. Mehſ gan aram nu ſehjam, bet Deewâs dod
ſwehtibu. Mehſ juhſ wakar metlejâm, bet newa-

rejām atrast. Mehš godajām savus vežakus jāmībā
un godajām viņus ari tagad. Mehš runajām
tilai to, to finām. Wakar runajām par rakstniec-
teem. Pildi, Deewin, to weetini, kur ebdām, kur
dšehrām, kur Sabuiti lihgojām. Mehš ebdām
maiji un dšeram uhdeni. Pawasara flahtu. Lai
tad mehš un laukā ešām, šiltā šaulitē lai dešām.
Mehš šahwešām uš krašta un apluhšošām uhdeni,
kaš putodams gahšās lejup. Domajām, godajām,
kaš zeliun norakstijis: ta dehlina kumetinsch, to
šhodeen krišlijām.

37. nt, ūt.

Šuhš tagad rakstāt. Ari wakar juhs rakstijāt.
Šuhš jautajāt atkal to pašu, to wakar jautajāt.
Šuhš pirmat ebdāt un tagad atkal ebdāt. Šad
juhs pehrū šahštāt šeem plant? Behrni, šahštāt
rakstīt. Waj juhs dšihwojāt tagad turpat, kur
agrāt dšihwojāt? Godajāt savus vežakus! Waj
juhs viņus ari senat godajāt? Šuhš tagad wal-
kajāt tahš pašas drehbes, kuras pehrū wolkajāt.
No juhs man ebdewāt, bagatee bahšelini? Baltu
wistu ebdewāt, to apēhda wanadsinsch. Ai, majās
meitenitēs, kam juhs leclās neangūt. Waj juhs ma-
šās warešeet tautas dširnis ritinat. Mihlojāt savus
eenaidneetūs, darat labu teem, kaš juhs eēnihšt!

N a h l o t n e.

38. ās, šs, (ās, šs).

1) Meita šijās miltūs. Namdaris dšeu wadschūs
šijās. Šs biju uogriniš domāš. Školotajs domāš,
ta eš šuanschu. Waj nebehduis par otru to behdās?

Vešdās nemirs, ja širds vēsela. (Godā zīnā, tad ziti tevi godāš. Purvōš atrodam šaiḡāš weetas. Kas gan šaiḡāš tik šaiḡāš weetas. Tihriḡmā reweetas neshales. Nihdeena pati par sevi gaḡdās. Zargees pats, tad Deewōš jargāš.

d) Mufjtee wehji kaitēs druvai. Wifās mee-
jas kaitēs greešees pee ahrjta. Kiasāš pilēs atjpo-
gulo šantes štari. Behj leetnōš no kofeem pilēs
uhdens lahšes. Ja pirkštnōš nošalbesi, tad tee
šahpēs. Sahpēs wajaga pazeestees. Katis aišgaḡja
pelēš. Mitra labiba drihš pelēs. Kurjāš zilwets
gan otru lahdeš! Lahdeš glabā dašhadāš leetas.

39. 16, 06, (16, 06).

a) Drihš aušis gaijma. Mufšis newajaga
kleegt. Waj wehjtnešis unims ko jannu wehjtis?
Šahnis wehjtis maj pateesibas. Širds pulst kruhtis.
Kas gan, gruḡdōš pirkštnōš ngnū? Nijwer azis!
Wehššāš dšen smiltis azis. Stolueeki rakšis un
lasis. Malta šakranta ašis. Ugnis drihš dšis.
Ja wiņšāš šapratis, tad išdaris. No wilka neiḡmah-
zis lopu šma.

d) (š) kungōš, tu kungōš — kaš barōš širgu?
Gar padebescheem dšehrwes šlihd nš šilto šemi jant-
rōš barōš (Pšuhdonis). Melis šapinās šawōš
melōš. Kas lepuš buhš, to wiši šobōš. Nāhwe
šobōš neshatas. Kas lauknōš kreetni mehšlōš, tam
labiba buhš branga. Buhka wahrtāš mehštōš.

40. 9, (16).

Strahdneekš auš kaḡjaš un ees pee darba.
Meitai šahpot labā aušš. Šaimneekš riht kaus

zinhkās. Mans kausē pilns meestina. Kad maīse
mī sahlē, tad waigē nāv bahtē. Meitenei skana
baltē. Saimmeze leed ehdeenu traukā. Muhsu
wehrfīs leejē. Mans našē ašē. Seens saufē:
neš to šatuhnī! Eošē peld pa ūpi. Trihs doš
wafarināš. Mahtē pecnu traukā! Slimmeekam
štīpēs kahfē.

41. Alkahrlojums.

Sentscheem.

Dusat šaldi jemes klehpi,

Sentschi šlawenee.

Zuhju wahrdu allasch jildis

Darbi dišchancee.

Dusat šaldi! Ne par welti

Mjnis islehdāt:

Fehlu behleem brijon gaitu

Behrgi gahdajāt.

Arlebenbergu Sahulā.

Dindabis.

42. 1s, (3).

Mans našē nāv trihtē. Trihž, tā apsed
lapa. Barotaid wehrfīs wehl nāv kausē. Wilti
kang pulkā, launwa ruhž weens patē. Yogam lsdau-
fita ruhē. Zuhra brecsmigi krahž. Kad pa wafarn
mī rudeni krahtē, tāš seemu istehretē. Šleektē
uhdens nāv šasmelamē. Šleez tairnu šho toku!
Wranzejam šaluhša ratē. Tas behrns maš rahtē.
Welž, pelite, šaldu meegu mafajam behrinam.
Šahid akmenis nāv weltē. Ne zeptē, ne wahrētē,
ne šaldē, ne šahlētē. Muzā audšē, pa špundi
barotē.

Satifikmes wahrds.

43. p, pp.

Uebetem daschreij apluhst jari. Pawasardōs
appluhst plawas. Zaimmees appinis dahrsam
sehtu. Apinis wijas ap meetu. Trauts aprezeja
ajiniut. Jahnis apprezeja wreetu. Fuita applehsis
foteem niiju. Zeemā wijs apputiunats ar jucegu.
Zauriusch lido ap putiti. Zemfopis lanfus jau
aparis. Ap plawu teeti meschi. Plahweji applahwa
plawai apfahrt. Behrni appluhkusch dandj putu.
Meitas appuschfoja wahrtus. Papreetsch opdomā,
tad rima. Mad zuhfa pachduji, tad appahsch jili.
Zaimmees apdehstija zetu ar foteem. Eode apata.
Zemes lodei war apbraukt apfahrt.

44. t, tt.

Meitas planj atatu. Minis jabranz uj frihs
juhdses attahlu zeemu. Gows war attriht sahli.
Najim drihj war attriht jobus. No zeeta foto
gruht attehjt jkaidu. Ghd tu tagad pee manis,
wehlat es eeschu pee tewis atehjt. Swahrteem
akira odere. Peez, lai uhdeniut attihra zetu. Gzetajs
atezeja leelu afimeni. Mad mahmina mani sanza,
tā irbite attezeju. Ubbildes weetā sfinmees tif
atruhjis, bet neko netelzis, ta angons attruhjis.
Es grihu atturetees no jlikteem beedreem. Mas
neatdara azis, atdara mafu. Pehz darba salda
atdusa. Ubbianza weesi.

45. r, rr.

Uemeens newar parebsset to kas wehl nolifs.
No schejeenes war pahredsset wisu pilsehtu. Parma

runà pateesibu. Pahrunà wehl ar tehwi par
scho lectu. Zirgš pahrrahwa wirwi un parahwa
mani gar jemi. Puisis pahrahwa kahjaš. Parahbi,
kahds tew sijnulid? Pahrrahdi behrunam lasamo
gabatu! Skolenam usdewunš bij japahrratita un
japarafita sawš wahrds. Pareijini weenu skaitli
ar otu; ja neijnahk, tad pahreijini no janna.
Eche paraugš, sijnė pehz tal. Katram darbam
wajadsiğš pahrraugš.

46. f. ff.

Katpone ispehra putekluš is drehbem. Pati
gowš peenu dewa, pati ispehra. Statis aiflihd
aij krahsnd. Saule aifflid aif gahršchas. Elihpā
talnā naw gruhf uscet. Kawafaru putiteš ussed.
Drehbju wajağ israhlot. Wisu siwsu newar issejot.
Winam isejot dandj nandak. Schai mahjai skaitš
isfkats. Wlahwejam aja isfkats. Kad saimneekš
aifcet us tantu, tad wahrtus wajağ aifcet. Ar
peeri zaur seenu neifstreesi. Wfalkuščam pat
rutka miša katda. Wifweeja ripa wairš neuahk
atpafal. W pirtita neta newar isfuhkt. Stam naw
jobu, taš ir beffobid. Zirgš aifstrehja meščha zelu,
truhmš uotahwa zepuriti.

47. Alkahrlouma.

Wudrais strafsš.

Wstahpis strafsš gribeja djert no uhdenš pudelės.
Ar sawu ihšo knahbi winšč newareja uhdeni aifneegt.
Winstch knahba beejaja glahje. Wlahje bija silpra un ne-
gahja puschu. Winstch tad mehgluaja pudeli appahst, bet
nefpehja. Pehdigi winam eščahwās gudras domas

prazē. Tur guleja maši atmentini. Zīslahpuschais
strajds tos šalafija un meta pudelē. Nhdens pudelē
zehlās uš angšchu. Mudrais strajds nu dješeja fa-
was šlahpes.

Dvohšinatajš (?).

Zuhriu' praša smalku tišklu, laiwin' baltu
šehgelit'. Schuhpojees, schuhputit, audšiu' lectu
muhš' mahšiu'. Putit' rahwu, front' pinn, pušch-
toj' šawu wainadsiu'. Xuriu' ngum šilda gaisu,
šlanka gauščas asaras. Divo' duhjiņas gaisā šrehja;
abas šrehja duhdodam'š. Mahmin' mani maš' atšahja,
tahju aut nemahzej'. Šš buht' pati karâ gahj'si.
Dwehš'le, lihģimojees arweenu!

O tr à d a k a.

1. Stahstamee teikumi.

Wafarà faulite noect. Padebefchi nofarkit. Waifs metas wehfs. Sahlé zefas raja. Putuini bseeb wafara djeeftuunu. Gani fadsen lopus. Strahdneeki nahf mahjäs, Drihji bos wafarinas. Pehji tam wifí ees pee meera.

2. Jantajamee teikumi.

Kas raub bej azim? Stur nu maije bej garofas? Mikhla bitit, to tu dari? Waj tu man to fajit wari? Kas tur nahf? Tur nahf tehws. Waj mahki labi rakstít? Waj tu efi djirdejís par Robinsonu? Tas bijis nepaklaufiqs dehts. Lauki jeemu pahrtlahti ar sneegu. Stur lai nem baribu bejdeliga? Npes un eseri aiffalufchi. No ka lai pahrtteef mejsa pihles?

3. Jffanzamee, wehlamee un pawehlamee teikumi.

Zit jauki djintenes kalni! Zit skaipts djintenes mejsas! Nlahji schurp! Skatees un preejajees! Pasteldjees! At tawu brihnumu! Tawu jauku laifu! Nefurejees, par jita nelaimi! Drihji war gaditees ari tew nelaimé. Nlahji man lihdi, es sluu malu laimigu! Skaut siratu to kalnini, kur gut mana mahmutina! Strahdajim usjihigi! Skanzatees usmanigi! Lai djihwo sweifs!

4. Ufama.

a) Behni, eejini pastaigatees! Stahsti, mahmiu, mums pajafu! Merandi, brahlit! Weylehu, eemahji mani lasit! Welj, pelite, jaldu meegu majajam behniam! Mufle mani, mahumliu, weegtajam rojinam! Zeles pati, bahruite, teu nebija jehhajina! Teiz djeejminu, fehdeente, tu djeejminu dandj sinaji! Deewo, fwehti dsiinteni! Stux tu biji, dehliu?

b) Papreezajees jauti, mana ailina! Mi, mafas weiteute, fam juhs leelas neaugat? Mitit mihla, fo tu dari? Stux tu tezi, gailiti mauu? Pagancees pa lihji, raiba gosniina? Qauris schahzerus, trihji jata birstala! Waj fkola wehl tahlu, wezo krushtmaht? Teiz, bejdeligas ailiua, fandeht, tif agri pee mums nahji?

5. Gesprausti wahrdi un teikumi.

Tu, laikam, newareji pabarit jamu darbu. De aumafam, luhk, uhdens jemé gahjchas. Deena, ka rahdas, buhs jauka. Wehs taqad, paldeewo Deewam, ejam wejeli. Mitit, ka leekas, buhs aukstaks laiks. Wlans kaimiufch, ka dhirdams, aijgahjis jaldatos. Pahreet mahjas, ko tur nu slehpt lasaka, stahsta karalim, kahdas uelaha leetas fehodeen peedjihwojis. Meij fuqineeki juhra -- wini braukufchi uelahu no Pcepajas -- eerandjijufchi ugums fuji.

6. Uttahrtots teikums.

a) Saule teiza: „Es wifu andseju.“ Lectus atbit-deja: „Es wifu flajiu.“ „Es wecumehr spihdesju.“ faule teiza. „Es wecumehr lihfdju.“ atfanjas lectus. „Ja wecumehr lihfi.“ faule teiza, „lad wifs uoslihks.“ „Ja wecumehr spihdesi.“ lectus teiza, „lad wifs isdags.“ Ta wini kilbojas ilgi. Miltu nobeidja ta, fa latram famu reiji jaspihdot nu jalihstot. Ta tas wehl taqad redjams.

b) Weztehws ar Zohniti eet pa mejscha malu. Sakis ijskreem no krahmeem. „Weztehw, reds, kur aita!“ Zohnitis ijsaujas. Weztehws nokleedj jakim pakat: „Euplai, Zohnit, suni uered!“ „Reds dehts, las bij sakis,“ weztehws turpina. „Weztehw, waj sakis kusch?“ Zohnitis prafa. „Ale, sakis nekofih, wiufch jau bailigs,“ weztehws atbild. „Weztehw, par ko tam wilkau bij raji?“ Zohnitis prafa pa brehtim. „Sakam jau ragu nau, las jau bij ansis,“ weztehws pahrlabo. „Apehji tu sakeem par Zohniti sanji?“ Zohnitis wajza. „Wiufch jau lahds pats mudijs nu wreiklo, ka Zohnitis,“ weztehws alleij.

Pejy Doku Aita.

7. Sawilfts teikums.

a) Wilks, lahjis, lapsa, janna un luhsis ir jwehri. Tur aij mejscha miqtas tehtli zelas, welas, klihst un kust. Sirgotajs pahrdod grammatas, burtnijas, sijnulius, spalwas un papiru. Siwis dsihwo jahras, eserds, upfs un dihkds. ilusa, tumfscha, anksta un drugia ir wehla rudens nakts. Wejscha ang koki, sehues un ogas. Pee lapu kokeem peeder ofoli, behrsi, lecpas, klawi, wihtoli nu alkshut. Egles nu peedes ir fkuju koki.

b) Nneween wezi, bet ari jauni zilwefi niirjt. Nneween femene, bet ari bruhkleue ir oga. Wehdas fastopamas lapat nabagu buhdinau, ka ari bagato pilis. Wej baribas newar istift ne zilweks, ne kustoni. Sahles ruhktas, bet wesehligas. Stahdeem wajadsigs gan leelulinsch, gan fitlee jaules flari.

8. Breckschmeta teikums.

Das luhds, tas dabu. Das lshukst, tas melo. Das melo, tas juy. Das bagato, tas andrs. Das karstu strebj, tas fadefiina luhpas. Das flinko, tas jeefsch badu. Das wainigs, tas bailigs. Das lehni uahk, tas labi nahk. Das lehti tij, tas peewilts fluhjt. Das mihteslibu sehji, tas mihteslibu plauj. Das gut, tas negrehto. Das dandf runn, tas melo. Das sehji, tas plauj.

9. Vpšihmetaja teikums.

Atmens, kas rit, nesuhno. Rots, kas ischihkš, tif
ahtri neluhst. Wadjiš, kas pahrak peekrauts, luhst.
Djelši, kas uaw ilgi trihta, ruhja allajch uaitaja. Zeta,
kas wren reti mihta, ehrejcheem dadjcheem aijauga.
Yofs, pahrak leekts, luhst. Zuns, tankus ehdis, laijas.
Butninch, agri zehlees, agri slanka degunn. Stots,
puhrdehšits, labi neaug. Tam ganam newar tijet, kas
pee wilka kuhmās slahw. Labs tas darbs, kas padarits;
labs tas funojs, kas pataupits. Wahrs, kas isruuats,
wairs nenahš atpafat.

10. Wapilditaja teikums.

Ro sehfi, to ptausi. Kas labi grib, tam labi
wedas. Kas ar kumetu ar, tam lihkas wagas. Ro
mekleja, to dabuja. Kas reti uahk, to labi jeena.
Wetaisi melnu, kas balls ir. Kunā to, kas patecfiba.
Ne-ej laustees ar tahdu, kas šiprs. Ro badakahšis
krahji, plihntneeks patehrē. Kas labprahš danjo, tam
labprahš špehlē. Ro mute pelna, to muguraj mašja.
Kas negrib leektees, tam gruhš art. Nam darbs, tam
maiše. Ro newar jelt, to newar nešt. Kas pudarits, to
newar atdarit.

11. Wpštahktu teikumi.

a) Weetas teikums.

Kur tu kahrsi zepuriti, tur es šawu wainadšinu.
Kur tu kahrsi sobentinu, tur es šawu gredžentinu. Kur
zep, tur pil. Kur meers walda, tur patihkami dšihwol.
Kur pawedceus, tur famofs. Kur koku zehrt, tur štaidas
lej. Winičch aijgahja uj tureeni, no kureceus uahja.
Kur pods slahw, tur melns paleek. Kur dšihwo, tur
maiše. Kur miest, tur kaps. Kur leeli duhmi, tur maš
šiltuma.

b) Waika teikums.

Loki koku, kamehr wehl maso. Kamehr dšihwo,
tikam mahjees. Kad juhka pachduši, tad apgahjch šiti.
Šilweks mahzas, lihds kahju kapā šper. Kad makā

neftau, tad gudribas truhft. Namehr kapoffi ifungs,
gata paliks weza. Itad pawada pilna, tad truhft. Itad
beruas garas, pawedeuus ihfs. Itad dod, tad ehd;
kad fit, tad behdj. Pehj, kad uotizjo, wifj gudri.
Zr warde pihft, kad wirfâ min.

d) **M a h r t a s t e i k u m s.**

Ita dfeu, ta leen. Ita juhgsi, ta brauffi. Ita
mefchâ fauz, ta atftan. Ita funi baro, ta funs klaufa.
Geftrehjis, ka zirzenis preludo. Ita nahjis, ta qahjis.
Ita mahk, ta dfeed. Ita tu mau, ta es tew. Wleto ta,
ku aufis ween kuff. Trihj, ka apfes lapa. Ta noftroh-
dajees, ka wehrgo. Preejajas, ka behrus par klingeri.

e) **B e h l o n a t e i k u m s.**

Muhjchs ihfs, tapchj fleidfees labu darit. Wuika ne-
wareja eet ffolâ, tapchj ka bij faflimis. Babiba nedihgft,
tapchj ka femc par dauds faufa. Laitis fifts, tapchj ka fau-
lite mihli filda. Witjinam krahwu leehr wefumu, tapchj
ka kumelinn apchdis. Wanjchi raund ffolas behren, tapchj
ka grahmatâ fihki rakfti, to newar drihfi falafit.

f) **N o l u h f a t e i k u m s.**

Krahfni kurina, lai iflaba buhtu fitta. Wehrni eet
ffolâ, lai rekrahlos finibas. Lainpas dedjina, lai buhtu
gaischs. Wahwere jawelt reekftus, lai buhtu pahrtika.

12. K e e l a n j a m s t e i k u m s.

Kai gan Derws muhs glahbj, tomehr ari munnâ pa-
fcheem jaglahbjas. Kai buht uo fehualâm, tad tik zeema
kufulis. Zebfchu nahwes eclejâ mau buhtu jafstaiçâ, tomehr
es laumuma nebihftos. Kaut ar' wifj per tewim apgrehji-
natos, tad tomehr es muhycham neqribu apgrehjinatées.

13. W o f a z j u m a t e i k u m s.

Za fukit tu uf augfchu pazelt fpehtu, tad gan tu
faredfetu, ka fihles fchis ir manâs andjetas. Za leeliba
deretu, gows faki noftrectu. Za kapeikas netaupifi, pee
rubula netifji. Za Derws dos leetu, tad rafcha buhs laba.
Djots netuhjtu, ja nebuhtu tik leela wehtra.

14. Safahrtots telkums.

a) Ustiziba modina ustizibu un mihlestiba modina mihlestibu. Wafara bij sitta, ari rudens bij jauts. Saule silda un lapas kokeem plaukst. Saule neween gaisum dod, bet wina ari silda. Te paleet selta kalus; te paleet nabaga turba. Ne mana jubla, ne utana drwa.

b) Wafara sitta, bet iecuta austra. Kawafaru lapas plaukst, turpreti rudeni tās birst. Newis saule greechās ap jenti, bet jente ap sauli. Waj nu strahda, waj mirsti badu. Zemkopis gan ar un sehj, bet Deews dod fwehtibu.

c) Wiscent jamirst, jo wisi ir grehkojuschi. Kauti maj mehloti, tapeh3 labiba neaug. Semes ehna ir weenmehr apata, tā tad jeme ir apata. No darba jamet meers, jo basnija nošwanija fwehtwafaru.

15. Bertods.

Kur Deewa saule tewim pirnreij atspihdeja, kur debes3 jwaigjnes tewim wispirnat atspulgoja, kur debes3 jibeni tew wispirnat Wina wis3peh3jibu parahdija un Wina wehtras tew, fwehtās ijbailēs ai3grahbtam, jaur dwehfeli jchal3a: tur ir tawa mihlestiba, tur ir tawa tehwojeme. Nu lai tur buhtu plikas posta klintis, waj tuk3chas 3alas, lai tur mahjotu ar tewi kopā nabadsiba, raišes un behdas: — tew buhs 3cho jenti muhscham nihtu turret, tew nebuh3 to ai3jurist, bet fawā firdi paturet.

Kronwalda Utis.

Mad niktās wehtras dšihwei postu draud,
Mad skun3ās dwehf'le baitojās un dreb,
Mad laines gaischee brih3chi juh3 un iest,
Mad zeribas, tā rudens lapas birst,
Tad, 3ilweks, eedomā, 3it ih3ais sprih3dis
3r laika muhschiba taw3 dšihwes brih3dis.

(Ed. Weidenbaum).

LATVIEŠU RAKSTNIEKS AR VIJOLI

1. „Vijole ir brīnišķīgs instruments, tā ir neizsmeļams skaistuma avots, tā ir simbols, skola dzīvei. Dzīve ir kā liela vijole — jo vairāk mēs pūlamies spēlēt uz tās, ar mūsu cēlajiem dvēseles spēkiem, jo vairāk tā var dot mums no sava skaistuma un baudījuma. Tātad vijole ir varena un cildena audzinātāja,” tādas ir atziņas, ko teicis rakstnieks Kārlis Ieviņš. ¹

Pie līdzīgām domām bija nonācis arī Jānis Poruks — gan ne tieši par vijoli, bet par mūziku vispār. J. Poruka biografs Rūdolfs Egle, rakstīdams par dzejnieku Drēzdenes laikā, atzīmē, ka „Par mūziku šai aizrautībā viņš [Poruks] domā, ka tā atstāj ietekmi ne vien uz garu, bet arī uz ķermeni. Ja meldīja ideāla, labi harmonizēta un rada saldas atskaņas mūsu dvēselē, tad tā dara ietekmi ne vien uz mūsu dzirdi, bet arī uz visu organismu.” ²

Meklējot pēc kāda atbilstoša uzskata cittautu kultūrā, prātā nāk zviedru ārsta, rakstnieka un mūzikas entuziasta Aksela Mantes (Axel Munthe) atziņas. Tie, kas tuvāk pazīnusi Munti, apliecina, ka nebūtu bijis iespējams iedomāties Munti bez klavierēm un ka viņa spontāno mūzikas spēles improvizāciju pamatā — apzināti vai neapzināti — daudzkārt bijusi psihoterapija, kas palīdzējusi drūmo garastāvokli pārvērst harmoniskā noskaņojumā. ³

Vijole, kas Latvijā ieviesusies 16. gadsimtenī un pieņēma vairāk nekā 90 tautasdziesmās, ar laiku stājusies kokles vietā, pie tam liriski emocionālo īpašību ziņā to pat pārspējot („vijole skan gaužāk”). Kā gaišākas jūtu gammas izteicēja vijole — pretstatā āžragam kā tumšu kaislību izpaudējam — tautasdziesmā minēta pat kā nabadzības izraisīto rūpju un likstu remdētāja. ⁴

Tai ziņā tautasdziesmu uztvere par vijoli diezgan labi saskan ar Kārļa Ieviņa izjūtām.

2. Pasaules rakstniecībā ir diezgan parasta parādība, ka rakstnieki savus mākslas pārdzīvojumus izpauž arī kādā citā mākslas nozarē: glezniecībā, mūzikā, dziesmā.

Starp latviešu rakstniekiem visparastākā kombinācija bijusi: rakstnieks un gleznotājs/grafiķis. Tā, piem., Anšlavam Eglītīm tāpat kā tēvam Viktoram Eglītīm intereses dalījās starp rakstniecību un glezniecību. Jānis Jaun-

sudrabiņš ražīgi darbojies ar spalvu un otu. Hilda Vika bijusi gleznotāja un rakstniece. Jānis Sarma, kas mūža pirmajā pusē darbojies galvenokārt kā gleznotājs un zīmēšanas skolotājs, pēckaŗa gadus izvērtās par ļoti ražīgu stāstnieku. Margarīta Kovaļevska pazīstama gan kā gleznotāja (galvenokārt akvareļu tehnikā), gan kā rakstniece. Rindu varētu viegli turpināt.

Ne tik parasts latviešu dzīvē bijis rakstnieka un mūziķa darbības apvienojums. Rakstnieks Knuts Lesiņš, kas beidzis konservātoriju, rakstījis arī kritikas par koncertiem utt. Spilgts piemērs mūsu dienās ir komponists, ēģelnieks un profesionālais mūziķis Marģeris Zariņš, kas mūža otrajā pusē visus pārsteidza ar neparasti veiksmīgu un savdabīgu stāstītāja talantu.

Kārlim Ieviņam viņa saistībā ar vijoli zināms līdzinieks varbūt bijis Jānis Poruks, kam tāpat mākslas pārdzīvojums tiecīes izpausties dzejā un mūzikā un kas pats vingrinājies vijoles un klavieŗu spēlē, apmeklējis koncertus un operu. Taču pēc rakstura un attieksmes pret vijoles spēli viņi, liekas, bijuši vislielākie pretstati. Ja var ticēt Jāņa Poruka mūža gaitu izsekotājiem, Poruks, toreiz vēl tikai iesācējs mūzikā, „Paņēmis vijoli, [...] stundām ilgi spoguļa priekšā var improvizēt dažādus motīvus, vērodams, kā viegli pa stīģām slid baltie slaidie pirksti. Pašam tad iedomā tēlojas dievināts, apģarots mākslinieks, kā tas slavas augstumos ar savu aizģrāģbošo mākslu aplaimo cilvēci”. 5

Tāda poza un maniere ar vijoles spēli Kārlim Ieviņam ir pilnīgi sveša lieta; viņam tā dabiski sasaistīta ar visu cilvēka dziļāko būtību.

Salīdzinot ar citiem rakstniekiem, kas kalpoģuģi vairākām mūzām, Kārlis Ieviņš atklāģas kā daudzpusīģāks un ļoti savdabīģs mākslinieks. Viņš atstāģis paliekamas vērtības vismaz triģās mākslas izpausmēs: raģīģu dzejnieka un prozista veikumu Ieviņš apvienojis ar plaģu gleznu klāģtu (pāri par 600 gleznām) 6 un ar cieģām saitēm ar vijoli. Ieviņa ieguldģjums mūģikas jomā saistģts galvenokārt ar vģjoģu ģatavoģanu un ar vijoles spēli.

Par rakstniekiem, kas ar atģistamu veiksmi darboģuģies arī kā vģjoģu būvētāģi, mums ziģu pavisam maz. Cik necģk līdzģģā ievirzē — bet ar daudz mazāģu intensitāti — noritēģģuģi rakstnieka Pēģeģa Blauga mēģināģumi. Par tiem nedaudzas skopas ziģas rakstnieks atstāģis savās autobiografiskajās pieģimēs:

“[...] un tēvs mani ziemas sākumā nodeva pie Jaun-Bebru pagasta skolotāģa, lai tur māģģtos par mūģikantu. Viņš

laikam domāja ļoti labi, jo cūkas ganīdams es uzcītīgi čīgāju kādu vecu nezina kā un kur dabūtu vijoli un vēlāk mēģināju pats taisīt vijoles, no kuŗām vienu pārdevu kādam puisim par 1 rubli un otru paņēma kaimiņu saimnieks — ncl. rakstnieka A. Meziša tēvs —, kuŗš arī kā nekā čīgāja, kad bij jautrā prātā. Sākdams iet skolā un redzēdams jaunceltai baznīcai ērģeles taisām, sāku ķerties pat pie ērģeļu taisīšanas, bet tur nu gan nekas neiznāca.” 7

3. Spriežot pēc laikabiedru atmiņām un citām liecībām, Kārļa Ieviņa interese par mūziku un īpaši par vijoles spēli bija izveidojusies jau jaunos gados.

Jānis Jaunsudrabiņš, kas bija sadraudzējies ar dzejnieku un skolotāju Frici Hunchenu un bieži vien ar patiku klausījies brāļu Hunchenu vijoles spēlē, atceras, ka pie Hunchena toreiz Džūkstē viņš saticies ar Kārli Ieviņu:

„Kā palīgskolotājs pie viņa tika sastapts Pakulis, kas labi spēlēja vijoli [mans pasvītrojums, JT], bet vēlāk izkūņojās par dzejnieku un vēl vēlāk ar savu „Putras Dauķi” par lielu stāstītāju ar pieņemtu vārdu Kārlis Ieviņš.” 8

Sākumā tāpat Ieviņā bija pamodies vijolnieks. Vēlāk mākslinieciskās intereses pamazām atrod izpausmi dzejā un prozā.

Līdzīgu ainu paveŗ Nikolaja Bulmaņa, sen., atmiņas par laiku pirms Pirmā pasaules kaŗa, kad Kārlis Ieviņš darbojās par palīgskolotāju Jaunpils pagasta skolā:

„Ieviņa mīļākā nodarbība bij gleznošana un vijoles spēle un kad tēvs man uz Ziemas svētkiem uzdāvināja vijoli, dabīgi, Ieviņš man mācīja notis. Sasniegums bij tāds, ka mūsu mājās uz Ziemas svētkiem nospēlējām uz 2 balsīm (es pirmo, Ieviņš otro) An der schönen blauen Donau. [...] Ieviņš spēlēja tikai vijoli; skolā bij ērģeles un katru rītu skolotājs noturēja mazu lūgšanu un nospēlēja kādu korāli. Ieviņš ērģeles nespēlēja; viņam bij viņa vijole.” 9

Ap 1922. gadu, dzīvojot Zviedrijā, Brōtjestađē, pēc toreizējo saimnieku liecībām, Ieviņš bieži mājās spēlējis vijoli.

Vēlākas ziņas par Ieviņa vijoles spēli plašākā atklātā sarīkojumā ir no 1938. gada. Spriežot pēc atreferējuma „Jaunākās Ziņās” (1938. gada 14. marta numurā), Kārlis Ieviņš savā 50 gadu jubilejā, ko svinīgās formās atzīmēja Rakstnieku un žurnālistu pili Siguldā un kur koncerta daļā uzstājās tādi izcili mākslinieki kā pianists V. Zosts, komponiste Lauma Reinholde, aktrise Lilija Štengele un dziedone Herta Strause, „Jubilejas viesi kavējās kopā līdz pusnaktij draudzīgās sarunās un noklausījās arī jubilāra vijoles spēli”. Zinot, cik kautrīgs un atturīgs bija

Ieviņš, jāsecina, ka viņš apzinājās spēlētjam vijoli tādā kvalitātes pakāpē, ka uzdrošinājās to darīt šādā sabiedrībā.

Tai pašā avīzrakstā viņa vijolspēle pieminēta kā viņa ceturtais „mīlestība”: „Pēc svētku runas pie jubilāra griezās „Jaunāko Ziņu” izdevēja Em. Benjamiņa kundze un pakavējās pie Kārļa Ieviņa ceturtais — mazākās mīlestības: vijolu spēles. Izrādās, ka rakstnieks prot klausītājus valdzināt nevien dzejām un romāniem, bet arī kā īpats vijolnieks.”

Iepriekšējie apsveicēji bija Ieviņu apzīmējuši par „triju rožu bruņinieku”, kas darbojas dzejā, drāmā un prozā (turpretim nemaz nepieminot viņa darbošanos glezniecībā, kas tai laikā bija zināma šaurākam draugu pulcinam). Tais gados, kad Latvijas lasītāji iepazīna Kārli Ieviņu kā produktīvu romānu rakstnieku un „Jaunāko Ziņu” žurnālistu, vijole nevarēja vairs būt pirmajā vietā (kā agrīnos jaunības gados), jo pārsvaru bija ieguvis rakstnieka darbs.

Otrā pasaules kara laikā Zviedrijas zviedru laikrakstos parādās fotografijas — K. Ieviņš ar vijoli rokā, un, piem., „Nerikes Allehanda” 1944. gada 21. jūlija numurā plašajam rakstam par viņa daudzpusīgo māksliniecisko devumu likts virsraksts „Fiolbyggare och fågelvån, författare och färgkonstnär” (‘Vijolu gatavotājs un putnu draugs, rakstnieks un krāsu mākslinieks’).

Uzglabājusies arī fotografija, kurā redzams Kārlis Ieviņš kopā ar citiem vijolniekiem. Ar saviem zviedru draugiem, mūzikas mīļotājiem, viņš satikās rēgulāri un spēlēja ansambli.

Ieviņa vecuma dienās magnetofonā ieskaņotas kādas 15 latviešu tautasdziesmas, bet tad, jau ar reimatisma savilktajiem pirkstiem spēlētas, nepilnīgā tehnikā iemūžinātās vijoles meldijas nevar dot pareizo priekšstatu par kādreizējo vijolspēles skolotāju. Toties tas ir interesants dokuments par tautasdziesmu repertuāru, kas laikam bijis tuvs Ieviņam. Viņš sāk ar sērīgajām bāreņu dziesmām (piem., *Maziņš biju, neredzēju, Ej, saullte, drīz pie Dieva* u. c.), tad seko *Upe nesa ozoliņu, Trīs jaunas māsas, Rindām auga ozoliņi, Kur tu skriesi, vanadziņi, Aiz upītes es uzaugu*; arī kāds senlaicīgs valsis.

Mūža pēdējos gados zviedru draugi un kaimiņi pazina Ieviņu visvairāk kā vijolu gatavotāju un kā gleznotāju. Mūža gredzenā beigu posms bija sasējies ar sākumu: ar vijoli Kārlis Ieviņš bija jaunās dienās sācis savu māksliniecisko pārdzīvojumu izpausmi, ar to arī beidza.

Kad 1977. gada ziemā viņu Tongerosas baznīcā izvadīja pēdējā dusā, viņa draugi vijolnieki visi spēlēja uz Kārļa Ieviņa pašrocīgi gatavotajām vijolēm.¹⁰

4. Jau sākot ar agrīnākajām liecībām un līdz pat laika-biedru atmiņām par mūža pēdējiem gadiem, ir pieminēts ne vien tas, ka Ieviņš spēlēja vijoli, bet arī tas, ka viņš bijis veikls to *gatavotājs*. Šī māka sīkāk aplūkojama vēl par sevi, bet vispirms varētu jautāt, no kā, kur un kad Kārlis Ieviņš jau bērnībā un jaunieša vecumā ieguvis interesi un attīstījis spējas mūzikas virzienā. Tieši precīzu ziņu par viņa vecāku un vecvecāku mūzikālītāti mūsu rīcībā nav; ir gan liecības otrādā secībā, ka viņa dzimtas pēcnācēji mantojuši māksliniecisku noslieci izpausties gan zīmējumā, gan arī spēlējot vijoli.

Bet šai sakarībā noteikti jāpiemin tā dzīvā intelektuālā, mākslas un sabiedriskā dzīve, kas jau pagājušā gadsimtā un vēl agrāk zināma Kārļa Ieviņa dzimtajā Džūkstes pagastā.

Kā daudzi viņa paaudzes latviešu rakstnieki (piem., Anna Brigadere, Kārlis Skalbe u. c.), arī Kārlis Ieviņš apzīmējams par autodidaktu: pašmācības ceļā sagatavojies skolotāja eksāmenam, kā brīvklausītājs apmeklēja lekcijas gan Zviedrijas, gan Vakarēiropas universitātēs, saticies ar ievērojamiem gleznotājiem un vijoļu meistariem.

Džūkstes pagastā Zemgalē jau 19. gadsimteņa septiņdesmitajos gados darbojies mūzikantu orķestris, kurā Krādziņš, sen., spēlēja basu, bet dēls pirmo vijoli.¹¹

Džūkstē darbojies arī Teodors Veidemanis (* 1842) — veikls vijoļu un ērģeļu spēlētājs, kas bijis tuvos draugos ar Bētiņu — vienu no slavenās Bētiņu dzimtas, kas devusi vairākus izcilus mūziķus.¹² No Kārļa Ieviņa paša rakstiem, piem., „Jaunākās Ziņas”, uzzinām arī sīkāk par mūziku Zemgales lauku sētās un par Ieviņa draugiem, kurū mājās skanējusi mūzika. Sirsnīgos toņos plemīnot mirušo Zemgales zemkopi Eduardu Peizi „Jaunāko Ziņu” 1931. gada 22. augusta numurā, 13 Ieviņš atceras sevišķi vienu vasaru, ko pavadījis Sipeles Lejas-Strazdos, tai pašā priekšzīmīgajā saimniecībā, kurū bija apmeklējis arī Latvijas valsts prezidents Jānis Čakste, kad pie viņa viesojies Somijas prezidents Lauri Relanders. Ieviņa tēlojums par šo vasaru Lejas-Strazdu mājās uzbūž mums skaistu ainu par darba dienu torciz Zemgales lauku sētā un par mūzikas ietekmi atpūtas stundās:

„[...] Bet jaukākie bija vakari, kad mājas saimnieks nosēdās zālē pie klavierēm un ļāva skanēt Bēthovena, Mocarta sonātēm, vai kādam citam mīlam mūzikas gabalam. Lūk,

vai tas nebija brīnišķi: zemnieks, kas visu dienu nostrādājis pa lauku, gan traktoru vadīdams, gan citus darbus darīdams, spēlē vakaros Bēthovena un Mocarta sonātes, atpūzdamies pēc dienas darba. Kā jau teicu — Eduardam Peizem nebija sausa dvēsele. Viņš mīlēja ne vien savu praktisko lauksaimniecību, bet arī poēziju un mūziku. Viņš bija no Bētiņu dzimtas un mūzikas mīlestība, izpratne bija viņā jau iedzimusi. Viņa skolotājs bijis profesors Bētiņš. Tamdēļ arī sastrādātie pirksti, no traktora izdrebinātās rokas tomēr vēl prata maigi un dziļi tulkot Bēthovenu un Mocartu. Es nekad neapniku viņu klausīties. Katrreiz, kad nogāju Lejas-Strazdos, lūdzu Eduardu Peizi kaut ko nospēlēt. Un viņš labprāt paklausīja, lai gan daudzreiz bija no dienas darba ļoti noguris. [...] Viņš bija viens no Medulājiem — lauku medus rasinātājiem un glabātājiem.”

Tam, kas juta aicinājumu mūzikas virzienā, bija izdevības diezgan šādu interesi apmierināt turpat tuvējā dzimtajā pagastā.

Ir zināms arī, ka, piem., Jelgavā 19. gadsimta vidū daudz tikusi kopta mūzicēšana mājās (un ka šais tradīcijās ieaudzis arī jaunais Jāzeps Vītols).

5. Nezinām arī skaidri, kas pirmais ievadījis Kārli Ieviņu vijolu gatavotāja mākā. Tas noteikti noticis jau agri, un tas lieku reizi liecina par lielu apdāvinātību. Par vijolu gatavošanu vispār lietpratēji ir vienis prātis, ka tā prasa vairāk nekā parastu apdāvinātību, bez tam tēlnieka iemaņas, labu dzirdi un mūzikālītāti, pirkstu jutīgumu, nosakot to, vai koka materiāls ir piemērots, kā arī zināšanas ķīmijā, fizikā un akustikā. Bez tam nepieciešama milzu pacietība, precīzi veidojot katru vijoles mazāko sīkdaļu. ¹⁴ Ka Ieviņam šai virzienā piemētas iedzimtas spējas, uz to norāda saglabātās aculiecinieku liecības.

Viņa kādreizējais vijole spēles skolnieks Nikolajs Bulmanis, sen., atceras, ka jau Latvijas laikā dzirdējis: Ieviņš taisot vijoles, un piemēta savus novērojumus:

„[...] tas bij pārsteigums, bet no viņa jau visu ko varēja sagaidīt. Jaunpili viņš dabūja no mana vecā tēva vecā Plinkšas darba rīkus un dēļus un isā laikā uztaisīja latviskā stilā smuku mazgājamo galdiņu savai istabai. Bļoda, krūze viņam bij, bet nebij kur tos nolikt. — Viņan., acīmredzot, pirkstos bij iedzimta veiklība.” ¹⁵

Kārļa Ieviņa brāļadēls atceras, ka viņš, vēl mazs zēns būdams, mājās („Ieviņās”) palīdzējis šo to darīt, kad tēvabralis gatavojis vijoles. ¹⁶

Vēlākos gados Erlings Tūringers (Thuringer), rakstīdams par Kārli Ieviņu kā vijolu būvētāju, uzsver, ka „han spa-

rade ingen möda ens på till synes obetydliga detaljer” ('viņš netaupīja nekādu pūļu pat šķietami nenozīmīgām sīkdaļām’), lai panāktu savai vijolei iespējami labāko skaņu.¹⁷

Pēc mūzikologu pētījumiem jau kopš 17. gadsimta latviešu tautas mūzikā plašu vietu ieņēma vijole, kas it īpaši 19. gadsimtenī bija kļuvusi vai par pašu izplatītāko mūzikas instrumentu tautā. Un ne tikai Latvijas pilsētās, bet arī laukos ir bijuši daudzi vijolbūvētāji, taisītas daudzas vijoles.¹⁸

No latviešu vijolu meistariem Ieviņš kādos savos rakstos ir pieminējis „Dombrovska tēvu” un „vecu vijolu būvētāju Dāvidu Knospi”. Taču galvenais izziņas avots viņam ir bijusi slavenā krievu vijolu gatavotāja Anatolija Lēmana grāmata „Akustika skripki” ('Vijoles akustika’); šī grāmata tagad nodota un glabājas Minsteres ģimnazijas mūzeju daļā, K. Ieviņa stūrītī.

Zviedrijā dzīvodams, Ieviņš saticies un apspriedies ar zviedru vijolu darinātājiem E. Lindholmu, Heimeru un citiem.¹⁹

Ļoti bieži, gandrīz vai katru gadu, Ieviņš braucis uz Mitensvaldi, pasaulslaveno vijolu būvētāju centru, lai tur iepirktu piederumus savām vijolēm, kā arī, lai satiktos ar citiem speciālistiem. Tomēr visu mūžu K. Ieviņš eksperimentējis un meklējis labākus un lietderīgākus atrisinājumus gan piemērota koka izvēlē, gan vijoles formā un lokošanas veidā.

Tā kā vijoles labā skaņa stipri atkarīga no izraudzītā koka, Ieviņa interese bija cieši sasaistīta ar visvairāk piemērotā koka izvēli. Kā zināms, vijoles dibenam mēdz ņemt kļavu, bet vākam — eglī, pie kam vienmēr uzskatīts, ka nedz Skandināvijā, nedz Baltijā nav atrodamas tik labas un piemērotas šķirnes kā Dalmācijas kļava un Ungārijas egle. Taču Ieviņu šī nostiprinātā tradīcija neapmierināja: viņam likās, ka kļavas koks vijoles korpusam nereti dod nazālu pieskaņu. Viņš mēģinājās ar dažādiem citiem kokiem, līdz beidzot bija apstājies pie mežu ķirša.

Spricētot pēc ziņām, ko atrodam zviedru žurnālistu rakstītos zviedru laikrakstos, Ieviņu nodarbinājusi doma atrast derīgu koku turpat Zviedrijā (vai Latvijā), lai nebūtu dārgais koka materiāls jāievēd no ārzemēm. Četrdesmitajos gados tādējādi eksperimentēts ar Zviedrijas kļavu, pie tam ar labiem panākumiem:

„Skaņa ir laba, konstruktoram par apmierinājumu. Vijoles ir gatavotas no Zviedrijas kļavas, kas agrāk likās nepiemērotas tādām uzdevumam — tai vietā vijoles tika būvē-

tas no Ungārijas egles un ārzemju kļavas —, bet Ieviņa kungs atklāja tad, kad tika nocirsts mācītāja parks, ka Zviedrijas kļavām, kas augušas grantszemē, ir poroza koksne, kuŗa piemērota šim nolūkam.”²⁰

Tikpat iecirtīgi Kārlis Ieviņš savā laikā tika eksperimentējis ar Latvijas egli, iecerot tai pat plašas un ienesīgas eksporta iespējas.

Plašā avižrakstā „Latvijas dziedošās egles”, kas iespiests „Jaunākās Ziņās” 1935. gada 23. februārī, 21 Ieviņš sīki apraksta savu eksperimentu un diskusijas par šo jautājumu ar Zviedrijas vijoļu gatavotājiem, mēģinot izgaisināt viņu skepsi:

„[...] Pret pašu kokiem mūsu vijoļu būvētājiem un tāpat arī te — Zviedrijā — vēl aizspriedumi. Viņi domā, ka mūsu koki par cietu, par smagu un nedod tik jauku skaņu. Un tā joprojām izdod lielu naudu par ārzemju kokiem. Vijoļu koku eksports dažai Dienvideiropas zemei ir ievērojams ieņēmumu avots. Vai pareizi, ka mēs nonicinām paši savu kļavu, egli un aizdodam projām lielu naudu par svešu zemju kokiem? Varbūt mūsu pašu kļava un egle ir tikpat laba? [...] Un ka mūsu egle patiešām var dziedāt tikpat jauki kā Ungārijas, to es tagad pierādīju zviedru vijoļu būvētājiem Stokholmā.

Kā jau teicu, pag. vasarā staigāju pa Zebras mežiem un meklēju smalkšķiedrainas egles vijoļu kokiem. Tādas arī atradu — tik jaukas, ka prieks skatīties. Dažus gabalus paņēmu līdzī Zviedrijā un parādīju vijoļu būvētājiem Stokholmā. [...] Viens no Stokholmas ievērojamākiem vijoļu būves meistariem ir E. Lindholms, kuŗam parādīju arī mūsu egli. Viņš apbrīvoja šķiedras skaistumu, kas var pilnīgi sacensties ar vislabākās Tiroles un Ungārijas egles šķiedru, nopriecājās arī par koka skanīgumu, bet, bet, — jā, bet esot riskanti tērēt darbu un laiku ar vēl nepazīstamu un nepārbaudītu koku. [...] Nogāju pie otra vijoļu būvētāja. Tur strādāja kāds jauns vācietis no Stutgartes. Tas arī apbrīvoja mūsu egli un atzina, ka tā šķiedras un skanīguma ziņā var pilnīgi sacensties ar ārzemju egli, bet, bet — tie paši vecie aizspriedumi. [...] Un tā sāku taisīt pats savai vijolei vāku. Šis nebija pirmais: vasarā biju jau pagatavojis vairākus vākus un pārbūvējis vairākas no savām vecajām vijolēm. Turklāt man bija diezgan labas teorētiskas zināšanas, jo biju lasījis daudz grāmatas par vijoļu būvi un cītīgi apmeklējis vijoļu būvētājus gan Rīgā, gan te — Zviedrijā. Tamdēļ biju diezgan drošs, ka mans Latvijas egles koka vāks skanēs, tikko to pagatavošu un uzlīmēšu savai vijolei.

Strādāju cītīgi — un īsi pirms Ziemassvētkiem mans vijoles vāks bija jau gatavs. Sadabūju vajadzīgos rīkus un tad limēju virsū, iegriezu kaklu. Kad viss cits jau arī bija iekārtots un gatavs, uzvilku stīgas. Pirksti drebēja un sirds dikti pukstēja, kad pirmo reizi tās ieskandināju, bet tūdaļ gandrīz līgsmi iesaucos no prieka: dzimtenes saldā dziesma ieskanējās kā sudraba fleite manā vijolē! Latvijas egle iedziedājās klinšainajā Zviedrijā sudrabaini dzidri un saulaini viegli.”

Arī darbarīkus vijoļu gatavošanai Kārlis Ieviņš nav ņēmis parastā veida. Speciāli pagatavotus līkus nažus viņš izkalis un novīlējis pats — smēdē pie ceļa likuma toreizējā dzīves vietā Čertingē muižā (Körtunge gård) Erebrū (Örebro) tuvumā. 22

Vijoļu gatavotāji zina, cik nozīmīga ir vijoles laka, lai citādi rūpīgi nostrādātās vijoles daļas kļūtu par skanīgu mūzikas instrumentu vai arī sabojātu visu, kas kokā izstrādāts.

Uzglabājušies sīki apraksti Kārļa Ieviņa privātajā arhīvā, kā vijoļu laka gatavojama; kur nepieciešamās eļļas un cits materiāls pērkams (piem., Vācijā), piem. (kāds fragments):

„Vijoles laka. Eļļas: lavendel, rosmarin, terpentineļļa (terpentineļļai jāoksidējas, jo citādi tā nejaucas ar spirtu. Jātura traucīgā vaļējā gaisā kādu laiku, dažas nedēļas vai pāris mēnešus, līdz tā oksidējusies un jaucas ar spirtu).

Krāsas: pulverizēts sandeļkoks, kas dod oranža dzeltenu, vai sarkanu (tumšākais sarkanīgais sandeļkoks), *kaliaturholtz* (sandeļkoka serde) — dod dziļi sarkanu, *Königholtz* (afrikanisches), dod sākot ar dzeltenu līdz tumši sarkanam un rožainam (vairākas pasugas). [...] Nevārīto, dabisko (auksti spiesto) linu eļļu tīra tā: ieber pudelē tīru smilti, ielej ūdeni, tad linu eļļu un krietni saskalo. Tad ļauj visam nosēsties, nolej eļļu, kas sakrājusies virsū — un to pašu procedūru atkārto daudzas reizes, kamēr smiltis, nosēzdamās, visus netīrumus no linu eļļas izfiltrējušas. Vēl tīra linu eļļu ziemā salā saldējot: noliek pudeli aukstā vietā un tura visu ziemu, lai sals to tīra. Netīrumu vielas, sasaldamas, nosēžas dibenā.”

Viens vijoļu veids bija tumši sarkanās, t.s. „meksiansk”, laka un krāsa bija sarkani liesmaina, tās izskatījās zemnieciskas un robustas.

Visi šie dati, ja tos rūpīgi salīdzinātu ar augstāk pieminēto A. Lēmaņa grāmatu „Akustika skripki” (kuŗu Ieviņš uzmanīgi studējis) un tur atrodamām ziņām un ietei-

kumiem, būtu neatsverams materiāls latviešu — un arī zviedru — vijoleju gatavošanas vēsturei. Šāds salīdzinājums arī atļautu secināt, kas tehniskajos paņēmienos ir paša Ieviņa izgudrojums.

6. Kārļa Ieviņa pagatavoto vijoleju skaits ir visai prāvs. Par to viņš pats raksta: „Kādas 50 vijoles arī esmu sabūvējis, no kuŗām laba tiesa palikās Latvijā. Tēlniekam Zaļkalnam arī viena no manām vijolēm. Skalbes mazdēlam, kad tas bija vēl mazs, arī uzbūvēju vienu vijoli — un Dunkeja dēls arī dabūja no manis vienu. Vēl mana vijole ir Lūkina dēlam, Dr Vaško dēlam Tālim arī būs viena — un tāpat Rašmanim.”²³

Ieviņš atstājis arī kādu sarakstu par savām vijolēm, kas vēlāk pārgājušas citu īpašnieku rokās.

Jau spriežot pēc šīm atzīmēm, kā arī apskatot dažādās zviedru un latviešu mājās redzētās (un nofotografētās) vijoles, bez tam salīdzinot arī faktus, ko esmu ieguvis vairākās intervijās, viegli varam konstatēt, ka Kārļa Ieviņa gatavotās vijoles nebūt nav vienveidīgas.

Visu laiku viņš intensīvi meklējis pēc kāda labāka atrisinājuma, un tā viņam laimējies uzlabot arī metodi, kā visērtāk ievietot svarīgāko vijoles skaņas veidotāju — skaņas kociņu/mēlīti, kas vispār ir sarežģīts un grūts process.

Ieviņa vijoles vairāk vai mazāk atšķiras arī no vijoles virsvāka un dibena parastā modelējuma.

Uzglabājušās arī ziņas, ka Ieviņa rokās nonākusi kāda Stradivarija vijole, pareizāk sakot, šādas vijoles daļas, ko viņš atradis kara laikā karavīru sadragātu un samīdītu. Šīs vijoles atsevišķās daļas Kārlis Ieviņš tad meistariski ietilpinājis savās vijolēs, par ko liecina arī atzīmes „Stradivari” pie pāris viņa gatavotajām vijolēm.

Ka tieši Zemgalē, Zebraš mežā augušās egles būtu nodēriņas vijolēm, par to Ieviņš ne tikai rakstījis minētajā rakstā „Jaunākās Ziņas”, bet stāstījis par to arī saviem draugiem. Aleksandrs Pelēcis vēl savā „Alūksnes grāmatā” atceras, ka viņa pusē vijoleju un kokļu koki ilgi žuvuši aiz spārēm un „Pie tam mans draugs Kārlis Ieviņš pastāstīja, ka vijolēm vislabākās egles no Zebraš gāršas”.²⁴

Par to, kur un kā izmeklēt piemērotus kokus mūzikas instrumentiem, ir daudz domāts un gudrots, un ne jau tikai Latvijā vien. Pēc nostāstiem īsti dziedošu koku varējuši iegūt arī tikai noteiktā gadalaikā un noteiktā mēness fazē, kā stāstīts par lielo vijoleju meistaru Džuzepi Gvarnēri (Giuseppe Guarneri) no Kremonas (1698-1744).²⁵

Vienas vijoles gatavošanai Kārlis Ieviņš ziedojis

apm. 370 darba stundas; tas nozīmē vienu veselu mēnesi.

Kad vijole gatava, seko katram meistaram ar nepacietību un satraukumu gaidītais pārbaudījums — kā skanēs jaunā vijole. Kārlis Ieviņš pats kādā vietā par vienu šādu eksperimentu atceras, kā „pirksti drebēja un sirds pukstēja, kad pirmo reizi tās ieskandināju”. 26 Ieviņa zviedru draugi zina stāstīt, ka tādos brīžos meistars lūdzis savu draugu iziet otrā istabā, lai tas tad no pienācīga attāluma labāk varētu spriest par to, kāda skaņa ir jaunajai vijolei.

Man gadījies dzirdēt par vairāku profesionālu mūziķu atzinīgām atsauksmēm par Kārļa Ieviņa gatavoto vijoli labo kvalitāti. Tā pazīstamais vijolnieks Isajs Mitnickis (Issay Mitnizky) 1951. gadā Ūstensjō ordeņa mājā bija izmēģinājis spēlēt uz kādas Ieviņa vijoles un atzinis to par labu. Līdzīgas liecības no profesionālu vijolnieku puses dzirdētas arī no citām ģimenēm, kuŗu īpašumā ir kādas Ieviņa vijoles. 27

Viegli saprotams, ka mūža pēdējos gadu desmitos, kad Ieviņš ar rakstnieka darbu nevarēja sev nopelnīt iztiku un kad mākslas intereses bija pārsviedušās uz gleznām un vijolēm, šis pēdējās nodarbības varēja palīdzēt arī nedaudz ekonomiskā ziņā. Bet tieši par vijolēm viņa zviedru draugu atmiņas liecina, ka tur ekonomiska rakstura apsvērumi bijuši visnenozīmīgākie. Bieži vien Ieviņš savas vijoles ir uzdāvinājis, pie tam vismīlāk jauniem cilvēkiem, ja pamatinjis viņos mākslinieciskas intereses.

Ja vijoles pārdotas, tad prasītā cena nav bijusi nekādā tiešā atbilstībā ar ieguldīto darbu; un ja Ieviņš tad vēl redzējis, ka pircējam grūti ar naudu, viņš cenu vēl nolaidis. Tā, piemēram, vijoli, kas vērtā savas 1000 zviedru kronas (tais laikos!), Ieviņš atdevis par 200 kronām.

Viena no Kārļa Ieviņa vijolēm tagad glabājas Vācijā, Minsteres Latviešu ģimnazijā, virkne citu — privātās mājās, gan latviešu, gan zviedru. Viena tāda — simboliskai Latvijas un Zviedrijas draudzībai — atrodas Ieviņa drauga Oderberga dzimtas īpašumā:

„Brōttjēstā ap 1939. gadu uzbūvēju vienu vijoli, kuŗai dibens bija no māju vecās kļavas, bet vāks no Zebras lielo mežu egles. Vijolē it kā apvienoju Zviedriju ar Latviju — par piemiņu mūsu draudzībai. Vijoles skaņa itin laba — un tā tagad mana mirušā drauga Gottfrid Oderberga mazdēla īpašumā.” 28

Bet katrā ziņā ir vēl daudzas vijoles, kuŗu atrašanās vietas un tagadējie īpašnieki mums nav zināmi. Taču būtu svarīgi pakāpeniski uzzināt, kur šīs apmēram 50 vijoles palikušas un kur tās tagad atrodas.

7. Ja drīzā nākotnē būs iespējams īstenot domu par Latvijas mūzikas vēstures mūzeju, ²⁹ tad plaša nodaļa tajā būtu ierādāma arī tautas mūzikas instrumentiem un to darinātājiem, arī vijoliņu gatavotājiem. Tādu Latvijā noteikti ir bijis daudz, arī jau iepriekšējos gadu simteņos.

Pēc mūzikologu pētījumiem 18. gadsimta rakstveida materiālos atrodami norādījumi par to, ka tieši latvieši šo instrumentu iemīlojuši, ne tā kā igauņi, kam tuvākas likušās somu dūkas, un ka ar 18. gadsimta otro pusi daudzi dokumenti piemin latviešu vijolniekus un vijoliņu darinātājus. To starpā bijuši izcili amata meistari, par kuŗu vijolēm teikts, ka tās skanējušas labāk nekā viena otra italiešu vijole vai varējušas sacensties ar Gvarnēri. ³⁰ Tomēr ziņas par viņu darba paņēmienu ir visai trūcīgas.

Toties rakstnieks un gleznotājs Kārlis Leviņš atstājis mums plašu un interesantu materiālu. Ir saglabājušās Leviņa darinātās vijoles, viņa paša rakstītās piezīmes par izraudzīto koka materiālu, vijoliņu laku un darba procesu, kā arī tās papildu ziņas, ko esmu savācis intervijās ar viņu (galvenokārt) zviedru draugiem. Mūzikas vēstures mūzejā latviešu vijoliņu amatniecības nodaļā (vai arī īpašā Kārlim Leviņam veltītā piemiņas istabā viņa dzimtajās mājās, „Leviņās”, Džūkstē, Zemgalē) visiem šādiem materiāliem nākotnē būtu ierādāma pienācīgā vieta.

8. Rakstnieki, kas reizē ir arī gleznotāji un mūziķi, savos literārajos sacerējumos nereti tēlo attiecīgās mākslas nozares vidi un personas. Tā, piem., Anšlava Eglīša romānā „Homo novus” sastopamies ar mākslinieku pasauli, Jānis Jaunsudrabiņš savā lūgā „Tragēdija” par centrālo personu izvēlējies gleznotāju, bet „Vēja ziedos” (atcerēdamies brāļu Hunchenu vijoliņu spēli, pēc rakstnieka paša biografiskajām ziņām) — liek skanēt vijolei Spodņa rokās.

Kārļa Leviņa rakstnieka stils noteikti liecina par to, ka krāsas un formas, īpaši dabas ainavās, ir skatītas ar *gleznotāja* aci. Daži raksturīgi piemēri ar spilgtu redzes uztveri:

„Rudens nāca arvien tuvāk un pūta sudrabpelēku dvašu pāri zemei. Tanī ietinās dzeltenie bērzi, sarkanās apses, brūnie ozoli, bet priežu siliņi un egles apkvēpa tumši zilas.”

„Parks bija mazs, bet kupls. Kā biezs mūris tas ieslēdza kungu māju no ziemeļiem un vakariem. Dienvidos tas noslēdzās ar vecu liepu aleju. Tanī stumbri bija tik cieši kopā saauguši, ka aleja līdzinājās zaļam tunelim, kas izcirsts melnās koku sienās un lapu masās.” ³¹

Gadās arī motīvi, kas atkārtojas Leviņa dzejā un gleznās, kur apmēram tās pašas noskaņas, kas izteiktas vārdos un dzejoļu melodiskajā ritmā, izpaustas arī ar otu krāsās

(piem., skaistuma pārdzīvojums, skatot Gaurata ezeru dzimtajā pusē).

Ar vijoles spēles tiešu atspoguļojumu Ieviņa darbos ir citādi. Mūzikas instrumenti vispār ir gan pieminēti arī vienā otrā prozas darbā. Tā populārajā romānā „Putras Dauķis” diezgan centrāla loma piešķirta klavierēm, kas tiek vadātas gan šurp uz lauku sētu, gan atkal atpakaļ uz pilsētas veikalu.

Ieviņš ir gleznojis daudzas klusās dabas: tajās dominē vāzes ar ziediem, tām blakus ir dažādi augļi un viens otrs cits atribūts, bet vijoles tur nav.

9. Tiešāka saskare Kārļa Ieviņa dzejai ar mūziku atklājas dziesmās, ko ar viņa vārdiem komponējuši daudzi komponisti: Jāzeps Mediņš, Arvīds Žilinskis, Pēteris Barisons, Lauma Reinholde, E. Bonaparts, Valdemārs Ozoliņš, Leonīds Slaucītājs, B. Valle.

Īpaši viens dzejolis pievērsis sev daudzu skaņražu interesi, un dažādos laikos. Tas ir „Zilie sapņu kalni”, ko komponējuši Jāzeps Mediņš, Arvīds Žilinskis, Pēteris Barisons, Leonīds Slaucītājs, E. Bonaparts. Leonīds Slaucītājs atstājis pat trīs variantus: solo balsij vai duetam, jaunam korim un sievu korim; Žilinska kompozīcija domāta vienai balsij ar klavierēm.

Kaut gan A. Žilinskis 1938. gadā savā nošu lapā uzrakstījis veltījumu dzejniekam:

„Ļoti godātam dzejniekam Kārlim Ieviņa kungam pateicībā par šīs dziesmas skaistajiem vārdiem, kuŗu ietekmēts sadzirdēju šo melodiju”,

tomēr liela nozīme, šķiet, bijusi arī dzejoļa melodiskajam ritmam, kas „skan” pats par sevi — viegli, graciozi, ar atkārtotajām l-skaņām.

Dzejoļa saturs — par satikšanos pie ziliem sapņu kalniem — varēja mudināt pievērsties tam arī bēgļu gaitās. E. Bonaparta kompozīcija datēta ar 1946. gada 16. maiju Koldingā, Dānijā; Leonīds Slaucītājs savējās rakstījis La Platā, Argentīnā, 1953. un 1955. gadā.

Dzejoļa teksts:

Pāri tumšām dzīves lejām
Ceļas zili sapņu kalni,
Ak, uz ziliem sapņu kalniem
Visu mūžu ilgās ejam.

Dzīvē tālu ejam, kļīstam,
Saredzamies, izšķīramies,
Bet pie ziliem sapņu kalniem
Beigās visi satiekamies.

Pāri tumšām dzīves lejām
Dzīvē tālu aizmaldāties,
Satiekamies, izšķīramies.
Palickam mēs zili kalni
Viens priekš otra dzīves lejās.

Vai mēs liksmojam, vai dejam,
Raudam, sāpēs nogrimuši,
Pāri tumšām dzīves lejām
Māj mums tie, ko [!] mīlējuši.

Lielo sapni sapņot sākam,
Zilā miera valstī nākam.

No citiem Kārļa Ieviņa dzejoļiem, kas saistījuši komponistu uzmanību, jāmin „Kur ir tas ceļš” (V. Ozoliņam ir divi varianti, no kuriem viens saucas vienkārši „Kur?”); Laumas Reinholdes 1939. gadā komponētā „Meitene ar mirtēm”, sieviešu korim rakstītā B. Valles „Vakara dziesma” („Aiziet saule, nozūd meži, Silta migla lejās staigā”); kā arī Jāzepa Vītola komponētā dziesma „Dievam — atsvabinātājam” („Es savu sirdi vajā raisu”).

Īpaši interesants ir Jāzepa Vītola darbs (I. Flöte 8' (Gemshorn 8'), II. Dolce 8' Flöte Salicional, Ped.: Subbass (Copp.) Schweller, Manual. Copp.), ar pievienotu tekstu vācu valodā (J. Bērziņa tulkojums).

Datējums ar 1928. gada 24. janvāri Gaujienā liek atcerēties, ka tieši tai gadā Jāzepam Vītolam radies arī viens no viņa dziļākajiem darbiem, kas tuvs balādes vai poēmas žanram, proti, „Dāvids Zaula priekšā” ar Friča Bārdas tekstu.³²

Šai sakarā vieglāk izprotama Vītola pievēršanās arī Kārļa Ieviņa dzejolim ar reliģisku temu:

Es savu sirdi vajā raisu
No visa, kas to dzīvē sien.
Pēc Tevis mūžam ilgās kaisu,
Nu gribu piederēt Tev vien.

NORĀDES

- 1 Vēstulē Gunai Tūringerei (Gun Thuringer) 1977. gadā: „Fiolen är ett underbart instrument: den är en outtömlig källa av skönhet, den är symbol, en skola för livet. Livet är som en stor fiol: ju mera vi anstränger oss att spela på den, av våra ädla själskrafter, ju mera har den att ge av sin skönhet och njutning. Alltså är fiolen en stor och ädel uppfostrare.”
- 2 Rūdolfs Egle, *Poruku Jānis; dzejnieka dzīve un darbi; monografija* (= Poruku Jāņa Kopoti raksti XX), Rīgā 1930, 60.
- 3 Per-Anders Hellqvist, „Musik vid fenikiska trappan”, *Artes* 4 (1986), 54.
- 4 Arnolds Klotiņš & Valdis Muktupāvels, „Latviešu tautas mūzikas instrumenti un to lietošanas semantika K. Barona 'Latvju Dainās'”, *Latviešu mūzika '85* (sastādījuši A. Darkevics un L. Mūrniece), Rīgā 1985, 78—80.
- 5 = 2, 41
- 6 Sal. J. Tārs, „300 K. Ieviņa gleznas zviēdru mājās”, *Latvija* (Eutin) 1948.12.VI; „Zviēdrijas baznīcas Kārļa Ieviņa gleznās”, *Dzimtenes kalendārs* (Stokholmā 1985), 162-169; „Kārlis Ieviņš (1888-1977) — rakstnieks un gleznotājs”, *ZARI—85* (Stokholmā 1985), 122-163.
- 7 Pēteris Blau's, „Autobiografiskas piezīmes”, *Atziņas; latvju rakstnieku autobiografijas, I* (K. Egles sakārtojums un bibliografija), Cēsis - Rīgā 1923, 132.
- 8 Jānis Jaunsudrabiņš, *Kopoti raksti* 15, Rīgā 1985, 110.
- 9 Nikolaja Bulmaņa, sen., vēstule Jurim Tāram 1984. gada 10. oktobrī.
- 10 Skat. Erling Thuringer, „Författaren Karl Eevin in memoriam”, *Strängnäs Stiftsbok* 1978, 104: „De tre spelmän som utförde violnmusik vid hans jordfästning i Tångersåsa kyrka, där gamle vännen Carl-Fredrik Bennet officierade, spelade alla på instrument som Karl Eevin hade byggt.”
- 11 Sal. J. un K. Straubergs, *Džūkste; pagasta un draudzes vēsture*, [Rīgā] 1939, 159.
- 12 Turpat, 196-197.
- 13 Kārļa Ieviņa „Jaunāko Ziņu” avīzraksti tagad izdoti faksimilu krājumā *Kārļa Ieviņa raksti par Zviēdriju 'Jaunākās Ziņās' 1930-40; sakārtojis un komentējis Juris Thars*, Stokholmā 1986. Skat. 177. lpp.
- 14 Sal. Johannes Bosch, „Stradivarius fiolbyggnadsgåta löst”, *Slöjd och Ton* (Tidskrift för folkmusik, slöjd av musikinstrument m.m. Utg. av Sveriges Fiolbyggareförbund), Stokholmā 1940, 2-3.

- 15 = 9
- 16 Juņa Tāra intervijas ar K. Ieviņa draugiem un paziņām.
- 17 Erling Thuringer, op. cit. 104.
- 18 J. Vitoliņš, L. Krasinska, *Latviešu mūzikas vēsture*, Rīgā 1972, 67.
- 19 K. Ieviņš, „Latvijas dziedošās egles”, Jaunākās Ziņas 1935.g. 23.febr., skat. *Kārļa Ieviņa raksti par Zviedriju 'Jaunākās Ziņas' 1930—1940*, Stokholmā 1986, 180-181.
- 20 Nils-Peter Eckerbom, „Flöjbyggare och fågelvån, författare och färgkonstnär”, *Nerikes Allehanda* 1944.g. 21. jūlijā.
- 21 = 19, 180.
- 22 Nils-Peter Eckerbom, op. cit.: „Redskapen vid flöjtillverkningen äro inte heller av vanligt utseende, enligt vad hr Eewin omtalar, utan bestå av specialgjorda krokiga knivar, som hr Eewin själv hamrat till och filat i smedjan nere vid vägkröken.”
- 23 Kārlis Ieviņš vēstulē Kārlim Draviņam 1972.g. 13. oktobrī.
- 24 Aleksandrs Pelēcis, *Alūksnes grāmata*, Rīgā 1984, 211.
- 25 Sal., piem., Bruno Biedriņš, „Kad cirsti vijolēm koki?”, *Dabas un vēstures kalendārs* 1985. gadam, Rīgā 1984, 66.
- 26 = 19
- 27 Juņa Tāra intervijas ar Ieviņa vijoļu īpašniekiem.
- 28 = 23
- 29 Sal. Marģeris Zariņš, „Klētī kokles, namā bungas, ustabā pijolītes”, *Māksla* 3 (Rīgā 1986), 27.
- 30 Joahims Brauns, „No latviešu instrumentālās mūzikas vēstures”, *Latviešu mūzika II*, Rīgā 1962, 129.
- 31 Kārlis Ieviņš, *Siržu likteņi*, „Grāmatu Draugs”, [Vācijā] 1951, 89 un 136.
- 32 J. Vitoliņš, L. Krasinska, *Latviešu mūzikas vēsture*, Rīgā 1972, 278.

The writer with a violin

Kārlis Ieviņš (1888-1977) was a man of many talents. Besides being a writer of prose and poetry he was also a painter and violinist who built more than 50 violins for himself and others. The author discusses here Ieviņš as a violinist and maker of violins.

(x) Tādu ... akcentu uz laicību ...
mīklas pusi par savu "līdzgaiti"
(2) apturēt "modu" ... sloksni ...
...?

HERBERTS ZĀLĪTIS

SAKĀMVĀRDI, PARUNAS, PUSPARUNAS . . . (sēmazioloģiska studija)

Filoloģijas novadā patlaban visā pasaulē aktuāla ir kļuvusi tās domu un poētiskās izteiksmes bagātību pētišana, kas atrodama sakāmvārdos un parunās (arī mīklās). Bet sakarā ar to rodas arī prasība pēc labākas jēdzieniskās skaidrības (distinkcijas, definīcijām).

„Kas otram bedri rok, pats iekrīt.” „Jo plīks, jo traks.” „Nepūt nu pīlītes” Nav grūti ieskatīt dažādību šo trīs piemēru starpā. Pirmajā redzam vecu (avots: Bībele), novērojumos ieskatītu un ļabi izteiktu dzīves gudrību + morāliskā brīdinājumā paceltu pirkstu. Otrajā — asprātīgu repliku, kas ar savu ritmisko izteiksmi var lieti derēt daudzās situācijās, arī tādās, kur neviens nav ne plīks, ne traks, bet apmēram tā uzvedas. Trešais piemērs ir līdzīgs otrajam, bet nemaz ne pirmajam. Tas ir trāpīgs, poētisks izteiciens, ar ko var mēģināt apturēt kādas personas vārdu plūdus, varbūt pat melus, vai arī apšaubīt viņa teicamo.

Vai latviešu valodā nebūtu vārdu resp. jēdzienu, kas atspoguļotu šo trīskārtīgo dažādību? Saliktenis „sakāmvārds” ar savu nopietno raksturu un pasmago fonētisko struktūru ļabi noder pirmajam piemēram. „Paruna” ar savu īsumu un vieglo priedēkli *pa-* (padejot, padziedāt) ir īsti noderīga otrajam. Trūkst laba vārda trešajam; „pusparuna” varbūt var noderēt, kamēr atrodas labāks.

Kā uz šo jautājumu ir skatījušies agrākie latviešu sakāmvārdu un parunu pētnieki un krājumu autori?

Tā kā Latvijas brīvības laika lielākais sakāmvārdu un parunu krājums man nav pieejams (P. un M. Birkertu *Latviešu sakāmvārdi un parunas*, 1927. g., 3230 numuri), lai runā trīs ievērojami jaunāko laiku autori: K. Straubergs, O. Jēgens un E. Kokare. Visi tie ir ļabi ieskatījuši sakāmvārdu un parunu izšķirību, kā arī tuvojušies „pusparunu” problēmai. 1956. g. Kopenhāgenā publicētā krājuma *Latviešu tautas mīklas, sakāmvārdi un parunas* ievadā Straubergs saka: „Sakāmvārdi, parunas un mīklas ir trīs t.s. brahiloģismu paveidi, kas aptver īsā, lakoniskā formā, bieži vien vienā vienīgā nepaplašinātā teikumā ietvertas tau-

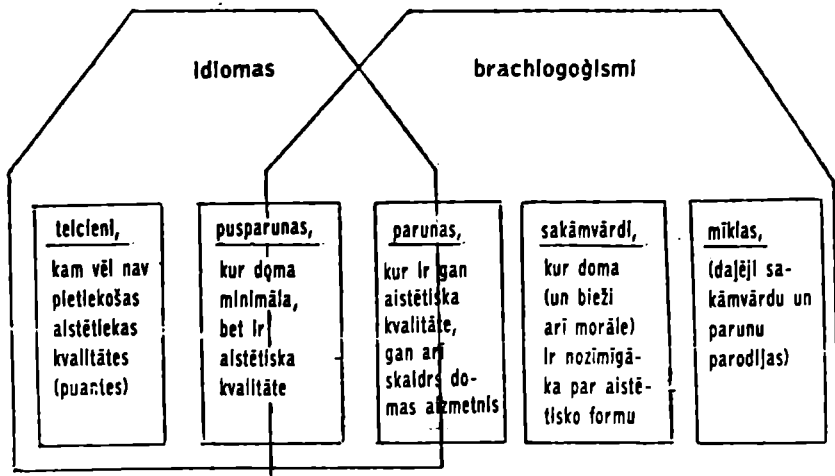
tas prātniecības formulas" (5. lpp.). Šī definīcija, kas jo sevišķi labi attiecas uz sakāmvārdiem, būtu laba arī brachilogismiem (šo no grieķu valodas ņemto vārdu var tulkot kā „īsās domas”), ja vien tā nenobeigtos ar vārdu „formulas”. Šis jēdziens pēc savas galvenās nozīmes pieder matēmatikas, fizikas un ķīmijas novadiem, kur tas nozīmē *eksaktu faktoru sakarības formulējumu*. Šie faktori un sakarības ir matēmatikā un fizikā gluži abstrakti un ar plašu, pat universālu nozīmību un apjomu, kā arī bez jebkādiem izņēmumiem. Nekas tamlīdzīgs neattiecas uz daudzajiem, ar reālo „raibo” dzīvi saistītajiem sakāmvārdiem un parunām. Piemēram, vai nav tā, ka mūsu sakāmvārdam „kas otram bedri rok, pats iekrīt” ir dzīvē tik daudz izņēmumu, ka tā patiesīgums ir vairāk apšaubāms, nekā ticams. — Doma aiz „formulām” turpretim ir pilnīgi pareiza: kaut kas, sākumā difūzs, ir ieguvis savu formu (fiksēts, noformulēts) noapaļotā, pēc valodas gara un aistētiskas rēgulām precīzā, isā teikumā. Ja īso vārdu „formulas” nomaina ar gaŗāko un neveiklāko „formulējumu”, tad definīcija kļūst pilnīgi korekta. — Par parunām Straubergs saka: „Par *parunām* sakāms, ka tās ir sakāmvārdiem tuvas, tak atšķiras ar to, ka pēdējie ir raksturīgi kādas sentences ietveršanai, bet parunas vairāk tautas valodā, pa daļai stereotipi un jau sastinguši noteiktā, negrozāmā formā bieži lietoti izteicieni” (9. lpp.). Ne sevišķi labi (un īsi) pateikts, bet būtiskā izšķirība ir pieminēta: iepretim sakāmvārdiem kā „īsiem tautas *gudrības formulējumiem*”, parunas ir *izteicieni*, t. i. tuvojas internacionālajam jēdzienam „idiomas”. Pieminams, ka Strauberga grāmatas nosaukuma tulkojumā franču valodā parunas tulkotas ar aforismiem (*Enigmes, proverbes et aphorismes populaires lettons*), bet vēlāk ievadā lasām, ka no „privātiem aforismiem” līdz (tautas) parunām ceļš ir gaŗš un reti kad tik tālu noved (6. lpp.). Jēgens, kas savācis Strauberga grāmatā sniegtos 6400 sakāmvārdus un parunas, savā ievadā saka, ka viņš savā krājumā uzņēmis arī „aforistiskus teicienus, kuŗu autors dažkārt zināms, ja vien šie izteicieni ir jau folklorizējušies” (266. lpp.). Šai ievadā ir arī sastopams jēdziens, kam mēs šajā rakstā meklējam vārdu: „sakārtotājs nav vairījies arī no tādiem idiomatiskiem teicieniem, kuŗus ne vienmēr lietā parunu veidā un nozīmē” (265. lpp.). Īpaša veida „idiomatiskie teicieni” varētu būt mūsu „pusparunas”.

Jēdzienu „vienkāršas frazcoloģiskas vienības — idiomatas” sastopam arī Kokares krājuma *Latviešu sakāmvārdi un parunas* ļoti aptverošajā un dziļdomīgajā ievadā. Mūsu tēmai ļoti vērtīgs ir viņas uzskats, ka, piem., vienkārši salīdzinājumi vai metaforas, kā arī nepilni teikumi vēl

nav īstas parunas: „vīrs kā ozols”, „jāt bez apaušiem”, „iz pirkstiem zīst”. Vienkāršie salīdzinājumi ir dažkārt „pārāk vienkārši”, bez pietiekošas poētiskas finesses. — Kokare sniedz arī (no krievu folklorista Dala ņemtu) sakāmvārdu un parunu izšķirības ilustrāciju: „dažkārt vajaga tikai pievienot vienu vārdu, un paruna pārvēršas sakāmvārdā”, piem., „uz cita birkas savu parādu griezt” → „uz cita birkas savu parādu griezt viegli” (10. lpp.). Izteiciena vietā — faktu konstatējums + morāle.

Visi trīs minētie latviešu autori uzsvē arī (diezgan pašsaprotamo domu), ka robežas starp „idiomatiskiem teicieniem”, parunām un sakāmvārdiem nav iespējams skaidri novilkt.

Nepieciešamo vadlīniju šo trīs jēdzienu distīncijai šī raksta autors ieskatīja, lasot franču filologa L. Martela grāmatas *Petit recueil des proverbes français* (Parīzē 1922. g., 530 numuri) ievadu. Šis autors iedalīja savu krājumu divi daļās: „Expressions proverbiales” (sakāmvārdiem līdzīgie izteicieni — „façons de parler figurées et métaphoriques”) un „Les proverbes proprement dits” (sakāmvārdi kā tādi).¹ Pēdējo grupu viņš vēl iedalīja „faktu konstatējumos” un „morāliskās rēgulās”. Savā motivācijā, ka viņš krājumā neuzņēma vecos sakāmvārdus, jo tie izteikti tagadējiem frančiem nesaprotamā viduslaiku valodā, viņš iesprauž arī piebīdumu, „lai tie būtu savā formā un domā cik atjautīgi būdami” („si ingénieux qu'ils soient de pensée et forme”). Forma un doma — šie divi jēdzieni dod labu vadlīniju un iedalījuma pamatu mums vajadzīgajai distīncijai, kā arī dod iespēju uzzīmēt jēdzienu un to savstarpīgo attiecību shēmu, kam sakars ar sakāmvārdiem un parunām.

* * *

Latviešu sakāmvārdu un parunu formālā puse — ritms, atskaņas, aliterācijas, gleznainība un citi poētiskie paņēmieni — ir (kā man liekas) diezgan krietni izpētīti. Citādi ir ar to saturu. Martels savā krājumā, piemēram, dod katram sakāmvārdam un parunai gan to izcelšanās vēsturi (eventuālu pārņēmumu no citas valodas), gan arī interpretāciju (tāda, kā zināms, ir ļoti parasta domrakstu tēma franču skolās).

Nevien dzīves sakarību laba izpratne, bet arī tas, ko tagad dēvē par sabiedrības kritiku (spēju saskatīt arī to, kas slēpjas aiz ļoti respektablu sabiedrisko institūciju fasādēm), liecina par to, ka vienkāršajam cilvēkam ir vienmēr bijušas un ir nevienu aci un ausis, bet arī spēja veidot savus *uzskatus*. Ejot vēl tālāk — Jānis Andrupš domā, ka no latviešu tautas dziesmām var izlobīt veselu (pat *indoeiropiski* iezīmētu) pasaulcs un dzīves uzskatu. Iespējams, ka tādu vēl jo vieglāk var izlobīt no latviešu sakāmvārdiem un parunām.

¹ Izteiciens „lieta kā tāda” bija ļoti populārs Latvijas brīvības laika sākumā, bet jo drīz kā tautoloģisms tika izskausts pēc filologu rekomendācijas. Vai tam tomēr nepiemita zināma eksaktības un nošķiruma nianse, kas tagad gājusi zudumā?

Literātūra

K. Strauberge, red. *Latviešu tautas miklas, sakāmvārdi un parunas*. Kopenhāgenā 1956.

E. Kokarc. *Latviešu sakāmvārdi un parunas*. Rīgā 1957. (7095 n-ri)

L. Martel. *Petit Recueil des Proverbes Français*. Paris 1922.

Sakāmvārdi, parunas, pusparunas . . .

The author tries to redefine the Latvian terms *sakāmvārds* (proverb) un *paruna* (saying) and suggests a new term *pusparuna* for a certain type of idiomatic expressions.

SATURS

Priekšvārdi	5
Kārlis Draviņš	
Stendes novada folklorā	9
Velta Rūķe-Draviņa	
Ramaves dibinātājam Alvilam Augstkalnam 1987. gadā būtu bijis 80	33
Velta Rūķe-Draviņa	
Neparasta 1904. gada latviešu valodas mācību grāmata	53
Juris Tārs	
Latviešu rakstnieks ar vijoli	99
Herberts Zālītis	
Sakāmvārdi, parunas, pusparunas	115

Grāmatas teksts sagatavots iespiešanai, lietojot MS-DOS sistēmas datorus, Quicksoft firmas PC-Write teksta apstrādes programmu, BYSO svešvalodu garnitūru un Hewlett-Packard LaserJet II lāzera rakstāmmašīnu.

Tekstu salikuši Astra Moora un Rūdolfš Hofmanis. 250 eksemplāros iespiedis Rūdolfš Hofmanis Losandžlosā, Kalifornijā.